

Organizatorja foruma

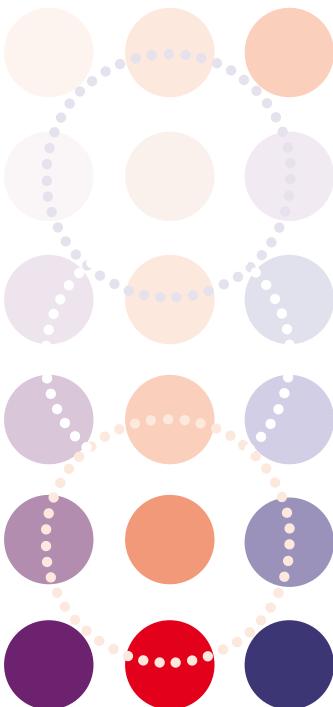

DRUŠTVO EKONOMISTOV DOLENJSKE
IN BELE KRAJINE

v sodelovanju z

Ministrstvom za šolstvo in šport Republike Slovenije
Ministrstvom za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo
Republike Slovenije
Uradom Republike Slovenije za meroščovje
Slovenskim združenjem za kakovost
Slovensko fundacijo za poslovno odličnost
Gospodarsko zbornico Dolenjske in Bele krajine
Mestno občino Novo mesto
Univerzitetnim in raziskovalnim središčem Novo mesto

21. forum odličnosti in mojstrstva **Otočec 2009,** in Konferanca zmagovalcev

z naslovom

»Uveljavljanje univerzalne
odličnosti kot odgovor
na izzive sedanjosti
in prihodnosti«

21. in 22. maj 2009

Otočec
Hotel Šport

21. mednarodni forum odličnosti in mojstrstva

in Konferenca zmagovalcev

**Uveljavljanje univerzalne odličnosti kot
odgovor na izzive sedanjosti in prihodnosti**

21. in 22. maj 2009

Hotel Šport na Otočcu

Uveljavljanje univerzalne odličnosti kot odgovor na izzive sedanjosti in prihodnosti, 21. mednarodni forum odličnosti in mojstrstva

Uredniki: Boris Bukovec, Uroš Pinterič, Alenka Pandiloska

Založba: Fakulteta za organizacijske študije v Novem mestu

Tisk: Tiskarna Cemič d.o.o., Novo mesto

Oblikovanje: Špec, grafični studio, Novo mesto

Naklada: 250 izvodov

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

005.1(082)

MEDNARODNI forum odličnosti in mojstrstva (21 ; 2009 ; Otočec)
Uveljavljanje univerzalne odličnosti kot odgovor na izzive sedanjosti in prihodnosti / 21. mednarodni forum odličnosti in mojstrstva in Konferenca zmagovalcev, Otočec, 21. in 22. maj 2009 ;
[uredniki Boris Bukovec, Uroš Pinterič, Alenka Pandiloska]. - V Novem mestu : Fakulteta za organizacijske študije, 2009

ISBN 978-961-92652-0-8
1. Gl. stv. nasl. 2. Bukovec, Boris
245588992

Kazalo

Univerzalna odličnost kot izhod iz vrednostnega primanjkljaja Prof. dr. France Bučar	5
Kako ti živiš svojo vrednoto Dr. Aleksander Zadel	23
Vrednotni premiki v sodobni globalizirani družbi in odličnost Doc. dr. Matevž Tomšič	47
Vrednote in etika kot kompas v človekovem življenju Dr. Daniel Brkič	73
Oris prihodnjih trendov ali kaj po krizi ? Prof. dr. Jože Mencinger	107
Izrabljjanje informacijske tehnologije za inovativno medorganizijsko povezovanje Prof. dr. Jože Gričar	123
Univerzalna odličnost v procesih lokalnega in globalnega povezovanja Mag. Vesna Drole	137

Standardi modernega Zahoda in univerzalna odličnost	163
Prof. dr. Aleš Debeljak	
 Curiosity and competence to excel in science	181
Prof. dr. Philip Taylor	
 Excellence in academia	183
Prof. dr. Ewa Bulska	
 “Otoška strategija univerzalne odličnosti”	187
 “Otočec strategy for universal excellence and mastery”	197

Univerzalna odličnost kot izhod iz vrednostnega primanjkljaja

Prof. dr. France Bučar

Povzetek

Odličnost kot sociološki pojem je skup lastnosti, posameznika ali organizacije, ki kot celota omogočajo družbeno integracijo. Tehnološka odličnost je kot vsota znanja in veščin po svojem bistvu del tehnologije, saj šele znanje, ki je adekvatno tehničnim zmogljivostim sredstev za proizvodnjo, omogoča njih polno izkoriščenje. Tudi kot optimum pa je šele ena od sestavin v vrsti drugih lastnosti, ki skupaj zagotavljajo notranje skladno celoto posameznikovega in družbenega bivanja. Brez te skladnosti se posamezne lastnosti lahko spremenijo tudi v svoje nasprotje. To velja tudi za tehnološko odličnost, če je ne spremišča etična vključenost in osmišljenost v skupni cilj posameznikovega in družbenega življenja. Kot orodje je tehnološka odličnost sredstvo, s katerim je mogoče ustvarjati dobro ali zlo. Do te disharmonije je v veliki meri prišlo v sodobni, predvsem tehnološko najbolj razviti družbi in je v veliki meri tudi neposredni vzrok za sedanjo ekonomsko krizo.

Ta disharmonija je hkrati nasledek in vzrok etičnega razkroja.

Summary

Excellency as a sociological notion could be interpreted as a sum of properties of an individual or organization essential to social integration. Technical perfection as a whole of technical knowledge

and expertise represents but an integral part of the technology since only the knowledge adequate to technical capacities of the means of production makes possible their full exploitation. Even as a first rate quality technical perfection makes, however, only one composing part of the properties required to create the necessary harmony of an individual's or community's identity. Without this inner harmony they can turn into their opposite. This relates also to the technical perfection if it is not integrated into the world of ethical values and the final purpose of the individual or social life. As a tool the technical perfection can serve to do good or evil. To a great extent this disharmony appears in the modern societies, above all in the technologically most advanced ones and gives rise to the present economic crisis as its most immediate source. This disharmony being at the same time the source as well as the consequence of the ethical desintegration.

Namen tega prispevka je na današnjih razmerah, pri nas in v svetu, preizkusiti in dokazati veljavnost znane teze klasika sociologije Emila Durkheima, da je vrednostni svet temelj integracije visoko razvite družbe v nasprotju z mehansko integracijo značilno za nižje razvite družbe,(mehanska in organska solidarnost) in da je temelj naših težav kot visoko razvite družbe v bistvu vrednostna dezintegracija.

Da je problem vrednostne dezintegracije temeljni problem sedanje svetovne družbe, dokazuje sedanja svetovna finančna kriza, za katero se pretežna večina ekonomskih strokovnjakov strinja, da ima vrednostne korenine. Nima korenin v materialnem pomanjkanju,saj je svet dosegel materialno blagostanje, kot ga še ni videl; ima pa

korenine v velikanskem neskladju med t.i. realnim in finančnim sektorjem gospodarstva. Finančni sektor ni odraz proizvodnega ampak se razvija po svoje, kot gonilna sila tega razvoja pa je zanikanje temeljnih vrednostnih načel, ki so podlaga ne samo gospodarstvu ampak celotni družbeni soodvisnosti, ki je končno temelj družbene integracije. Zato problem današnje gospodarske krize ni neka napaka v delovanju in mehanizmu svetovnega finančnega sistema, ki se jo da sorazmerno lahko, kljub svetovnim razsežnostim, z nekaterimi v bistvu mehaničnimi posegi odpraviti. Kriza je sama na sebi posledica globokega vrednostnega primanjkljaja – na kar skuša opozoriti že naslov tega sestavka – podobno kot govorimo o t.i. demokratičnem primanjkljaju pri ustvarjanju nove evropske politične strukture, ki pa je v bistvu le zabrisana koda za vrednostno krizo. Zato zdravljenje ne more biti omejeno samo na zunanje simptome in tudi omejevanje družbene krize ne samo na njen ekonomski odraz.

Ta kriza pa ni od včeraj in se ne kaže samo v ekonomskih posledicah, ki najbolj neposredno in predvsem vidno prizadevajo sedanji način življenja in blagostanja. (pr. Thurow) V nekem smislu je opozorilo na bolezensko stanje, ki pa ni vidno, dokler z zunanjimi posledicami ne opozori, da je v organizmu nevarno žarišče, ki lahko ogrozi celo njegov obstoj, če pa ga neprizadeto in nevede zanemarjamo v zavetju našega materialnega ugodja, do katerega je pripeljala tehnološka sposobnost proizvajati vedno več in v čim višji kakovosti.

Težnja po dvigu proizvodne odličnosti, na katero so opozarjala predhodna posvetovanja na tem mestu, je po svojem bistvu logična izpeljava načel in vzgibov tehnološke revolucije moderne dobe, ki je podlaga sedanjemu načinu življenja. Ta tehnološka revolucija se je morala odraziti tudi v usmerjanju in upravljanju teh procesov, sicer bi znotraj nje same prišlo do neskladja. Ni mogoče temeljiti

tehnološki razvoj na metodah vodenja, ki so jim podlaga tehnološka stanja izpred njenega nastanka; sicer se pomanjkanje odrazi v splošni zaostalosti in nesposobnosti ujeti korak z gospodarstvom razvitega sveta.

Vendar, ob tem razmisleku je treba nedvoumno ugotoviti, da je tudi prizadevanje za odličnost, ki bo v skladu z možnostmi tehnologije, na eni strani sicer nujnost, na drugi strani pa je istočasno nosilec prav tistih neskladnosti, ki jih prinaša tehnološki razvoj sam po sebi, kolikor ga ne spremišljajo istočasna analiza posledic, ki jih sproža v družbenem svetu, in temu ustrezno ravnanje. In prav tu gre za morda največji problem sodobnega družbenega sveta. Vrednot, ki omogočajo vzdrževanje družbenega sveta v vseh okoliščinah in razmerah, ni bil sposoben spoštovati in uporabiti v novih razmerah, ki jih je ustvarila tehnološka revolucija s svojim tempom in spremembami. Predstave in razlage sveta, ki naj bi bile vodilo za ravnanje človeka v novih razmerah, so v veliki meri zaostajale za svetom, ki je nastajal pred njegovimi očmi, spremembe ostajale nedojete, v veliki meri nerazumljene in vodile v ravnanje, ki ga je oddaljevalo od nujnega. Mnogo stvari delamo ravno obratno od tistega, kar bi sicer morali.(Galbraith)

Vrednostni svet je hierarhična idejna struktura, notranje logično povezana. Najvišje vrednote imajo univerzalen in nadčasovni značaj. Iz njih izpeljane nižje vrednote so bolj omejene tako v časovni veljavnosti kot tudi krajevnem dosegu. Najnižje so namenjene kot podpora celo neposrednim ciljem in možnostim preživetja neke družbe, odvisno od tega, kakšna sredstva in iz tega izvirajoči način ravnanja so na razpolago. Če se menjajo tehnična sredstva za preživetje, je potrebno tudi ravnanje, ki bo v skladu z novim načinom življenja, ki ga doseženi razvoj zahteva. Stara pravila lahko postanejo ne samo brezpredmetna ampak celo nasprotna novemu načinu življenja. Zanimivo in tudi povsem logično je, da bo

neskladnost najprej in najbolj razvidna prav pri tistih tehničnih in vrednostnih normah, ki so najbolj neposredno vezane na doseženo stopnjo tehnološkega stanja. Tu so potrebne spremembe večinoma tudi najbolj nujne.

Srž problema je v logični povezanosti hierarhije vrednot. Če najnižje, pretežno tehnične norme, ki so najbolj neposredno vezane na zatečeni način življenja, izgubljajo svojo veljavo, se zaradi logične povezanosti lahko zamaje tudi sklop višjih in celo zgradba najvišjih vrednot. (primerjaj Guillebaud, 87). 'Lahko' seveda ne pomeni tudi 'nujno'. Da to lahko ne postane tudi nujno, pa sta potrebna stalna kritična analiza, ki običajno presega sposobnost in pripravljenost uporabiti za to potrebni miselni napor, in na drugi strani potrebna časovna oddaljenost, da novo nastalo stanje duševno in duhovno predelamo. Nobeden od teh dveh temeljnih pogojev ni bil izpolnjen. Rastoče materialno blagostanje, ki ga je prinašala tehnološka revolucija in ki je v trenutni končni posledici pripeljala do t.i. potrošniške družbe, ni (bila) ravno spodbuda za poglobljeno kritično razmišljanje o tem, kar je po vsem videzu docela zadovoljivo. Po drugi strani pa je novo blagostanje povsem v nasprotju s stereotipi, ki so uravnivali družbo relativnega pomanjkanja, v katerem je človeštvo živelo vse doslej. Novo stanje relativnega blagostanja se je zgodilo navidez bolj kot čudež in ne kot rezultat moralnih zapovedi in prepovedi, ki so veljale doslej. Vsekakor kot nekaj, česar ni mogoče razložiti s konvencionalno modrostjo družbe relativnega pomanjkanja.

Razvrednotenje dela

Pomanjkanje samo po sebi terja trdo in mukotrpno delo, če mu hočemo ubežati. Trdo delo, visoko na listi vrednot, je bilo vedno pojmovano kot temeljni pogoj za preživetje. Cela vrsta rekov še

danes potrjuje to pradavno modrost. S tem je povezana celo vrsta dodatnih etičnih norm kot so varčnost, pripravljenost na negotovo prihodnost, solidarnost, spoštovanje sprejetih obveznosti in dane besede itd.

Za tehnološko nizko razvito gospodarstvo, posebej za kmetijsko, kjer je pred prvo svetovno vojsko živila pretežna večina slovenskega prebivalstva, v veliki meri pa celo še pred drugo, je bilo trdo, skoraj v celoti fizično delo, za vsakogar pogoj za preživetje. Tudi v sorazmerno maloštevilnih dejavnostih, ki niso bila neposredno vezana na fizično delo, posebej na področju intelektualnih storitev in vodenja gospodarstva je bila potrebna stalna skrb za uspešnost, in prisotnost pri delu. Ali trdo delo ali revščina, pomanjkanje in tudi fizični propad. Druge izbire ni bilo. Tudi organizacija dela je bila podvržena tej naravni prisili. Osvoboditev od neposrednega trdega fizičnega dela je v takih razmerah običajno pomenila socialni premik navzgor in bila skoraj vedno povezana tudi z boljšimi gmotnimi možnostmi za preživetje. Fizično delo je danes ob tehnološkem napredku večinoma zgubilo nekdanjo trdoto (čeprav ne v vseh primerih), pa vendar predstavlja še vedno spodnji del družbene slojevitosti.(Tudi v komunizmu!). Res da je delo na teh področjih dostikrat zvezano z neugodnimi zunanjimi vplivi. Vendar zgleda, da je družbeni status glavni dejavnik pri odločanju za tako delo. Napornost dela, fizična in vedno bolj tudi miselna, še vedno tudi v spremenjenih tehnoloških razmerah ohranja svoj nekdanji pečat socialne podrejenosti. Napredujoča tehnologija je omogočila, da dobiva odločilni pomen upravljanje posameznih procesov, vse manj neposredno sodelovanje v njih. To ima za posledico, da operativno delo v teh procesih, tudi če gre pretežno za miselni napor, ni odločilnega pomena za njegovo končno oceno. Zato na družbeni lestvici zaostaja za vodstvenimi opravili po pomenu in nagrjenosti. Manj je

zato v tehnološko najbolj razvitih deželah privlačno celo visoko strokovno delo na inženirskih in naravoslovnih področjih, celo v računalništvu in drugih najmodernejših tehnologijah, vedno večji pa pritisk za upravne in vodstvene položaje. Tudi medicina ni več področje, ki bi po svoji privlačnosti lahko tekmovala z višjimi vodstvenimi položaji, predvsem pa terja globoko predanost delu – kar terja večji napor in večjo prisotnost. Napora in zavezanosti delavnemu ritmu pa si ob tehnologiji, ki obeta, da bo človeka »dokončno osvobodila«, ljudje vedno manj želijo.

Vrednote neposredno vezane na delo

Predvsem pa je delo ob velikanskem tehnološkem napredku zgubilo svojo posvečenost kot vrednota, ki ustvarja veličino človeka kot osebnosti. Ko je bila usoda posameznika vezana izključno na uspešnost njegovega dela, je bil njegov socialni in gmotni položaj tudi dokaz za njegovo uspešnost pri delu. Delo je bilo znak posvečenosti in 'predanosti božjemu poslanstvu' človeka. Brezdelnost in lenoba je pregreha, ki ogroža ne samo vrednote, na katerih temelji svet ampak tudi človekov fizični obstoj.«Kdor ne dela,naj tudi ne je!»

Ozki okviri za preživetje, vezani v glavnem na fizično delo, so narekovali tudi družbene odnose, ki so omogočali s tem skladen način življenja.

Ta ureditev je bila podprta z vrsto moralnih zapovedi in prepovedi, ki so ji omogočale polno življenjsko učinkovitost v danih razmerah.

Vsekakor občutek in dolžnost solidarnosti, nesebičnost in pripravljenost pomagati sosedu v stiski, ker je bilo življenje izjemno ranljivo pred naravnimi vplivi, zoper katere ni bilo prave zaščite, pa naj je šlo za bolezni ali naravne nesreče. Brez solidarnosti in medsebojne pomoči družba ne bi mogla preživeti.

Brez kakih formaliziranih zavez se je bilo zanesti na dano besedo, ker bi brez nje ne bila zagotovljena normalna pravna varnost , saj se to življenje primarno ni opiralo na varnost, ki jo zagotavlja država ampak na stoletna izročila, ki so nudila večjo varnost kot spremenljiva državna oblast. Držati dano besedo je brez naslonitve na kak konkreten primer zaživilo kot samostojna vrednota, brez katere normalno sožitje ni možno.

Skromnost in varčnost, lastnosti , ki še danes veljata kot znak notranje uravnovešene osebnosti, sta bili v razmerah takratnega gospodarstva ne samo etični vrlini ampak življenjska nuja. (Gl.Weber) V največji meri sta delovali tudi kot nezgodno in življenjsko zavarovanje. Odvisnost od naravnega okolja ni dovoljevala sprotnega trošenja vsega pridobljenega dohodka, večinoma v naravni obliki, pa tudi trošenja, ki bi šlo prek splošno sprejetih meril, ki so dovoljevala čim bolj skromno zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb. Zopet, brez navezanosti na posamezen konkreten primer sta veljali kot vrlini, pomembni tudi za človekovo telesno in še posebej duševno zdravje. Iti prek skrajno utesnjениh razmer prehranjevanja in bivanja pa večinoma ni bilo niti možno, čeprav je dostikrat vsiljena skromnost zaradi neugodnih razmer ogrožala tako zdravje ljudi kot potrebno ustvarjalnost.

Skromnost in zavestno pristajanje na stanje, ki so ga te skromne možnosti ustvarjale, pa je poleg pozitivnega vpliva na notranjo uravnovešenost osebnosti delovala tudi negativno na podjetnost in stremljenje po višjem. Spravljivost z zatečenim se je iz pozitivne skromnosti spremenilo v značajsko hipoteko: bodi zadovoljen s tistem, kar imaš,ne segaj po tistem, kar ni zate. To je v veliki meri ubijalo prepotrebno podjetnost in se spreminjalo v škodljivo neodločnost, v pristajanje na superiornost tujega. Krčenje našega narodnega prostora gre v nemajhni meri prav na račun take

spravljivosti, ki so jo nam nenaklonjeni tujci posebej poudarjali kot nujno potrebno skromnost in krščansko krepost.

Družbeni položaj izpodrine delo kot absolutno vrednoto

Ravnanje slehernega posameznika narekuje notranje skladen sklop vrednot, ki jih sprejema kot vodilo pri zasledovanju lastnih interesov in v čemer vidi tudi smisel svojega bivanja. Če stopi družbeni položaj in z njim povezane gmotne ugodnosti na prvo mesto med cilji njegovih prizadevanj, se po notranji hierarhiji vrednot celoten njegov vrednostni sistem uskladi s tem najvišnjim ciljem. Posamezno ravnanje dobi značaj vrednote, kolikor služi temu glavnemu cilju.

To pa niso nujno vrednote, ki veljajo v družbi solidarnosti, v družbi, ki si kot svoj cilj zastavlja blagostanje čim večjega števila svojih članov, njihovo enakost ali celo njihov dvig na čim višjo stopnjo človekovih duhovnih zmogljivosti. Sleherna družba lahko obstane le, če se sleherni njen član vključuje v nek skupni cilj, ki ga sprejema kot smisel svojega bivanja. Njegova struktura vrednot se nujno uskladi s tem končnim ciljem, tudi če je ta cilj sprejet bolj podzavestno kot posebej izdelan sistem. Ljudje sicer ne ravnajo vedno v skladu s priznanim veljavnim sistemom vrednot. Vendar ga kot merilo vsi sprejemajo: ve se, kaj je prav in kaj ni. Če pa tega merila ni, če ni nekega skupnega cilja, ki ga vsi priznavajo kot najvišjo vrednoto, ki mu vsi podrejajo svoje ravnanje, in je na prvo mesto postavljen lastni položaj in status, je družba zgubila kompas in temeljni dejavnik svojega povezovanja. Funkcijo najvišjega integratorja lahko opravlja samo vrednota, ki jo vsi priznajo kot vodilo in merilo. Ta vrednota je vedno duhovna in je fizična sila ne more nadomestiti.

Svet obilja, ki ga je čez noč prinesel 'tehnološki čudež', nekako ni bil, vsaj s tega vidika, rezultat znoja in trdega dela. Naj se je človek nekoč še tako dajal za povečan kos kruha, je le malokaterim uspelo, vsekakor pa ne brez vztrajnosti, odrekanja in garanja. Sledi, do večjega kosa kruha, kot prispodobe, pot ne vodi samo ali pa celo sploh ne prek teh nekoč tako povzdigovanih kreposti. Če so kaka lažja ali celo bolj učinkovita sredstva, se je treba usmeriti na drugačno pot. To pa se je v novih razmerah izkazalo kot povsem dobrodošla, skoraj sama po sebi umevna alternativa.

'Kdor ne dela naj tudi ne je' je postalo geslo, ki s stvarnostjo nima prave zveze. Trdo delo, ki vsrka celega človeka, je prej ovira, kot pogoj za uspeh. Tudi pojem uspešnosti dobiva novo vsebino. Pomeni predvsem večjo družbeno moč in s tem posredno tudi več gmotnih dobrin. Gmotni uspeh namreč ni neposredno odvisen od uspešnosti v ustvarjanju novih dobrin. Pravi uspeh je odvisen od položaja v družbi. Za položaj v družbi pa niso nujno potrebni uspehi v proizvodnji, pač pa družbena moč. Družbena moč temelji na sposobnosti in možnosti spraviti druge v svojo odvisnost. Kadar in kolikor so odvisni, toliko bolj so sami in njihov gmotni položaj odprt za poseg s strani tistega, ki ima nad njimi potrebno moč, da jih prisili v obnašanje in način ravnjanja kot ustreza njegovim koristim. To samo po sebi sicer ni kako novo odkritje. Vedno je bilo v družbi tako. Vendar, uveljavljati družbeno moč nad drugimi zadeva ob objektivno mejo tehničnih možnosti, ki je ni mogoče prekoračiti. Uveljavljanje in izvajanje družbene moči je bilo zaradi nizke proizvodnosti dela vezano na vrednostni sistem, ki je podrejenega silil, da je preživel samo s trdim delom in da je s sadovi svojega dela ravnal skrajno skrbno. Tudi ob tej skrbnosti je bil stalno izpostavljen vsem mogočim nevarnostim, ki so zadevale zdaj enega zdaj drugega in se je zoper nje mogel zavarovati samo s sodelovanjem in solidarnostjo. Ta družbena ureditev je bila v zavesti ljudi sprejeta

kot samo po sebi umevna, saj jo je življenska izkušnja tudi stalno in sproti potrjevala. Bila je sprejeta kot urejen vrednostni sistem, kjer drugače tudi ne more biti in je kot taka del lastnega vrednostnega sveta vsakega posameznika.

Osnove tega sveta pa so se s tehnološko revolucijo bistveno spremenile. Eno je gotovo: Svet relativnega pomanjkanja, ki je družbo spremiljala vso preteklost, je za nami. Gmotno se družba koplje v izobilju. Ne za vse enako, razlike se ponekod celo povečujejo. Prehodno smo celo v globoki gospodarski krizi, ki pa seveda ni kriza pomanjkanja gmotnih dobrin Norme, ki so urejale svet pomanjkanja, so postale večinoma brezpredmetne, saj se nanašajo na svet preteklosti.

Ne velja pa seveda ta ugotovitev za norme, ki so nadčasovne in veljajo za sleherno družbeno ureditev. Hierarhična skladnost celotnega vrednostnega sistema, kjer so vrednote nižjega reda tudi logično izpeljane iz vrednot višjega reda pa je v tem nestabilnem in prehodnem razdobju, ko so bile nekatere vrednote nižjega reda usmerjene izključno v podporo družbene ureditve preteklosti, pa je pripeljala do pojava, in celo do stiske, ki jo označujemo kot krizo vrednot. Kriza vrednot naj bi bila eden glavnih in ključnih problemov destabilizacije družbe, ker je vrednostni sistem temeljni pogoj za njeno integracijo.

Kriza vrednot

Krizo vrednot bi lahko pojmovali tudi kot problem notranje neskladnosti vrednostnega sistema. Ko so mnoge norme, na katerih je temeljil dosedanji svet pomanjkanja, zgubile svojo smiselnost, se je zamajala celotna vrednostna zgradba, ki more temeljiti samo na dosledni notranji skladnosti. Zaradi hitre dinamike sodobnega sveta vrednot, ki so podpirale nekdanji svet, ni bilo mogoče nadomestiti z

novim vrednostnim sestavom. Ker pa je ta mogoč samo v svoji celovitosti in skladnosti, ta pa v sedanji dinamiki ni bila nadomeščena z normami, ki naj bi določale ravnanje v novih pogojih, je celoten sistem zapadel v krizo. Zakaj naj bi neke norme veljale, druge pa ne ? Prišlo je do vrednostne praznine in etične relativizacije, ki resno ogroža celotno družbeno strukturo. Največja žrtev so prav najvišje etične vrednote, brez njih pa družba ni sposobna normalnega obstaja, še posebej če se ta etična praznina uveljavlja na najvišjih mestih družbenega odločanja, kjer so največje možnosti neetičnega ravnanja, vsekakor pa navadno z najbolj dalekosežnimi posledicami.(Brzezinski)

Pohlep in težnja po dohodku brez ustvarjalnega dela imata prav na teh mestih največje možnosti. A se nista naselila samo v finančne institucije. Postala sta sestavina »racionalnega ravnanja normalnega racionalnega človeka«. Varčnost kot značajska lastnost in varčevanje za razmere negotovosti ob skromni proizvodnosti sta kot način obstanka v novih razmerah obilja zgubila svoj prvojni smisel. Varčnost brez priznanja negotove prihodnosti, ki jo obilje spreminja v absolutno zanesljivost ali vsaj brezskrbnost, postaja nesmiselna in služi kvečjemu kot dokaz nesposobnosti slediti novim razmeram. Enako tudi denarno varčevanje v finančnih institucijah prvenstveno ni več namenjeno zagotavljanju varnosti pred negotovo bodočnostjo ampak ustvarjati možnost povečevanja premoženja. 'Sposoben človek današnjega dne ne varčuje ampak nalaga denar v naložbe, ki naj čim več prinesejo'. Denar je treba 'plemenititi', samo revež še varčuje na hranični knjižici.

Optika je obrnjena. Nekdanji strah pred bodočnostjo je izpodrinilo samozaupanje in vera v sedanjost. (prim.Touraine). Živimo samo eno življenje in to življenje je treba čim bolje izkoristiti. Zato upadanje zanimanja za vprašanja, ki presegajo neposredno sedanjost. Želja po uživanju in kvaliteti življenja se spreminja v

pravico živeti svoje lastno življenje tudi ob neupoštevanju enakih pravic drugih, celo zakonskega partnerja, vsekakor pa tudi starejše ali prihajajoče generacije. Razkol med različnostjo interesov različnih generacij, zlasti dolgoročnih interesov staršev in otrok, zaposlenih in upokojencev, delavcev in delodajalcev je tipičen pojav dobe, kjer so vprašanja bodočnosti odrinjena na stranski tir.

Znanost in relativizacija resnice

Ob usmerjenosti, kjer uspehi v gmotnem položaju zagotavljajo navidezno smiselnost in utemeljenost bivanja, seveda izgubljajo smiselnost vprašanja, ki presegajo posamezno življenje in ki zadevajo vprašanja preživetja človeka kot enkratno nadčasovno stvarnost. (pr. Gonz) To so v prvi vrsti vprašanja etike, ki ni usmerjena le v vprašanja kako preživeti posamezniku ampak predvsem kako naj preživi človek kot vrsta. Če ' je za nami potop' nas seveda velika etična vprašanja bolj malo zanimajo. Tu pa je naslednji temeljni razlog sedanje 'krize vrednot'. Velika etična vprašanja za ljudi, katerih pozornost je vsa obrnjena v sedanost, zgubljajo svojo pomembnost. Ker pa je sleherna družbena skupnost povezana na temelju skupnih vrednot, te vrednote pa nadomešča vera v moč znanosti in tehnologije, ki je tudi dejansko omogočila in zagotovila sedanje blaginjo, je povezanost družbe na etičnih načelih v veliki meri nadomestila vera v moč znanosti. Ta vera je v veliki meri postala eden glavnih povezovalcev sodobne razvite družbe.

Znanost kot družbeni integrator pa to svojo vlogo nujno le slabo opravlja. Integrativno vlogo lahko povsem zanesljivo opravlja samo neko načelo ali vera v načelo, ki ima značaj dogmatičnosti in ki zato velja v vseh okoliščinah ne glede na njih spremenljivost. Moderna znanost, ki je pripeljala do sedanjega gmotnega blagostanja in ga tudi vzdržuje, je pozitivistična znanost. Ta znanost pa ne more

priznati nikakršnih dogem in nikakršnih absolutnih resnic. Absolutno je samo, da je vse relativno. Najvišje etične vrednote pa so absolut, ki ne prenese nikakršne relativizacije. Je ali pa ni. Vmes ni ničesar. Znanstvena resnica pa je vedno samo relativna resnica, etična resnica vedno samo absolutna.(pr.Changeux-Ricoeur) V to past relativizma se je ujela sodobna družba, ker zaradi vere v znanost kot odgovor na vsa vprašanja sedanjosti in bodočnosti zavrača sleherno dogmo in zanika svet vrednot, ki ne podlega neposrednemu empiričnemu preverjanju. Najvišje etične vrednote pa so empiričnemu preverjanju nedosegljive.

Tako se tudi posameznik ne čuti zavezana nekim absolutnim resnicam in absolutnim etičnim normam. Kaj bo tedaj vodilo za njegovo ravnanje?

Neka resnica, ki si jo kot svojo osebno ustvarja sam. In ker velja človek sam po sebi kot najvišja dobrina, ima tudi sam pravico, da si ustvarja lastni svet vrednot in svojo lastno resnico, ki naj bi uživala zaščito pred vsemi posegi od zunaj. Njegova relativna resnica pa seveda sledi pritiskom okolja. Ta pa je: vedno več gmotnih dobrin, ki mu jih sodobna tehnologija omogoča, vedno več bogastva, ki mu zagotavlja višji družbeni status in položaj, vedno močnejše obvladovanje in podrejanje svojega družbenega in naravnega okolja; pot do tega pa seveda ni v težkem fizičnem delu ampak v obvladovanju in premagovanju ovir, ki mu jih na tej poti postavljajo tekmeči, ki si želijo isto kot on sam in za to uporabljajo ista sredstva. Ta boj je neizprosen in se mu je težko izogniti. Ne gre samo za najvišja vodilna mesta v družbeni strukturi. Zajema vsa mesta in položaje.

Osebna in družbena emancipacija

Vse velike socialne preureditve so se vedno sklicevale na osvoboditev človeka kot svoj glavni cilj: Osvoboditev od obstoječih socialnih vezi. Samo marksizem je nastopil z geslom, da bo zavladal tudi nad naravo in si jo podvrgel, kar se je končalo z njegovim lastnim propadom. Nobenemu osvobodilnemu poslanstvu se ni posrečilo, da bi ljudi osvobodila socialnih vezi, ki so jih silile v različne oblike soodvisnosti in medsebojnih obveznosti. Kvečjemu je obveznosti različno porazdelila glede na novo vlogo posameznih družbenih slojev pri zagotavljanju pogojev za družbeno preživetje. V vseh dosedanjih ureditvah je bila pretežna večina ljudi postavljena v položaj odvisnosti od tistih, ki so odrejali njih ravnanje pri dejavnostih potrebnih za preživetje družbe. Možnosti izven tako odrejenih okvirov ravnanja so bile večinoma zelo skope ali celo nične. Popolna svoboda je sicer že pojmovno neuresničljiva in je ne more biti deležna niti elita na vodstvenih položajih. Vedno gre le za obseg večje ali manjše odvisnosti, torej večje ali manjše stopnje svobode. Svojo človečnost posameznik res lahko udejanja le v svobodi. Ker ta v polnosti ni dosegljiva, je tudi uresničitev polne človečnosti lahko le ideal, nikoli dosežena stvarnost. Nikoli pa se človek ne more odreči svoji težnji po svobodi, ker bi se sicer odrekel svoji človeškosti. Presoja sleherne družbene ureditve je zato v kriteriju, kolikšno stopnjo svobode za kolikšno število ljudi je bila sposobna uresničiti.

Šele po drugi svetovni vojni so bile zaradi prodora nove tehnologije in s pojavom t.i. potrošniške družbe, prvič v zgodovini ustvarjene možnosti, da so ljudje v delovnem procesu ustvarili več, kot je bilo najnujnejše potrebno za golo preživetje in da je ta višek omogočil tudi večjo svobodo. Najprej večje možnosti v razpolaganju z dohodkom; večjo svobodo in možnost izbirati zaposlitev; večjo

osebno neodvisnost, ker ni bilo več nuje »živeti iz rok v usta«; neodvisnost od vrste institucionalnih omejitev, pa naj je šlo za patriarhalne odnose znotraj družine ali lokalne skupnosti, omejitve, utemeljene na spolnem, rasnem, verskem, ideološkem razlikovanju in pod. Vse te in podobne omejitve so prihajale v nasprotje z naravo množične proizvodnje in v njej zasidrano tekmovalnostjo, predvsem pa s svobodo potrošnika. Nekdanje vrednote, ki so navajale k varčnosti in previdnosti pri razpolaganju z dohodkom, so kar naenkrat postale ovira za družbeni razvoj, skoraj protivrednote, saj zavirajo potrošnjo. Če je zgodnji kapitalizem rabil formalno svobodnega delavca kot proizvajalca, rabi sedanji visoko razviti kapitalizem svobodnega potrošnika. Potrošnika, ki bo čim več zaslužil, da bo lahko čim več trošil, potrošnika, ki bo svobodno zapravljal razpoložljivi dohodek in ga nihče ne bo več omejeval v njegovi svobodi razpolaganja s samim seboj. Uveljavljanje potrošniške družbe se zato navezuje na istočasni proces t.i. »emancipacije«, osvobajanje izpod oblasti različnih družbenih institucij in različnih ideoloških tabujev.

Osebna emancipacija kot prednost in kot breme

Predvsem naj bi moralna emancipacija pomenila osvoboditev izpod pritiska etičnih norm vezanih na kakršnokoli absolutno resnico. Ker naj bi absolutne resnice ne bilo in si jo ustvarja vsakdo sam zase, prihaja tudi do relativizacije celotnega etičnega sistema. Ker je vrednostni sistem najpomembnejši družbeni integrator, enotnega vrednostnega sistema pa ni, ker si ga ustvarja vsakdo sam zase, je potrošniška družba izjemno slabo notranje povezana. Sleherna vrednota omejuje. Če hočeš biti povsem neodvisen, ne moreš sprejemati nobenih vrednot, ki prihajajo od zunaj, ki nimajo izvora v tebi samem ali če jih ne ponotranjiš kot svoje. Kako naj bo družba

notranje povezana, če nihče ne pristane na kakršnekoli skupne ideale, ali enako verovanje, enake zapovedi in prepovedi, enako pojmovanje skupne zgodovine itd. (prim. Taylor). Vsaka pripadnost katerikoli skupnosti pomeni odpoved svobodnemu ravnanju izven načel, ki jih tako skupnost sprejema kot temelj svoje integracije.

Značilnost te emancipacije je med drugim tudi negativen odnos do tesnejše pripadnosti katerikoli skupnosti. Morda je v tem pogledu posebej značilen odnos do narodnosti. Pripadnost določenemu narodu posameznika omejuje v absolutni svobodi, ker ga vklaplja v svoje kulturne vzorce, svoj jezik, tudi način mišljenja. Zato je za današnji modernizem značilen odklonilen odnos do narodne pripadnosti ali vsaj enačenje s kako nadnacionalno povezanostjo. Biti neposredno državljan sveta, ali vsaj Evrope in pod. Zlasti nekateri mladi izobraženci občutijo slovenščino kot oviro pri njihovem vključevanju v velike mednarodne projekte in raziskave.

Relativizacija vrednostnega sistema je tudi sama po sebi dejavnik družbene destabilizacije. Trden, v bistvu dogmatičen vrednostni sistem, saj drugačen ne more biti, ni podvržen racionalnemu razmisleku. Stoji s svojo lastno močjo. In dokler je tak, je temelj največje družbene stabilnosti. Če pa naj se vrednostni sistem s svoje dogmatične višine preseli na racionalno osnovo, kar naj bi bilo opravičilo za sodobno emancipacijo, je to zahteva, ki daleč presega izobrazbeno stopnjo in analitične sposobnosti povprečja, da bi lahko z lastnim spoznanjem nadomestilo to, v kar ga je doslej silila dogmatična zapoved. Splošna izobrazba je danes na bistveno višji ravni, kot je bila doslej. Za razumsko dojemanje etičnega sveta pa je potrebna vrhunska izobrazba, velika sposobnost refleksije in intelektualni napor, ki ga povprečje ne zmore, niti ni pripravljeno ga vanj vložiti.. Izobraženost tudi na visokošolski ravni je glede na razširjenost v sodobni družbi dosegla že sorazmerno visoko stopnjo. Soočanju z izvivi svobode pa še zdaleč ni kos. Zadovoljuje se zato v

veliki meri s konvencionalno modrostjo, dostikrat celo s komercialnimi publicami, navideznimi novimi odkritji, z vero v vsemogočnost znanosti, ki mu je pričarala udobje, ki ga doslej ni poznal in o njem tudi sanjati ni mogel. Hkrati pa je ob svoji domnevni veliki vednosti pripravljen suvereno soditi o vseh velikih problemih sveta in človeka.

Literatura

Brzezinski,Zbignew,1993: Out of control, Global turmoil on the eve of the twenty-first century, Scribner's 1993

Changeux J.P./Ricoeur P., 1999:La nature et la regle,Odile Jacob 1999

Durkheim,Emile,1933 (1893): The division of labor in society, N.Y. The free press

Galbraith,J.K.,1958:The affluent society, slov.prevod:Družba, ki živi v izobilju. Lj.Cankarjeva zal.1964

Gonz,Andre,1997: Misere du present, richesse du possible, Galilee 1997

Guillebaud,Jean Claude 1999:La refondation du monde, Paris Seuil
Taylor,Charles, 1998: Les sources du moi.La formation de l'identité moderne.Fr.prevod,Seuil)

Thurow,Lester,1996 : The future of capitalism,William Morrow,N.Y.1996

Touraine,Alain,1992: Critique de la modernité,P.Fayard 1992

Weber, Max : The protestant ethic and the spirit of capitalism,London, 1930

Kako ti živiš svojo vrednoto

Dr. Aleksander Zadel

Še nikoli ni bilo tako pomembno, da ima prav vsak svoje mnenje, kajti vse okoli nas, nas navaja k temu, da svojega mnenja ne bi imeli.

Povzetek

Guruji modernega managementa, ki jih radi povzemajo tudi slovenski mnenjski voditelji trdijo, da so vrednote v krizi. V krizi niso vrednote, temveč ljudje, ki nismo sposobni živeti v skladu z njimi. Kaj manjka človeku - managerju, da živi kot plen in kaj ima človek - manager, da se obnaša kot lovec? Razlikujeta se po odnosu do življenja. Prvi prenaša odgovornost za svoj neuspeh na okoliščine, drugi lastno odgovornost poseUBLJA v najčistejši obliki. Slovenija bo postala zgodba o uspehu, ko bomo dosegli kritično maso lovcev. Ti se ne bodo borili proti razkroju vrednot, ampak bodo postali model, kako se tudi v najtežjih življenjskih – managerskih situacijah vesti v skladu z vrednotami. Od takrat se ne bomo več spraševali, kako se izogniti 7. smrtnim grehom. Naučili se jih bomo obvladovati.

Predigra I

Vrednota: čemur priznava kdo veliko načelno vrednost in mu zato daje prednost; doživljati, ohranjati, priznavati vrednote; družbene,

osebne vrednote; estetske, moralne vrednote; ljubezen, resnica, svoboda in druge vrednote.¹

Prediga II

Sedem smrtnih grehov²

- a. Jeza
- b. Lenoba
- c. Napuh
- d. Pohlep
- e. Pohota
- f. Požrešnost
- g. Zavist

Uvod

Postavimo v tem prispevku pred sodke na stran in se prepustimo neobremenjenemu

razmišljaju o tem, kako lahko v sebi najdemo
v sebi obvladamo slabiča - žrtev.

General, ki se zna suvereno odločati tudi v najtežjih okoliščinah ali slabiča, ki v delčku sekunde najde razlog (opravičilo) zakaj je bil ošaben, žaljiv ali aroganten.

General - deloholik, ki obvlada 7 smrtnih grehov je vrhunski manager, v nasprotnem primeru je kvazi gasilec, ki z navidezno

---

¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika - SSKJ

² Biblija

hitrostjo in deloholizmom gasi požare svoje nesposobnosti. Deloholik, ki delu ni kos začne megliti. Tako povzroča navidezni kaos, da ga lahko potem rešuje. Pravi deloholik ima napoleonsko energijo kar pomeni, da lahko dela več stvari hkrati. Tak deloholik potrebuje okrog sebe vrhunsko ekipo ljudi, ki je sposobna slediti njegovemu ritmu. Deloholik si okrog sebe izbere vrhunske strokovnjake, ki so vsi po vrsti boljši od njega na posameznem področju. Kljub temu se ne počuti ogroženega, saj ve, da obvlada odnose in komunikacijo. Ker se ne počuti ogroženega, **ni napadalen**. Tudi, ko čuti, da posameznih izzivov ne obvlada tako kot njegovi sodelavci, se ne prepušča malodušju in defenzivi. Ne zapade v pasivnost. On je dirigent, ki sodelavce uglasí v vrhunski orkester. Skupaj so sanjski tim.

Vrednote

Za dosego gospodarskega cilja niso dovoljena vsa sredstva. Tudi v gospodarstvu je potrebna etika in spoštovanje vrednot. Ni mogoče sprejeti neetičnega delovanja, ki bi ga opravičevali s tem, da se podobno obnašajo tudi drugi. Ne moremo sprejeti argumenta, da se bomo takrat, ko bomo na vrhu tem metodam odrekli in odpravili vse nepravilnosti v našem delovanju, ravnali pošteno in vodili podjetje v korist vseh zaposlenih in družbe. Na vrh bomo prišli in tam dolgo obstali, če bomo od vsega začetka spoštovali vrednote in ravnali etično. Takrat ne bomo več tožili, da je zaradi pravil fleksibilnega trga dela, kjer ljudje pogosto (ponekod že na dve leti) menjajo delodajalca, nemogoče razviti občutek pripadnosti. Takrat bomo prepričani, da je mogoče razviti profesionalno lojalnost, ki bo izvirala iz globokega prepričanja vseh zaposlenih, da delajo v zdravem, z vrednotami prežetem okolju, ki jim omogoča razviti lastno globoko samospoštovanje in miren spanec.

Osebni nivo – osebno obvladovanje 7. smrtnih grehov

Razlika med tistimi, ki se opravičujejo, da so se razjezili in tistimi, ki jezenje izberejo.

Jeza: Močno kratkotrajno čustvo, ki povzroča napadalne težnje. Negativen, odklonilen odnos. Silovitost, divjost.³

Pogost argument ljudi, ki **odreagirajo** na dražljaje in ne izbirajo svojega vedenja v skladu s cilji je, da so jih okoliščine (nesramen sogovornik, pritiski...) prisilile k neprimernemu vedenju. Človek se največkrat zaveda, da se je neprimerno odzval na moteč dražljaj, vendar v hipu najde kup razlogov s katerimi utemelji (opraviči) svoje vedenje. S tega stališča je tako oseba **žrtev**. Žrtev okoliščin, saj ni zavestno izbrala vedenja, s katerim bi doseгла želeni cilj. Kako pa človek ve, da njegov odziv ni bil najboljši možen? Ker se počuti slabo ali neugodno. Naši občutki nam nezmotljivo povedo ali je bilo naše vedenje učinkovito, delno učinkovito ali neučinkovito. Seveda smo ljudje izjemno spretni »bleferjik« (mešalci megle) in takšno neugodje zopet pripišemo zunanjim okoliščinam ne pa zgolj posledicam svojega vedenja.

Argument ljudi, ki **izberejo** jezo za svoje vedenje je popolnoma drugačen. Tak človek se jezi, ker tako hoče, ker je prepričan, da bo na ta način dosegel določen cilj. Kdor jezo izbere, jo obvlada, saj v tistem trenutku ni jezen, ne čuti čustva jeze, ampak se zgolj vede kot jezen človek. On hoče, da drugi opazijo to čustvo in se odzovejo nanj. Uporaba jeze je lahko eden od načinov, da ljudem sporočimo pomembnost informacije, ki jo posredujemo. Ljudje, ki izberejo

---

³

SSKJ

jezenje, ne čutijo potrebe, da bi sogovornika prizadeli, užalili ali ponižali. Razlog za izbiro jezenja ne iščejo v svojem egu, temveč v dejstvu, da bodo s takim vedenjem najbolj učinkoviti pri sporočanju – komuniciranju. Jezijo se tako, da drugi razume razlog njihove jeze in da razume pomen cilja, ki mora biti dosežen. Na tak način lahko učinkovito sporočamo svoj odnos do pomembnosti teme, ki jo obravnavamo.

Ujeziti se ni težko. Težko se je ujeziti v pravem trenutku, iz pravega razloga, na pravo osebo, na pravi način...

Razlika med tistimi, ki se opravičujejo, da so leni in tistimi, ki brezdelje izberejo

Lenoba: Lastnost, značilnost lenega človeka. Stanje za katerega je značilna velika želja vztrajati v mirovanju, nedejavnost.⁴

Brezdelje je lahko čudovit način za polnjenje lastnih baterij ali stanje v katerem se nam posvetijo genialne ideje. Kdo ne pozna primera, kako je Arhimed med lebdenjem v kadi odkril zakon, ki ga poznamo pod njegovim imenom, ali kako se je Tesli med sprehodom po budimpeštanskih parkih in citiranjem Goetheja, ob pogledu na zahajajoče sonce v njem, prikazal motor, ki je deloval na dvosmerni električni tok. Nadzor lenobe pomeni obvladati svojo aktivnost na tak način, da si si sposoben privoščiti trenutke brezdelja, v katerih si nabereš moči. V takih trenutkih posameznik tudi pusti svoji podzavesti, da se ubada z določenimi problemi, ki imajo v zavesti ovire, ki jih s preprosto racionalno logiko ni moč streti.

---

⁴

SSKJ

Brezdelje je seveda tudi učinkovit način, kako lahko zapraviš pozitivno samopodobo ali občutek lastne vrednosti. Lenoba je smrtni greh, ker je malo vedenj v katerih človek tako neposredno izbere pozicijo žrtve. Kadar lenoba premaga aktivnost izgubimo tiste informacije, ki izhajajo iz posledic našega dokončanega dela. Informacije, ki nam sporočajo, da smo sposobni doseči cilj, da nekaj znamo in zmoremo. Posledice dobrega dela povzročijo občutke notranje moči. Občutek notranje moči nam da samozavest za soočanje z vsakodnevnimi priložnostmi, ki jih žrtve imenujejo **problemi**, lovci pa **izzivi**.

Razlika med tistimi, ki se opravičujejo, da so prevzetni in tistimi, ki izberejo napuh

Napuh: Domišljavost, prevzetnost.⁵

V slovenski kulturi sta posipanje s pepelom in »lažna« skromnost narodna hobija. V nenehnem primerjanju drugega z drugim se pogosto dogaja, da se poudarjajo lastne zasluge na tak način, da se izničuje delo drugih. Tako vedenje nas hitro pripelje do domišljavosti, prevzetnosti in agresivnosti v odnosu do manj uspešnih. Ljudje, ki so domišljavi in prevzetni so pogosto **kruti** in **zlobni**. To je povezano z infantilnostjo in nesposobnostjo prevzeti odgovornost za posledice svojega vedenja. Ker ne znamo prevzeti odgovornosti za svoje neuspehe, se pogosto tudi uspehov ne moremo in ne znamo iskreno veseliti, saj nikoli ne vemo kdaj se bomo morali za svojo neuspešnost posipati s pepelom. Napuh se porodi v ljudeh, ki nimajo razloga, da bi bili zadovoljni s svojim življenjem, v ljudeh, ki se zavedajo, da so njihove zasluge za skupen uspeh skromne ali nične. Ko imajo priložnost, da se »posončijo« v

---

⁵

SSKJ

soju reflektorjev, ki so bili prižgani za resnične zmagovalce, izkoristijo to priložnost. Obenem s silo in grobostjo zatrejo vse, ki dvomijo v njihov kvazi uspeh in uspešnost.

Po drugi strani je lepo in prav uspeh manifestirati navzven. Osebno zadovoljstvo po uspešno opravljenem delu je notranje plačilo ali nagrada in dokaz, da je bilo naše vedenje učinkovito. Tajitev dobrega občutka pomeni hlinjenje skromnosti in sprenevedanje. Če lastna čustva radosti in zadovoljstva delimo z drugimi, se ta množijo. Postanejo del kulture in klime v kateri živimo. Preidejo v temelje sobivanja ljudi, ki imajo tako mnogo več skupnega kot le stremljenje k skupnim ciljem. Na ta način širimo zavedanje katero je želeno in uspešno vedenje. Izražanje zadovoljstva nam krepi samozavest. Večja samozavest pa je dejavnik, ki ugodno vpliva na našo uspešnost in učinkovitost. Pozitivni krog je tako sklenjen.

Razlika med tistimi, ki se opravičujejo, da so pohlepni in tistimi, ki izberejo, da bodo živeli bogato

Pohlep: Strastna želja prisvajati si dobrine.⁶

Želja in potreba uničiti konkurenco, prigrabiti si vse zase in ne razumeti, da bomo vsi bolje živeli, če bodo dobrine enakomerno razdeljene, izvirata iz strahu in negotovosti pred jutrišnjim dnem. Zaradi neetično pridobljenega bogastva, se ga marsikdo sramuje in ga ljubosumno čuva pred tujimi očmi. Skrivaštvo pa opravičuje z zavistjo drugih ljudi, ne s svojo slabo vestjo. Pravih bogatašev merjenih s pravili stare aristokracije v Sloveniji najbrž ni ali se jih da prešteti na prste ene roke. Bogastvo v starem pomenu besede (morda do sredine prejšnjega stoletja) je pomenilo, da lahko nekaj

---

⁶

SSKJ

generacij brezskrbno živi in jih ni strah, da bodo družinsko bogastvo lahko potrošili za časa svojega življenja. Tako bogastvo je pomenilo mnenjsko svobodo in nevezanost na trenutno politično klimo. Dandanašnji je možnost finančnega zloma in propada, ne glede na količino bogastva, ki ga nekdo poseduje, večja kot je bila kadarkoli do sedaj. Ni količine denarja, ki bi lahko pomenila brezskrbnost celo za najbolj premožne. Ker ljudje ne obvladamo virov iz katerih priteka denar, in se bojimo prihodnosti, in bi radi zagotovili brezskrbno bodočnost svojim otrokom, in bi si morda radi privoščili več kot so si naši starši, **nas je strah**. Posledica tega strahu je pohlep, brezmejno nabiranje materialnih dobrin. Hecno je, ker ni zneska, ki bi nam sam po sebi nudil duševni mir, da imamo »dovolj«. Občutek imeti dovolj je bolj kot s stanjem našega tekočega računa, povezan z našo osebnostjo in samozavestjo. Če slednje ni, nas dobi v svoje **kremplje** pohlep.

Strah pred tem, da bi nekdo vedel, da smo bogati, da imamo veliko denarja je vcepljen v vse pore slovenske družbene kulture. Redki so posamezniki, ki se upajo odkrito povedati, da so bogati in se ne sramujejo svojega bogastva. Dojemanje bogastva se prepogosto povezuje s pohlepom, tam kjer je to prav in kjer ni. Če poskušamo na pohlep pogledati nevtralno, potem vidimo, da govorimo o posameznikovem odnosu do materialnih dobrin. Poglejmo ta odnos z vidika obej skrajnosti kontinuma dimenziije te osebnostne lastnosti. Na eni strani najdemo zelo skrben odnos do materialnih dobrin, na drugi pa zelo brezskrbnega. Sama po sebi ni nobena pozicija boljša ali slabša od druge. Ljudje, ki imajo potencial biti zelo skrbni do materialnih dobrin lahko zopet razvijejo dve skrajnosti **skopost** ali gospodarnost do materialnih dobrin. Na drugem koncu kontinuma pa lahko razvijejo drugi dve skrajnosti, razsipnost ali

radodarnost. General – lovec zna biti gospodaren ali radodaren, žrtev – slabič, pa je ali razsipen ali skopuški.

Razlika med tistimi, ki se opravičujejo, da so pohotni in tistimi, ki se zanesajo na osebni eros

Pohota: Velika želja po zadovoljevanju spolne ljubezni, sle.⁷

Pritiski na delovnem mestu, nerazumevanje okolice za naše težave ter medsebojna odtujenost z najbližjimi ima pogosto za posledico, da ne razločimo več med pohoto in ljubeznijo. Mislimo, da bomo odtujenost, občutek samote in prepričenosti samim sebi presegli v kratkih divjih romancah. Te sicer lahko trenutno pomagajo razbremeniti naš pretežek »nahrbtnik« skrbi in težav, toda dolgoročno postane »nahrbtnik« na ta način zgolj še težji in začarani krog v katerem skačemo iz enega razmerja v drugega in po vsakem skoku štejemo preskočene žrtve, je sklenjen. Delovna sposobnost ljudi, ki jim tempo življenja **diktira pohota** me spominja na tekmovalca, ki bi na sto metrov tekel s spuščenimi telovadnimi hlačami. Kakšne možnosti ima, da pride prvi?

Ločiti med osebnim in profesionalnim stikom s sodelavci pomeni biti sposoben pokazati empatijo, se vziveti v čustva sodelavcev in jim nuditi oporo ali deliti z njimi veselje. Kdaj presežemo mejo v kateri je stisk roke predolg ali roka na ramenu odveč? Negotovost in nesamozavest v stikih z drugimi ljudmi, nas pogosto silita v vedenje v katerem smo ali preveč distancirani do njih ali preveč vsiljivi. Samozavest nam omogoča, da zadržimo pogled za tisto desetinko sekunde v kateri nekomu pokažemo naklonjenost ali izrečemo iskren kompliment, ki drugemu polepša dan. Spoštovanje svobode

---

⁷

SSKJ

drugih in sposobnost presoditi kolikšna je meja intimne bližine, ki je v poslovnem okolju ne smemo preseči, je značilnost zrelih ljudi, ki so v družbi izredno priljubljeni. Ljudje, ki izžarevajo **osebni eros** so zaželeni sogovorniki in vedno dobra družba. S svojo osebno svežino kljubujejo letom in nas radi spomnijo na literarnega junaka Doriana Graya, ki mu je Oskar Wilde namenil večno mladost.

Razlika med tistimi, ki se opravičujejo, da so požrešni in tistimi, ki izberejo izobilje

Požrešnost: Lastnost požrešnega človeka: požrešen – ki rad veliko je, ki ima veliko željo po jedi.⁸

Moderna potrošniška družba nas dela nenasitne, pogoltne in požrešne. Požrešnost pomeni izgubo nadzora nad lastnim občutkom varnosti in topline. Najprej moramo nekje po poti izgubiti ta občutek. Nato pa lahko poskušamo s požrešnostjo poiskati izgubljeni občutek varnosti in topline. Problem požrešnosti je, ker med tem, ko se prežiramo čutimo navidezni občutek varnosti, ki izgine takoj, ko s prežiranjem prenehamo. Navidezno učinkovita vedenja s katerimi zgolj za kratek čas dosežemo želeno čustveno stanje so najbolj destruktivna, saj nas silijo v isto vedenje, ki je zopet navidezno učinkovito le dokler traja. Problem požrešnosti je problem inflacije. Inflacije nekega vedenja. Požrešni ljudje poskušajo s količino nadomestiti kakovost. Prepričani so, da bodo z **lakomnostjo** našli tisti občutek varnosti, ki ga v resnici nudijo dobri in urejeni odnosi z ljudmi s katerimi živimo in delamo. Argumenta, da se jim hrana pozna že samo, če gredo mimo obložene mize ali, da imajo čas za prehranjevanje zaradi preobilice dela šele zvečer,

---

⁸

SSKJ

sta za njih opravičilo, ki jih ponovno postavlja v žrtev okoliščin, pa naj bo to dednost ali napačne navade.

Posameznik, ki se zaveda, da je izobilje dar, se tega veseli. Zakaj sem napisal, da je izobilje dar? Ker sem prepričan podobno kot zgoraj, da ni količine, s katerim bi lahko ponazoril izobilje. Občutek izobilja je v naših glavah. Svoboda je takrat, ko nas ni strah, da lahko kaj izgubimo (Freedom is just another word for nothing get to loose – Janis Joplin). Zato je občutek izobilja dar, saj je posledica naših osebnostnih značilnosti in samozavesti. Zadovoljstvo ob tem, da nam ničesar ne manjka nam da duševni mir v katerem lahko suvereno presodimo, ali potrebujemo obleko za dvesto tisoč tolarjev, ali če vlje za petdeset tisoč. In ko si jo izberemo, ne obžalujemo dejstva, da s svojim denarjem nismo raje naredili kaj koristnega za otroke tretjega sveta. Vemo, da smo si kupili delovno obleko. Zavedamo se tudi, da je denar neskončna kategorija. S tem, ko se odpovemo sendviču ni zaradi tega nekdo na drugi strani sveta nič bolj sit. Nadzor požrešnosti nam da moč, ki jo potrebujemo za jasno misel pri reševanju vprašanj o tem katera velikost grižljaja je še dovolj velika – majhna, da se nam ne bo zataknila v grlu.

Od polovice tistega kar pojeste živite vi, od druge polovice pa vaš zdravnik.

Razlika med tistimi, ki se opravičujejo, da so zavistni in tistimi, ki izberejo, da bodo uspešni tako kot drugi

Zavist: Občutek velikega nezadovoljstva, da kdo ima, je deležen česa, kar si osebek želi.⁹

---

⁹

SSKJ

Lepa slovenska beseda »fovšija« opredeljuje zadnjega izmed smrtnih grehov, ki pa zato ni nič lažji, nič manj »smrten«. Govori o ljudeh, ki so sicer »veseli«, ker je sodelavec ali prijatelj uspešen, da pa mu uspešnost »škodi«, saj je bil pred tem preden mu je uspelo, res »fejst« človek. No saj sedaj ni nič narobe z njim, ni pa več tak kot je bil. Zavist je eden od ključnih zaviralcev osebnega razvoja in razvoja naroda. Če bi energijo, ki jo moramo Slovenci vložiti v nevtralizacijo zavisti, uporabili za osebni ali narodni razvoj, bi danes o sebi govorili kot o narodu z **zavidljivim** standardom. Tako pa vlečemo drug drugega nazaj tja od koder si v svoji bedi tako želimo pobegniti.

Obvladovanje tega smrtnega greha pomeni, da opazimo uspeh drugih, da jim ga priznamo in se z njimi uspeha veselimo. Uspeh drugih je informacija za nas, da je uspeh možen, da se lahko tudi sami **povzpnemo** tja kamor si želimo. Uspeh drugih nam lahko da notranji mir, pokaže nam pot, ki morda ni lahka, je pa možna. Iskanje lastne poti tako ni več tipanje v temi in upanje, da le ta nekje obstaja, temveč prepričanje, da jo bomo s trdim delom in druženjem z zmagovalci, našli tudi sami.

Kolektvni nivo – managersko obvladovanje 7. smrtnih grehov

Z vidika vrednot je eden od večjih problemov modernega managerskega okolja ta, da je v njem izjemno veliko dražljajev (informacij, okoliščin, politike), ki ljudi sili (usmerja) od vrednot k 7. smrtnim grehom. Osebno obvladovanje 7. smrtnih grehov posamezniku omogoči, da se iz individualnega nivoja – učinkovitega upravljanja sebe in svojih potreb – ciljev, dvigne na kolektivni nivo – učinkovito upravljanje drugih ljudi (družb, timov, organizacij) in skupnih potreb – ciljev. Tako kot smrtne grehe opazimo pri vedenju

posameznikov, tako jih lahko opazujemo skozi značilnosti družb in sistema. Kaj je greh posameznika smo videli zgoraj? Toda, kako lahko razložimo greh podjetja, države? Kako je lahko v grehu šolstvo, zdravstvo, management? S 7. smrtnimi grehi institucij se je vredno ubadati, saj **obvladovanje** 7. smrtnih grehov na ravni podjetij in države, omogoči gospodarsko rast. Omogoči nam, da se odlepimo od pritehnih razlogov osebne neuspešnosti in skozi pogumno vodenje in manageriranje neprestano napredujemo.

V podjetjih upravlja z jezo

V podjetju, kjer je pretok informacij učinkovit, krožijo vse vrste informacij. V takem podjetju ni pozitivnih in negativnih informacij, so zgolj potrebne, manj potrebne ali nepotrebne. **Potrebne** so vse tiste informacije in podatki na podlagi katerih lahko sprejemamo kakovostne odločitve. Napake ali zmote, če želite, ki se pojavljajo pri delu je potrebno opaziti in jih odpraviti. To ni mogoče ne da bi o njih spregovorili.

Seveda je pri sporočanju nezadovoljstva najlažje napraviti smrtni greh. V trenutku, ko komunikacijo dvignemo s predmeta pogovora na osebni nivo in se pričnemo pogovarjati o osebnih stališčih, mnenjih in prepričanjih, pričnemo kritizirati. Pozitivna kritika ne obstaja, saj ni človeka, ki bi nas cenil in spoštoval, če ga kritiziramo. Da bi se kritiki izognili, je potrebno poznati in uporabiti tehniko evalvacije ali ocenjevanja, s katero ohranimo do obravnavane teme osebno distanco. S sodelavci se pogovarjamo o ciljih in ovirah, ki jih moramo odstraniti ali zaobiti, da bomo cilj dosegli, o tem ali smo posamezne korake do cilja razumeli enako in podobno. Tak način dela vzpodbuja medsebojno razumevanje, spoštovanje in občutek

varnosti, ki ljudem omogoči, da si upajo delati, ker jih ni strah odgovornosti in posledic napak pri delu ali odločitvah.

Zato, da so ljudje prežeti z informacijami o podjetju, potrebujemo v podjetjih formalne in neformalne oblike komunikacije. Zaposlene moramo vzpodbujiati, da se družijo v hišni kavarni, ob čaju ali kratkem premoru pri delu. Na tak način je lahko razviti občutek pripadnosti in dejansko sodelovati pri ustvarjanju klime v podjetju. Ogromno stresov in napetosti se na ta način **odplavi**, pa tudi veliko pomembnih poslovnih informacij pride do pravega naslovnika. Pogosto v formalni obliki komunikacije nekdo ni na sporočilni listi, bi pa moral biti seznanjen s pomembnimi dejstvi. Če obstaja tudi vzporedna komunikacijska pot, se taki spodrsljaji lahko učinkovito sanirajo. Manager, ki ima okoli sebe dobro informirane ljudi, ki se ne počutijo ogrožene, bo tudi sam dobro obveščen in samozavesten in bo zato z luhkoto upravljal z jezo.

V podjetjih upravljajo z lenobo

Ljudje ne morejo v brezdelju čutiti kako so pomembni. Potrebno jih je voditi tako, da delajo veliko in dobro. Nihče ne more v brezdelju razviti pozitivne samopodobe, občutka lastne vrednosti in osebne moči. Vrhunski managerji se zavedajo, da morajo pravilno delegirati naloge. Deloholiki, ki »meglijo« (zgolj na videz delajo veliko) niso sposobni delegirati nalog, saj se bojijo, da jo bodo podrejeni dobro opravili in bodo zato pohvaljeni in tako pomenili potencialno grožnjo za položaj, ki ga zavzemajo sami. Zato bodo na videz delali ogromno, obenem vzpostavljali razmere v katerih drugi ne bodo mogli delati niti najpreprostejših opravil, ter tako pri njih razvijali občutek nesposobnosti in brezvoljnosti. Na tak način ustvarjajo lene sodelavce, ki vlečejo z njim vred voz podjetja v prepad. Kdo ne

pozna delovnih okolij, kjer se na videz ogromno dogaja, nič pa v resnici zgodi. Podjetja, kjer se dela zgolj zato, da zgleda, da se dela. V takih podjetjih pogosto tudi odhod iz dela po desetih urah zgleda bolj kot pobeg sredi komaj začetega opravila. Ta manifestacija smrtnega greha lenobe je sicer bolj značilna za managerje, pogosto pa jo najdemo tudi pri »večnih rešiteljih« podjetij, brez katerih bi šlo že zdavnaj vse v »maloro«, če ne bi podjetja s svojimi nečloveškimi naporji držali pod vodo.

Upravljanje lenobe pomeni motivirati ljudi na tak način, da bodo znali povezati svoje osebne cilje, želje in potrebe z organizacijskimi cilji. Na ta način bodo vrhunsko zavzeti za kakovostno in trdo delo v katerem bodo vedno znova našli **neizčrpen izziv** in voljo. V vrhunsko vodenih podjetjih se za zaposlenimi kadi, obenem pa se jih pogosto vidi na družbenih zabavah, pri rekreatiji, na dobrodelnih prireditvah in podobnih aktivnostih, ki sicer niso neposredno povezane z delom, so pa odraz sposobnosti, da zaposleni lahko brez strahu za določen čas tudi izpreže.

Z lenobo je povezan še en velik greh. Rutina ali nasičenost. Ko se pojavi rutina, govorimo o nasičenosti z enim in istim delom. Posameznik pri delu ne najde več izziva. Delo mora biti za ljudi **izziv**. Ljudje ne umirajo od težkega dela, temveč od dela, ki ga sovražijo. Zato moramo pri delu vnašati novosti, predvsem pa ljudem dovoliti znotraj še tako zakoličenih protokolov, vsaj kanec svobode. Kdor ne čuti izziva je notranje mrtev, nima iskrice. Koliko ljudi, ki sovraži svoje delo umre pri tridesetih in so pokopani pri osemdesetih? Posledice rutine so odtujenost, agresivnost, obup, neambicioznost... V podjetjih upravlja z napuhom

V majhnih podjetjih, kjer prevladuje podjetniška logika pred managersko, morda ni toliko priložnosti za napuh, kot jo je v velikih sistemih, kjer je vodstvo prepričano, da je nezamenljivo, nezmotljivo in skoraj od »boga dano«, da vodi. Občutek samozavesti je prepotreben za to, da posameznik lahko nosi **odgovornost**. Vodilni ljudje se pogosto zavedajo, kako velik je lahko razkorak med tem, koliko lahko v resnici predvidijo posledice svojih odločitev in tem, da morajo delati vtis, da so odločitve, ki so jih sprejeli najboljše ali edine možne. Razlog, da morajo delati vtis, da so samozavestni in obvladajo, tiči v tem, da na ta način dajejo zaposlenim mirnost in stabilnost v kateri lahko ti učinkovito delajo. Kjer je **razkorak** med realnostjo in igro vloge kvazi uspešneža tako velik, da prevlada njegova igrana pojava, se pojavi napuh ali lažna samozavest, ki ima katastrofalne posledice na organizacijsko klimo in kulturo ter preživetvene možnosti podjetja. Tak manager ni sposoben sprejeti dejstva, da nečesa ne obvlada, ne razume ali ne zmore. Ne zaveda se tudi, da se posledice nesposobnosti prej ali slej pokažejo v slabih rezultatih. Redki so junaki, ki v takih trenutkih stopijo korak nazaj in prepustijo mesto tistim, ki bi lahko s podjetjem upravliali bolj učinkovito. Če takega vodje ne zamenja uprava ali nadzorni svet, lahko potegne podjetje v prepad.

Ali so lahko v smrtnem grehu tudi veliki državni sistemi? Po mojem da. Šolstvo je v smrtnem grehu. Zaradi lastnega napuha, češ da imajo najboljše učne programe, proizvajajo kadre, ki jih nihče ne potrebuje, ki jih je težko zaposliti in jih je potrebno ob zaposlitvi najprej specializirati ali doizobraziti, da lahko delajo dela primerna stopnji njihove izobrazbe. Nekoč so obstajala podjetja, ki so izobraževala kadre za lastne potrebe (Litostroj, Iskra). To pomeni, da je obstajalo vedenje (znanje), katera znanja so potrebna in katere profile bomo potrebovali v prihodnosti. Danes

»proizvajamo« kadre, ki jih jutri ne bo mogoče zaposliti na trgu dela, ali bodo morali iskati službo na področjih, ki so svetlobna leta daleč od njihove formalne izobrazbe. Poskusi sprememb v šolstvu kljub temu zaradi napuha šolnikov običajno naletijo na nepremostljive ovire in leta po začetkih prenov ugotavljamo, da se cilj, kot je na primer manj obremenjujoč urnik za otroke in mladostnike sprevrže v še daljši urnik s še večjimi obremenitvami. Na obzorju ni junaka, ki bi šolstvo **oklestil** pomnjenja in spoznavanja vsega po malem (naši bivši bratje bi rekli tudi »svaštarjenja«) in uvedel predmete, kjer bi mladi razvijali sposobnost reševanja problemov, retorike, hitrega branja, sposobnosti delovanja v timih, sposobnosti najti potrebne informacije in podobno.

V podjetjih upravlja s pohlepom

Moderne korporacije morda bolj kot katerega koli drugega utelešajo ta smrtni greh. Noben dobiček ni dovolj velik, nobena gora denarja dovolj visoka, da bi ustavila strast do kopičenja. Edino spoznanje, ki lahko pri tem pomaga je spoznanje, da je denar neskončna kategorija. Če je na enem koncu sveta denarja v izobilju, to ni argument, da ga je na drugem zaradi tega premalo. Intenzivno kopičenje denarja na enem mestu lahko v določenem obdobju duši okolico. Pohlep ima lahko za posledico slabljenje in na koncu uničenje konkurence. Uničenje konkurence ima lahko za posledico nekritičen pogled na lastne zmožnosti (napuh in arogantnost). Edina dobra stvar takega **boja** je, da šibkejše podjetje, ki preživi postane na tak način močnejše. Podjetja bi morala biti življenjsko zainteresirana za dolgoročno zdravo konkurenco. Managerji, ki niso sposobni upravljati pohlepa, so prepričani, da je na trgu najboljša tista pozicija, kjer je najboljša konkurenca šibka konkurenca. Stanje brez konkurence je kot stanje brez ukvarjanja s svojim telesom. Na

ta način hitro izgubimo kondicijo, imunski sistem nam oslabi in vsak virus nas položi v posteljo. Ob dobi kondiciji (konkurenčni) lahko dobro kljubujemo stresom iz okolja (se dobro odzivamo na stresne managerske okoliščine).

Učinkovito upravljanje s pohlepom pomeni omogočiti zaposlenim, da živijo v zdravem **izobilju**. To pomeni, da vodstvo zmore dovolj modrosti, da pretaka dobičke k delavcem tako, da ne povečuje plač do nerazumnih višin, ampak da zaposlenim omogoči kakovostno delovno okolje in skrb za zdravje na nadstandardni način. Kakovostno delovno okolje, ki se kaže v lepi celostni podobi delovnega mesta, pomeni disciplinirano in urejeno okolje, brez anarhije. Estetika prostora, pomeni estetiko misli. Anarhija jemlje energijo in zaposlenim ne omogoči, da se osredotočijo na kakovostno delo. Posameznika sili, da v neredu išče strukturo in se pri tem izčrpava. Deklarativna skrb za zdravje zaposlenih mora preiti v upravljanje z dejavniki, ki pomenijo zaščito za posameznikovo zdravje. Ni dovolj spremljati dejavnike absentizma v podjetju, ampak aktivno vplivati na njih na tak način, da odhod na bolniško ne pomeni socialnega korektiva, ampak odgovorno dejanje skrbi za svoje zdravje.

V podjetjih upravlja s pohoto

Posledica medsebojne odtujenosti in osebne negotovosti je pretiravanje – inflacija osebnih stikov. Negotov posameznik skriva svojo pravo naravo s »kvantanjem« ali »poveličevanjem« lastnih značilnosti. Kdo se ne spominja pretiravanja v zgodbicah o sindikalnih izletih? Kdo ne pozna druge skrajnost, mitskih zgodbic o spolnem šikaniranju in milijonskih tožbah na delovnih mestih v ZDA? Iz obeh veje nesposobnost z upravljanjem lastnih spolnih

vzgibov in gonov ter obilica nesamozavesti. Nesposobnost, ki se kaže v tem, da ne obvladujemo prihodnosti povzroča **negotovost**. V negotovosti so za blaženje pritiskov izjemno privlačni miti. Miti o nebrzdanih zabavah, o izjemni spolni moči posameznikov, o nenasitnem apetitu in podobno. Posamezniki, ki poskušajo obvladovati lastno nemoč in lastne strahove tako, da v svoje mreže pohote lovijo nesamozavestne sodelavce-ke, ki zaradi blaženja lastnih stisk in negotovosti sprejmejo to igro, ustvarjajo v podjetjih negativno klimo, v kateri se navidezno varne počutijo zgolj tisti, ki so pristali na igro navidezne svobodomiselnosti. Posledice se kažejo v hudih osebnih stiskah, izbruhih obupa, depresivnosti in agresije.

Uravnoteženi kolektivi, kjer ne prevladujejo zaposleni enega spola, kjer je nivo čustvene inteligence dovolj visok, da zna sodelavec opaziti in omeniti šarm ter urejenost sodelavke in obratno, sodelavka opazi in omeni dobro formo sodelavca, so kolektivi, kjer se **čustveni naboј** zdravih medosebnih odnosov prenaša na učinkovito delo. Biti urejen, zdrav in v dobrni kondiciji pomeni, da je posameznik privlačen. **Osebna privlačnost** ali šarm pa posamezniku omogoča lažjo in učinkovitejšo komunikacijo. Privlačni ljudje lažje delujejo v timih, lažje vzpostavijo dobre medosebne odnose in lažje obvladuje težave.

V podjetjih upravljajo s požrešnostjo

Požrešni managerji ne razumejo, da je potrebno lastna pričakovanja in pričakovanja sodelavcev znati usmeriti na dolgi rok. Najlepše to razložimo na primeru hlastanja za vse večjo plačo. Koliko zaposlenih se danes aktivno posveča varčevanju v tretjem pokojninskem stebru? Kdo izmed zaposlenih si je sposoben danes odtegniti skorjo od ust, da bo jutri deležen **sredice**. Otrok do treh let ni sposoben

dolgoročno predvidevati. Če ga vprašate ali vzame sedaj eno tortico ali čez deset minut dve, se bo večinoma odločil za eno sedaj. O drugi se bo pogajal kasneje. Nad pet let star otrok, zna predvideti bodočnost in svoje **interese** v njej, zato bo lahko sprejel izziv, malo potrpel in v bližnji bodočnosti namesto ene izplenil dve tortici. Masa zaposlenih, ki ima s svojimi zakonitostmi vpliv na posameznika, je na nivoju otroka mlajšega od treh let. Posamezniki z lahkoto padejo v prepričanje mase, da je bolje vzeti sedaj vse kar je možno, ker bodo lopovi v bodočnosti itak vse pograbili zase. To, da ljudje nimajo zaupanja v sistem kaže njihovo nemoč v odnosu do sistema – podjetja ali države. Zato so tudi delodajalci pogosto prepričani, da imajo opravka z nezrelimi sindikati, slednji pa, da imajo opravka z odtujenimi delodajalci, ki nimajo nobenega razumevanja za njihovo realnost in njihove argumente. Tako kot v družini.

Povezovalni člen zaposlenih v podjetju ne sme biti le dobiček. **Lepilo**, ki povezuje zaposlene mora biti svet delavcev, sindikat, skupni cilji na področju prijaznega podjetja za zaposlene in socialna varnost. Podjetja morajo imeti močan sindikat ali močan in kompetenten svet delavcev. To je podobno kot s konkurenco, ki skrbi, da ostajamo v zdravi kondiciji navzven. Svet delavcev kot notranja opozicija mora držati vodstvu ogledalo njegovim odločitvam. Seveda je potrebno upravljati sindikat in svet delavcev, da ne trošimo energije v brezplodnih prerekanjih. Skupaj lahko načrtujemo aktivnosti, ki zaposlenim omogočajo razviti občutek profesionalne pripadnosti in lojalnosti, ki sta lahko pogoj, da nekdo razvije tudi osebni občutek pripadnosti podjetju.

V podjetjih upravljajo z zavistjo

Zavist se na kolektivnem nivoju kaže v nesposobnosti podjetja, da dosega želene cilje. Zavidanje konkurenči pomeni ne obvladovati vzvodov uspešnosti in učinkovitosti. Ali si podjetje, ki zavida tržni delež ali finančno moč konkurenči, sploh zaslubi večji tržni delež ali večjo finančno moč? Najbrž ne, saj z njo ne bi znalo upravljati. Nekaj česar nisi sposoben pridobiti, najbrž tudi nisi sposoben upravljati učinkovito. Posledica zavisti je pogosto **zagrenjenost**. To je čustvo, ki nas dela žrtev in nam iz rok jemlje moč za spremembe in aktivno upravljanje s priložnostmi. Na osebnem nivoju v podjetju pa postane posameznik, ki zavida sodelavcem uspešnost ali učinkovitost, ovira pri razvoju sodelavcev. Še posebej je ta smrtni greh nevaren, če se pojavi pri vodjih. Takrat vodja vse svoje sile usmerja v nadzor sodelavcev in zmanjševanje pomena njihovega dela, kar na dolgi rok deluje izredno destruktivno, tako na učinkovitost kot na odnose.

Sposoben šef mora poskrbeti, da se dobre ideje in predlogi uresničijo. Nikoli ne sme hlastati za priznanjem in zavidati sodelavcem dobre ideje. Četudi pride sam do revolucionarne ideje, mora z njo upravljati kot s kolektivno lastnino in jo vrniti sodelavcem. Takrat bo resnično **spoštovan in cenjen**.

Sprostitev

Živeti v skladu z vrednotami in obvladovati sedem smrtnih grehov bo postal **temeljni standard** medosebnih poslovnih odnosov in samoumevna sestavina običajne poslovne higiene v 21. stoletju.

Narediti smrtni greh ni smrtno nevarno dejanje. Destruktivno je v smrtnem grehu vztrajati. Nihče ne bo predan in lojalen nekomu za katerega ve, da ima smrtne grehe. Nihče ne bo garal in se izpostavljal za drugega, če mu ne zaupa, da dela v skladu z vrednotami. Vsak od nas lahko izbere svoj položaj v odnosu do smrtnih grehov in vrednot. Bolj kot se počutimo žrtve okoliščin bolj po drugi strani velja, da lahko med vrednoto in smrtnim grehom izbiramo. Kaj nam omogoči, da dobro izberemo? Podlaga učinkovitih izbir je samozavest in občutek svobode. Od kod izvirata samozavest in občutek svobode? Samozavest temelji v pravilni vzgoji in pravilnih informacijah, ki smo jih dobili o sebi v otroštvu. Takrat smo se učili jezika staršev, učili smo se tudi vedenja. Naučili smo se vedenja s katerim lahko rešujemo težave. Vendar se je svet spremenil. Vedenje, ki so ga nas naučili starši je v današnjem svetu pogosto neučinkovito. Dobra novica je, da vedenje lahko spremojamo, prilagajamo ali se učimo novega. Tragedija je, da tudi šolski sistem še vedno uči za nek svet, ki ga že dolgo ni več. Ne smemo biti žrtve zgrešenih idej svojih staršev, niti žrtve neučinkovitega šolskega sistema. Strahovi in prepričanja naših staršev so cokla v naši fleksibilnosti in našem razvoju. Kdo od nas ni slišal v eni ali drugi obliki stavka: »Vsi so barabe, vsi kradejo«. Če se prepustimo tej logiki, postanemo žrtve in sprejmemo diktat 7. smrtnih grehov. **Lovci ločijo zrnje od plev**, pleve vržejo v zrak, zrnje posejejo in od letine dobro živijo.

Navodila, kako naj zaposleni živijo v skladu z vrednotami bodo postala tako jasna kot so navodila za običajne delovne naloge. Kultura življenja v skladu z vrednotami bo temeljna konkurenčna prednost poslovnih subjektov 21. stoletja. Osebno obvladovanje 7. smrtnih grehov pa bo postavilo temelje za razvoj modrosti (čustvene inteligence EQ), karizme (socialne inteligence SQ),

osebnosti (duhovne inteligence) in osebne učinkovitosti (intelligence IQ). Fenomen čustvene inteligence, ki smo ga namenoma celoten članek puščali ob strani, bo tisti jeziček na tehnicni, ki bo orodje ljudi za upravljanje z vrednotami in 7. smrtnimi grehi. Tradicionalno pojmovanje dela, ki smo ga dokončno zapustili v 20. stoletju je izhajalo iz predpostavke, da je potrebno probleme službe pustiti pred vrati doma in obratno domače probleme pred vrati službe. V delovnem okolju naj bi bili neke vrste roboti, ki bi poslušno izvajali navodila. V takih razmerah ni dobro kazati čustev, saj to zahteva zgolj dodatno angažiranje vodje. Prav tako niso bile pomembne posameznikove osebne lastnosti. Bistveno je bilo, da je posameznik v službi robot, ki učinkovito dela. Zaradi tega dejstva so imeli nekdaj slovenski delavci na začasnom delu v tujini (v Nemčiji, Avstriji, Švici) etiketo pridnih dobrih delavcev. Ta logika se je obnesla v klasičnem proizvodnjem gospodarstvu, ni pa sprejemljiva v storitvenem gospodarstvu.

Delovna mesta storitvenih delavcev na splošno narekujejo pozitivno in prijazno vedenje (spoštovanje vrednot), kljub značilnostim delovnih situacij, ki lahko vzbujajo nezaželene čustvene odzive (agresivne stranke, nervozni sodelavci, nemogoči šefi – 7 smrtnih grehov...). Prav tista delovna mesta, na katerih je največ pritiskov, obenem pa zahtevajo največ prilagajanja vedenja povezanega z neželenimi čustvi, so pravo okolje za izzive na področju vrednot in 7. smrtnih grehov. Na teh delovnih mestih lahko govorimo o poklicnem upravljanju z vrednotami. Upravljanje z vrednotami je plačano delo, ki temelji na upravljanju vrednot med delovnim časom, ki se ne sestoji zgolj iz reagiranja na dražljaje, temveč nadgrajevanja vedenja z izbiro pravilnih odločitev in čustvovanja, ki je namenjeno doseganju cilja. To pomeni, da kakovostna storitev povezana s prijaznostjo in prijetnim čustvovanjem in v skladu z

vrednotami ni poljubna lastnost delavca, **temveč njegova delovna dolžnost - obveznost**. Upravljanje vrednot je torej delo, ki pomeni doseganje konkurenčne prednosti (kot bi bilo to lahko ukvarjanje z inovacijami) in je zaradi tega tudi predmet managerskega nadzora in upravljanja.

Od zaposlenih torej pričakujemo, da upravljajo s svojimi vrednotami in vedenjem. Zaradi tega se zgodi zanimiv obrat v njihovem življenju. Tako vedenje ima za posledico spremembo čustvovanja pri posamezniku (povečanje samozavesti, občutkov lastne vrednosti, pozitivne samopodobe...). Lastne osebne tegobe in čustva po takšnem upravljanju vrednot nikoli več niso tako doživete ali doživljane kot pred tem. Ali z zahtevo po izbiri pozitivnega vedenja zavestno spreminjamo čustveno naravo svojih sodelavcev? Da. To pomeni, da upravljanje vrednot spreminja posameznikovo doživljanje sebe.

Upravljanje vrednot in 7. smrtnih grehov bo imelo za posledico dejstvo, da so časi mrkih, indiferentnih, zadirčnih in nerazumevajočih managerjev

→ nepreklicno mimo!

obupanih, razočaranih, nesrečnih in zavrtih zaposlenih

→ nepreklicno mimo!

Vrednotni premiki v sodobni globalizirani družbi in odličnost

Doc. dr. Matevž Tomšič

Kulturno-vrednotni profil sodobnih družb

Ko govorimo o tem, na kakšen način živijo ljudje v določeni skupnosti, kakšne odnose vzpostavljajo drug z drugim in kako ravnajo v določenih okoliščinah, ne moremo mimo pojma kulture. Kulturo razumemo kot celovit sklop duhovnih in vrednotnih podlag, ki usmerjajo življenje in delovanje ljudi v njihovih medsebojnih odnosih. Gre za kontekst, v katerem ljudje opisujejo družbene pojave, institucije in procese (Geertz, 1973), oz. način življenja, ki mu skozi prakse simbolne reprezentacije podeljujejo pomen (Tomlinson, 1999). V tem smislu lahko smatramo kulturo za fenomen, ki opredeljuje ne samo ravnanje posameznikov v konkretnih življenjskih situacijah, ampak tudi kot podlago za delovanje različnih družbenih področij (v tem primeru lahko govorimo o posameznih 'področnih' kulturah, kot so politična, poslovna, akademska kultura itd.). Gre za fenomen, ki opredeljujejo tako individualno kot skupinsko in sistemsko dinamiko družbenega dogajanja.

V 90. letih 20. stoletja se je okrepilo zavedanje o vplivu t.i. neotipljivih (intangible) resursih na naravo družbene dinamike ter s tem na (ne)uspešnost družb v smislu njihovih političnih in ekonomskih performanc. Sem sodijo predvsem različni kulturno-

vrednotni dejavniki. O tem zgovorno pričajo naslovi knjig, kot je denimo *Culture Matters (Kultura šteje)* (Harrison in Huntington, 2000), ki analizira vpliv posameznih kulturnih karakteristik na delovanje gospodarskih sistemov in skuša odgovoriti na vprašanje, katere so tiste vrednote, ki omogočajo gospodarski napredek. V tem času so se pojavili koncepti, kot je 'civilizacijska kompetenca', ki ga je zasnoval poljski sociolog Piotr Sztompka (1993: 88) in ki se nanaša sklop pravil, navad, vrednot, ki so predpostavka za participacijo v moderni civilizaciji. Gre torej za 'kulturni zemljevid', ki omogoča sodobnemu človeku, da se uspešno znajde v labirintih sodobne kompleksne družbe.¹ Očitno je, da so družbene institucije, kot so tiste, značilne za zahodno ureditev (npr. institucije sistema parlamentarne demokracije), zakoreninjene v konkretnem kulturnem kontekstu, zato je za njihovo uspešno delovanje potrebna vsaj določena stopnja 'kulturne kompatibilnosti'.

Vendar pa ko govorimo o kulturi kot podlagi za funkcioniranje družbe, se moramo zavedati kompleksnosti tega fenomena. Obstajajo različne definicije kulture v smislu njene 'globine', tj. njene zakoreninjenosti v določenem prostoru. Tako je mogoče kulturo razumeti kot 'poglobljeno' (thick culture), ki koherentna, tj. sestavljena iz niza medsebojno povezanih elementov (vrednot,

---

¹ Sztompka je koncept civilizacijske (ne)kompetence uporabil pri pojasnjevanju pomanjkljivega funkcioniranja političnega sistema in tudi nekaterih drugih področij v nekdanjih komunističnih družbah, s številnimi odkloni od standardov razvitih zahodnih demokracij. To naj bi bilo v veliki meri posledica negativne kulturne dediščine preteklega obdobja. Nekoliko modificirano opredelitev civilizacijske kompetence najdemo tudi v delu slovenskih sociologov F. Adama, M. Makaroviča, B. Rončevića in M. Tomšiča *The Challenges of Sustained Development: The Role of Socio-Cultural Factors in East-Central Europe* (CEU Press, Budimpešta in New York, 2005). Ti jo razumejo v smislu zgodovinsko akumulirane zaloge različnih funkcionalnih znanj in sposobnosti ter jo smatrajo za enega od dejavnikov, ki vplivajo na razvojne performance družb vzhodne-srednje Evrope.

mišljenjskih in vedenjskih vzorcev), in je zgodovinsko zakoreninjena v nekem okolju, tako da se zelo počasi spreminja; lahko pa se jo razume kot nekaj bolj 'površinskega' (thin culture), se pravi kot niz bolj ohlapno elementov, ki se relativno hitro spremenljajo (Mishler in Pollack, 2003). V praksi je kultura nekega družbenega sistema večplastna, kar pomeni, da jo sestavljajo tako relativno trdne in težko spremenljive kot fluidne in relativno lahko spremenljive komponente.²

Eden ključnih elementov kulture so vrednote. Le-te se v prvi vrsti vežejo na individualno raven. Povezane so z osmišljjanjem posameznikovega bivanja v svetu, saj mu pomagajo pri soočanju z vprašanji o najglobljih smotrih smotrih njegovega obstoja. Na podlagi vrednot se oblikujejo moralno-etične predpostavke glede tega, kakšno je primerno oz. neprimerno obnašanje v določeni situaciji. Te pa potem služijo kot nekakšen seleksijski mehanizem, ki vpliva na izbiro individualnih in skupinskih ravnanj. V tem smislu lahko rečemo, da so vrednote osnova za vzpostavitev normativnega reda skupnosti. Na njih temeljijo tako formalna kot neformalna pravila za vzdrževanje zaželenih vedenjskih vzorcev. Ti vzorci se ohranjajo s pomočjo zagotovil, ki so bodisi interne (posameznikova vest oz. njegov notranji 'moralni glas') bodisi eksterne narave (vpliv 'pomembnih drugih'), ter s pomočjo sankcij, ki so bodisi pozitivne (podpore, pohvale), bodisi negativne (sram, prezir, kazen). Oboji oblikujejo in vzdržujejo značaj posameznika 'po meri' vrednotnih predpostavk skupnosti. Na ta način se ohranja stabilnost sistema, kar je tudi v sodobnem turbulentnem in hitro spremenljajočem se svetu pomembno za njegov obstoj.

² Tako imamo na eni denimo vrednote kot kulturne forme, ki se dokaj počasi spremenljajo (razen v izjemnih okoliščinah), na drugi strani pa denimo stališča in mnenja, ki so bistveno bolj spremenljiva in podržena trenutnim okoliščinam.

Obnašanje posameznikov tako v veliki meri uravnava to, čemur James March in Johan Olsen (1995:28) pravita 'logika primernosti' (logic of appropriateness), ki se izraža v strukturi pravil in koncipiranosti identitet v družbi. Družbeno delovanje – tudi tisto, ki temelji na racionalni kalkulaciji preferenc in aktivnosti za doseganje ciljev, ki izhajajo iz njih, in anticipaciji posledic teh aktivnosti – poteka v določenem institucionalnem, tj. normativnem okviru, ta pa vpliva na subjektivne percepcije različnih vidikov družbene realnosti in s tem na evalvacijo različnih individualnih in kolektivnih praks. Tako so različnim institucionalnim ureditvam lastni različni vrednotni sistemi, ki vplivajo na prevladujoče mišljenjske in vedenjske vzorce.

Za obstoj demokratične družbe je tako nujno oblikovanje ustreznih identitet (identiteta državljan, javnega funkcionarja), se pravi relativno celovitih sklopov navad, percepcij realnosti in pravil ravnanj, ki posedujejo atribute, skladne z demokratičnimi načeli (odgovornost, samoiniciativnost, toleranca). To je povezano z občutji solidarnosti, tj. pripadnosti politični skupnosti, kar predstavlja podlago za skupno delovanje v smislu doseganja skupnih ciljev (ki so jim državljeni z omenjenimi občutji privrženi). Vendar pa je za demokratični kontekst značilen obstoj različnih identitet in solidarnosti, med katerimi nerедko prihaja do kolizije. Zato so nujno potrebni mehanizmi za blaženje oz. 'civiliziranje' teh konfliktov. Pri tem igrajo ključno vlogo institucije demokratičnega političnega sistema. »Demokratične institucije transformirajo neskladja med identitetami in preferencami prek diskurza, namenjenega doseganju skupnega razumevanja (shared understanding), z usmerjanjem nesoglasij v razumno razpravo in empatično raziskovanje možnih kompromisov in skupnih interesov«

(ibid. 51). Na njih v veliki meri leži odgovornost za integracijo demokratične skupnosti in zakoreninjenje sistema vrednot, ki so lahko podlaga demokratičnemu življenju, in na drugi strani za izločanje tistih identitet in praks, ki niso skladne iz demokracijo ali pa jo celo v manifestni obliki zanikujejo.

Modernost, individualizem, pluralizem

Ena glavnih kulturnih značilnosti sodobnih družb je njena vrednotna individualizacija. Temelj sodobne zahodne družbe je namreč posameznik, ki se ga od časa razsvetljenstva naprej predpostavlja kot svobodno in racionalno bitje, ki je sam sposoben prejemanja ustreznih odločitev. Posledica individualne svobode je povečanje zbira vrednotnih opcij in možnost avtonomne izbire med njimi. Posameznik postane tisti, kateremu je prepuščena izbira glede tega, v kaj bo veroval (če sploh bo), katere vrednote bo negoval in kakšen življenjski stil bo prakticiral. V moderni dobi imamo tako opraviti z zlomom vrednotne monolitnosti, ki je v preteklosti temeljila na monopolu na krščanski religiji utemeljenega vrednotnega sistema. Gre za proces sekularizacije, ki je pomenil zmanjšanje vloge religije in religijskih institucij v družbi, katere so prenehale igrati vlogo glavnega vira vrednot in ekskluzivnega moralnega arbitra. To je pomenilo odpravo religijskega monizma v smislu determiniranosti vseh družbenih področij z religijskimi normami. V tem smislu lahko individualizacijo razumemo tudi kot izraz krize tradicionalnih legitimacijskih sistemov. To ne velja zgolj za religijo kot nekdaj ekskluzivno podlago legitimizacije družbenega reda, ampak pravtako za t.i. sekularne legitimacijske sisteme. Tako so klasične ideologije, kakršna je denimo marksizem, ki je za njene najbolj goreče privržence igrala vlogo nekakšne civilne religije, v drugi

polovici 20. stoletja izgubile svoj mobilizacijski nabojo.³ Upadlo pa je tudi zaupanje v znanost, ki je od obdobja razsvetljenstva naprej uživala privzeten status tiste dejavnosti, ki bo osvobodila človeka tako v materialnem smislu, tj. v smislu osvoboditve o omejitvah, ki mu jih postavlja narava, kot v duhovnem smislu, tj. da bi se izvil iz spon nevednosti in praznoverja, v katere je bil v preteklosti vpet.

Za moderno dobo je značilna oslabitev socialnih ligatur, se pravi vezi, ki so posameznike 'vpenjale' v skupnost, v kateri so veljale natančne in za vse obvezujoče moralne zapovedi. Prišlo je tudi do transformacije tradicionalnih avtoritet, bodisi religioznih bodisi sekularnih. Odnos do le-teh je bistveno bolj refleksiven, kot je bi v preteklosti, kar pomeni, da jih sodobni človek ne sprejema več kot nekaj nespremenljivega in samoumevnega, ampak so bistveno večji meri podvržene njegovemu kritičnemu premisleku. Tako tudi oblast ni več razumljena kot nekaj, kar je od vekomaj dano in kar je postavljeno s strani neke transcendentalne instance, temveč je smatrana kot instrument za udejanjanje skupnih interesov in mora biti kot takšna podvržena nadzoru s strani državljanov.

Individualizacija je povezana tudi s spremembami v procesu socializacije, ki služi uvajanju novih pripadnikov skupnosti v njen vrednotni in normativni okvir. Spremenila se je sama narava družine kot tiste institucije, ki predvsem v fazi primarne socializacije igma osrednjo vlogo. Danes imamo opraviti v obstojem različnih tipov družin (poleg klasičnih dvostarševskih še enostarševske,

---

³ Tako se se z v 60. letih 20. stoletja pojavile teze, kakršna je tista Daniela Bella o 'koncu ideologij' (1966), ki so prenehale biti glavna sila v delovanju političnih akterjev, predvsem političnih strank, ampak prihajajo v osredje vprašanja bolj upravljanske oz. organizacijske narave. Podobna je teza Jeana Francois Lyotarda (1984) kot 'koncu velikih zgodb', tj. velikih eshatoloških projektov (kakršen je bil marksistični), usmerjenih v osvoboditev človeka.

istospolne itd.). Spremenili pa so se tudi odnosi v družini v smeri večje demokratizacije in enakopravnosti tako med partnerjema kakor med starši in otroci. Tudi v ostalih institucijah, namenjenih socializaciji, npr. institucijah šolskega sistema, je vedno večji poudarek na pravicah njihovih 'uporabnikom' (učencem, dijakov...). Takšno okolje ustvarja pogoje za razvoj posameznika kot osebe, ki je sposobna lastne refleksije sveta, v katerem živi, in ki ji je omogočeno, da si svobodno postavlja življenjske cilje na podlagi lastnega vrednotnega sistema.

Posledica procesov individualizacije je kulturni pluralizem. Opraviti imamo z moralno-vrednotno diferenciacijo, ki pomeni obstoj različnih partikularnih moralnih kodov, iz katerih izhajajo različne norme primernosti. Ti moralni kodi so si lahko v precejšnjem neskladju; predvsem v tistem delu, ki se nanaša na obnašanje v zasebni sferi. Dandanes obstaja mnoštvo različnih sistemom smisla, nastalih bodisi na sekularni bodisi na religijski podlagi, od katerih nobene nima ekskluzivne pravice do občeveljavnosti. V takšnih razmerah vrednotnega pluralizma nastopa kot najvišja vrednota toleranca, se pravi spoštovanje svobode posameznikove izbire svetovnega nazora in življenjskega sloga. Skupni moralno-etični sistem se tako zreducira na minimalni sistem pravil, ki so potrebna, da družba lahko funkcioniра kot medsebojno povezana celota. Za moderno družbe velja, da pravo kot mehanizem družbene regulacije in integracije veliki meri nadomešča skupno moralo, izhajajočo iz enotnih vrednotnih predpostavk.

Kulturna pluralizacija vodi v relativizacijo smisla in vrednot ter s tem v določeno negotovost v delovanju ljudi. Tako Berger in Luckmann (1999) menita, da je za moderne družbe v veliki meri značilna odsotnost nekega splošnega in za vse veljavnega sistema vrednot,

ki bi skozi nevprašljive globinske strukture zagotavljal posameznikom identiteto in gotovost v svetu. Glavna razloga za tovrstno družbeno razsrediščenje po njunem mnenju ležita v funkcionalni diferenciaciji in pluralizaciji modernih družb. Tako so procesi funkcionalne diferenciacije privedli do oblikovanja funkcionalno specializiranih področij (avtorja jih imenujeta 'velike institucije'), ki delujejo po lastnih principih smotrne racionalnosti, kateri postajajo pomembnejši od nekakšnih občih vrednot in prepričanj. Pluralizem pa predpostavlja soobstoj različnih, pogosto medsebojno nasprotujočih si vrednotnih sistemov, kar vodi v relativizacijo smisla⁴ in vrednot ter s tem v negotovost v delovanju ljudi. Kot odgovor na krizo smisla se običajno ponujata dve rešitvi, relativistična in fundamentalistična. Za prvo je značilno slavljenje pluralizma in vrednotnega relativizma, za drugo pa prizadevanje po retradicionalizaciji družbe v smislu (pogosto prisilnega) 'vračanja k izvorom', se pravi vzpostavljanja stanja vrednote uniformnosti, običajno na religijski osnovi.

Ta kulturna heterogenost je še toliko bolj izrazita na ravni globalne družbe. Procesi globalizacije, o katerih bo več govora v nadaljevanju, pomenijo sočasno ustvarjanje kulturnih povezav in poenotenosti na eni strani ter fragmentacije in nasprotovanja na druge strani. Tovrstna dialektika medkulturnih interakcij je povezana s siceršnjimi (političnimi, ekonomskimi) odnosi na globalni ravni. Ti vplivajo tudi na naravo medkulturnih razmerjih v smislu (a)simetrij

---

⁴ Berger in Luckmann (1999) pojmujeta smisel fenomenološko kot "zavest o tem, da med izkustvi obstaja odnos". Ob tem izpostavljata slojevitost smisla, pri čemer se najnižje nahajajo tipifikacije, ki se nanašajo na naravno danost in na družbeni svet ter so temelj različnih vzorcev izkustev in delovanja, na podlagi teh tipizacij pa se razvijejo sheme delovanja, ki so preko maksim in dejanj usmerjena k 'nadrejenim konfiguracijam vrednot'. Organizirani sistemi vrednot predstavljajo objektivizirani družbeni smisel, ki s pomočjo specializiranih institucij v veliki meri determinira delovanje posameznikov.

vplivov na percepcijo, vrednotenje in osmišljanje družbenega dogajanja, s tem pa na (re)konstrukcijo različnih ravnih identitet, ki jim pripadajo ljudje. In od narave teh identitet ter njihovih medsebojnih razmerij in stopnje (ne)skladnosti je v veliki meri odvisna stabilnost sodobnega globaliziranega sveta.

Berger in Luckmann vidita rešitev krize smisla, ki je posledica korenitih sprememb v vrednotnem profilu moderne družbe, v krepitvi t.i. intermediarnih institucij (kot so lokalne skupnosti, cerkve in ostale skupnosti prepričanja), ki nastopajo v vlogi posrednikov med posamezniki in družbenimi makrosistemi ter s tem, ko omogočajo posameznikom, da sodelujejo pri družbeni produkciji smisla predstavljajo nekakšen 'imunski sistem' modernih družb. Vendar se zavedata, da se na ta način lahko le blažijo negativne posledice družbene modernizacije, odpraviti pa se jih ne more, zato je smisel nekaj, kar je potrebno ves čas ponovno vzpostavljeni. Pri tem je posebej pomemben način delovanja intermediarnih institucij, saj lahko le tiste institucije, ki omogočajo posameznikom aktivno vlogo računajo, da jih le-ti sprejmejo kot prostor svojega samouresničevanja; medtem ko lahko v nasprotnem primeru postanejo le še ena od oblik oblasti nad ljudmi.

Od materialističnih k postmaterialističnim vrednotam

Procesa individualizacije in pluralizacije predpostavlja vrednotno heterogenost, s tem pa tudi spremembe v vrednotnem profilu sodobnih družb. Nekateri raziskovalci celo govorijo o nastanku novega tipa vrednot. Tako Ronald Inglehart (1990) ugotavlja, da je v drugi polovici 20. stoletja prišlo do pojava t.i. postmaterialističnih vrednot. Gre za empirično naravnian koncept, verificiran na podlagi več desetletij trajajočih raziskav vrednot *World Value Survey*, ki so

potekale razvitih industrijskih državah (Združene države Amerike, zahodna Evropa, Japonska...). V teh raziskavah se je izkristaliziralo razlikovanje med dvema tipoma vrednot: med materialističnimi vrednotami, orientiranimi na materialni standard, gospodarsko rast, poklicno varnost itd.; in postmaterialističnimi vrednotami, ki poudarjajo nematerialne vidike, kot so skrb za okolje, kulturne potreben, samozražanje itd.

Inglehart pojasnjuje oblikovanje vrednot z dvema hipotezama. Prva je 'hipoteza pomanjkanja', ki predpostavlja, da je socioekonomsko okolje tisto, ki oblikuje vrednotne preference. Druga pa je 'socializacijska hipoteza', ki pravi, da povezava med socioekonomskimi dejavniki in vrednotami ni neposredna, ampak je posredovana preko procesa socializacije. Pri tem so najpomembnejše razmere v fazi primarne socializacije, kar pomeni, da izkušnje, ki jih pridobi nekdo kot otrok, vplivajo na to, kakšne bodo njegove vrednote v kasnejšem življenju.

Avtorji teze o postmaterialističnih vrednotah ugotavljajo vzpon letih v obdobju po drugi svetovni vojni. To kaže analiza starostnih kohort v omenjenih raziskavah vrednot, saj naj bi bila vsaka mlajša generacija bolj 'postmaterialistična' od predhodne. To razlagajo z: 1. ekonomskim in tehnološkim razvojem, 2. zvišanjem izobrazbene ravni, 3. spremenjenimi življenjskimi izkušnjami in 4. ekspanzijo sredstev množičnega komuniciranja. Povojne generacije so za razliko od predvojnih odraščale v obdobju miru in izobilja, se pravi, da niso izkusile pomanjkanja, kakršno je denimo nastopilo ob veliki gospodarski krizi v 30. letih 20. stoletja, pa tudi ne vojnih grozot, ki jih je prinesla druga svetovna vojna. To pomeni, da so imele zagotovljene osnovne materialne potrebe, zato so začenjale čutiti potrebo po izpolnitvi bolj sofisticiranih ciljev, predvsem v smislu

samoizražanja in participacije v družbi. Za to so se ti posamezniki čutili bolj usposobljene kot pripadniki predhodnih generacij, saj so imeli na voljo boljše intelektualni in tehnološke resurse.

Postopno uveljavljanje postmaterialističnih vrednot je privelo do sprememb na različnih družbenih področjih. Na političnem področju so se pojavili novi akterji (t.i. nova družbena gibanja), ki so prinesli nove tematike na politično agenda (skrb za okolje, pravice manjšin, enakopravnost žensk, varovanje človekovih pravic itd.). Oslabele so tradicionalne skupinske pripadnosti, denimo pripadnosti določenim družbenim razredom, kar je privelo do zmanjšanja razrednih konfliktov. Zmanjšalo pa se je tudi zaupanje v tradicionalne politične institucije, saj so jih državljeni v vedno večji meri smatrali za rigidne in neodzivne za njihove zahteve. Vse to je v skladu s kompleksnejšimi pričakovanji ljudi, ki pričakujejo aktivnejšo vlogo v procesih odločanja. Prišlo je tudi do sprememb na ekonomskem področju, saj je bila posledica zmanjševanja pomena materialnega standarda manjša produktivna naravnost, kar se je izražalo v nižjih stopnjah gospodarske rasti.

Teza o vzponu in postopni prevladi postmaterialističnih vrednot je bila deležna določenih kritik tako z metodološkega kot s konceptualnega vidika. Vprašanje je namreč, če se materialistične in postmaterialistične vrednote izključujejo. Verjetno gre bolj za njehovo dopolnjevanje, tako da ljudje v določenih razmerah bolj poudarjajo ene, v določenih pa druge vrednote. Poleg tega ni mogoče vseh uvrstiti med čiste 'materialiste' ali 'postmaterialiste' – mnogi se glede svojih vrednot nahajajo nekje vmes. Vprašljiv je tudi vpliv teh vrednot na družbeno participacijo ljudi, saj nekatere raziskave kažejo, da je ta pri mlajših generacijah dejansko manjša. To se ujema s pogostimi ocenami o 'pasivnosti' mladih, čeprav bi ti

v skladu s svojim postmaterializmom morali biti najbolj angažirani. Vseeno pa ni mogoče zanikati vrednotnih sprememb, ki gredo v smeri vedno večje občutljivosti za individualne potrebe ljudi.

Vrednote sveta v dobi globalizacije

Na vrednotno podobo sodobnih družb nedvomno vlivajo procesi globalizacije, ki prinašajo korenite spremembe ne le na ekonomskem, ampak tudi na kulturnem področju. Pojem globalizacije v splošnem označuje intenziviranost stikov in povezav na naddržavnem in nadnacionalnem nivoju. Gre za procese, katerih bistvo je odpravljanje najrazličnejših barier pri interakcijah med subjekti iz različnih držav in ki zajemajo vsa ključna družbena področja, tako da lahko govorimo o ekonomski, politični in kulturni globalizaciji (Waters, 1995). Globalizacija je tako na eni strani 1.) proces sprememb v smislu interakcij, na drugi strani pa 2.) rezultat tega procesa, tj. stanje povezanosti na svetovni ravni.

Globalizacijo lahko v svojem bistvu razumemo kot strukturalni fenomen, v smislu povečanja gostote interakcij med akterji na svetovnem nivoju, v primerjavi s situacijo na lokalnem nivoju (Urry, 2003). To je v veliki meri posledica tehnološkega razvoja. Na eni strani gre za izboljšanje transportnih sredstev (letalski promet), ki omogočajo večjo mobilnost ljudi; na drugi strani pa za nastanek novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij (Internet), ki omogočajo hitrejši in intenzivnejši pretok informacij. Po mnenju nekaterih teoretikov, kot je Immanuel Wallerstein (2005), vodi to oblikovanju svetovnega sistema z kapitalizmom kot dominantno ekonomsko ureditvijo. Za ta svetovni sistem naj bi bila značilna izrazita neenakopravnost, saj naj bi bil razdeljen na dominantno jedro razvitih kapitalističnih držav in podrejeno periferijo držav t.i.

Tretjega sveta, katerih vloga je v pretežni meri omejena na dobavljanje surovin prvim.

Zaradi tega nekateri razumejo globalizacijo tudi kot ideologijo, ki podpira dominantno družbeno in ekonomsko ureditev. Po njej naj bi bil globalni kapitalizem 'naravno' stanje stvari, se pravi nujna in logična posledica razvoja, zato naj se v njegove tokove ne bi posegal. Globalizem naj bi bil tako izraz ideologije neoliberalizma, za katero je značilno, da namenja osrednjo pozornost ekonomski sferi, ki jo postavlja v središče družbene dinamike, pri čemer poudarja pomen ekonomske svobode, kjer je trg tisti, ki igra vlogo glavnega regulatorja, država pa opravlja zgolj minimalne funkcije.

Za globalni svet je značilna kompleksnost, ki se izraža v njegovi naraščajoči dinamiki in nestabilnosti. V globalni družbi imamo opraviti z različnimi razvojnimi trajektorijami, ki so lahko medsebojno nekompatibilne. Delovanje t.i. 'abstraktnih sistemov' (visoke tehnologije, finančni trgi id.) je zelo zapleteno, tako da njihovih učinkov ni mogoče predvideti, saj je pogosto težko najti povezavo med vzroki in posledicami. Povedano v jeziku sistemske teorije, stanje se tako pogosto nahaja daleč izven ravnovesja, kar pomeni, da gre za 'družbo tveganja' (Beck, 2001), v kateri vselej obstaja realna možnost nepričakovanih pojavov z negativnimi učinki na življenje ljudi; učinkov, katerih doseg je globalen, kar pomeni, da se jim nihče ne more izogniti.

Za globalno družbo je značilen tudi pojav novih organizacijskih oblik. Gre za nastanek t.i. 'mrežne družbe' (network society), kot jo imenuje Manuel Castells (2000). To je družba, ki temelji na informacijah, katerih pretok je zagotovljen preko tehnologij, organiziranih okoli ohlapnih in spremenljivih omrežij. Tipičen

primer organizacijske oblike v takšni družbi je mrežni tip podjetja, ki ne temelji več na fiksni in hierarhični strukturi, ampak na povezovanju na podlagi projektnih aktivnosti. Pri tem je mreža razumljena kot celota medsebojno povezanih sklopov, katerih pomen je odvisen od sposobnosti procesiranja informacij. Odnosi v mreži so simetrični, recipročni in delujejo po principih zaupanja, moči in konflikta (Castells, 1997). Pomen posameznega sklopa je odvisen od sposobnosti procesiranja informacij, kar pomeni, da ni več nekega fiksnega centralnega mesta, ki usmerja druge. Mreža je v tem smislu 'odprt struktura', saj omogoča nastajanje novih sklopov. V okviru mrežne družbe je glavna družbena razlika med tistimi, ki so 'znotraj', in tistimi, ki so 'zunaj' omrežja (za slednje pavi Castells, da padejo v informacijsko 'črno luknjo').

Seveda to ne pomeni, da je celotna globalna družba organizirana po mrežnem principu. Še vedno obstajajo hierarhične institucionalne oblike. Nimamo opraviti le z mobilnostjo, ampak tudi s statičnostjo. To dvoje je pogosto povezano med seboj oz. se medsebojno pogojuje. Primer tega je denimo letalski promet, ki je najhitrejša in s tem najmobilnejša oblika transporta, vendar za svoje delovanje potrebuje ogromne stacionarne kapacitete v obliki letaliških kompleksov, kateri mu nudijo potrebno vzdrževalno infrastrukturo.

S pojmom globalizacije se najpogosteje označuje dogajanje na ekonomskem področju. Skrajšanje časovno-prostorskih relacij namreč vpliva na: 1.) mednarodno sodelovanje v sferi produkcije,⁵ 2.) povečanje zunanjih investicij in 3.) povečanje zunanje potrošnje (Urry, 2003). Vse to je vezano predvsem na dejavnost multinacionalik, ki so najizrazitejši institucionalni simbol globalne

---

⁵ Gre za delitev dela na globalni ravni oz. t.i. 'outsourcing', se pravi selitev proizvodnih in storitvenih kapacitet izven dežel, kjer so sedeži korporacij.

ekonomije. (So tudi najpogostejša tarča nasprotnikov globalizacije.) Te imajo veliko družbeno moč, saj nekatere med njimi razpolagajo z več finančnimi resursi od večine držav. Pri tem je zaradi razpršenega lastništva težko določiti 'nacionalnost' posamezne korporacije, s čemer se zmanjšuje njihova povezanost z določenim okoljem.

S krepitvijo globalne soodvisnosti je povezana tudi vloga mednarodnih organizacij. Poleg Organizacije združenih narodov, ki naj bi predstavljalala krovno organizacijo celotnega politično organiziranega sveta in ki postavlja temeljna pravila mednarodnih odnosov, so tu določene sub-globalne organizacije, ki povezujejo države po regionalnem ali kako drugače določenem kriteriju (denimo etničnem, kot je primer Arabske lige). Z najbolj intenzivnimi procesi povezovanja imamo opraviti v evropskem prostoru. Tu obstaja več asociacij, ki združujejo države z ožjega ali širšega evropskega področja (Evropska unija, Svet Evrope, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi). Poseben primer je Evropska unija, ki predstavlja obliko nadnacionalne integracije, katere namen je preseči zgolj ekonomsko povezovanje in ki teži k oblikovanju skupne institucionalne, tj. politične ureditve, ki bi regulirala najpomembnejša funkcionalna področja v smislu postavljanja temeljnih pravil in standardov njihovega delovanja.

Seveda se pomen posameznih nadnacionalnih organizacij precej razlikuje, kar je odvisno od stopnje njihove organizacijske trdnosti, še bolj pa od moči njenih članic, tj. resursov, ki jih posedujejo. Tako imajo največjo moč in vpliv pri urejanju mednarodnih odnosov tiste organizacije, ki združujejo najbogatejše ter politično in vojaško najmočnejše države (to so predvsem severnoatlantska varnostna

organizacija NATO, Evropska unija in skupina G8 – združuje osem gospodarsko najmočnejših držav sveta).

Teoretiki globalizacije kot njeni najpomembnejši značilnosti običajno navajajo svobodo ekonomskega delovanja, se pravi prost pretok izdelkov, storitev in kapitala, in razmah kulturnih interakcij v smislu svobodnega pretoka idej, vrednot in življenjskih stilov. To v veliki meri omogočajo prej omenjena komunikacijska sredstva, delajoča na podlagi novih tehnologij (telekomunikacije, medmrežje) in množičnih medijev, s pomočjo katerih sta se povečali hitrost in intenzivnost komunikacij, zato naj bi svet poslal nekakšna 'globalna vas' (MacLuhan, 1992).

Kulturni vplivi so pogosto medsebojno tesno povezani z ekonomski in političnimi. Iz zgodovine je namreč znano, da je razmah trgovine običajno utrl pot medsebojnim vplivom na intelektualnem in umetnostnem področju. Intenzivnejše interakcije nedvomno vplivajo na (pre)oblikovanje vrednotnih sistemov v različnih delih sveta. Tudi različne intervencije, denimo vojne in teritorialna osvajanja, so kljub svojim rušilnim učinkom pogosto prispevala k kulturnim interakcijam v smislu širjenja različnih kulturnih artefaktov. Politična razmerja imajo torej vpliv na kulturno dinamiko. Velja pa seveda tudi obratno, tj. da je politična podoba sveta v veliki meri odvisna od kulturnih dejavnikov, predvsem od tega, kakšna bo narava prevladujočih idejno-vrednotnih sistemov na določenih področjih sveta.

Procesi globalizacije tako zadevajo tudi področje kulture v najširšem smislu. Intenziviranje kontaktov med akterji iz različnih okolij nedvomno vplivajo na kulturno podobo sveta. Vsaka lokalno zakoreninjena kultura namreč ob stiki z akterji iz zunanjega sveta

nujno doživi določene spremembe. Pri tem se izpostavljajo različne dileme glede posledic kulturne globalizacije, predvsem v smislu vprašanja, ali gre pri tem za kulturno homogenizacijo sveta ali za ohranjanje kulturnega pluralizma?

Po mnenju mnogih postaja svet zaradi tehnološkega napredka, ki omogoča interakcije na globalnega nivoju, integriran tudi v kulturnem smislu. Tako se govorí o pojavu globalne kulture, ki presega okvire nacionalnih držav in ki ni zgolj produkt odnosov med njimi, ampak je produkt procesov, ki se avtonomno odvijajo na transnacionalnem nivoju (Featherstone, 1990). Seveda ni vsa kultura sodobnega sveta 'globalna' v smislu popolnega zlitja lokalnih kultur. Te še vedno obstajajo, vendar je globalni kontekst tisti, ki v veliki meri opredeljuje njihovo naravo.

Globalna kultura se širi tako preko elitnih kot preko množičnih kanalov (Berger, 2002). Pri kulturi elitnih krogov velja izpostaviti predvsem dva tovrstna segmenta. To sta mednarodna poslovna in mednarodna akademska elita. V prvem primeru gre za t.i. 'kulturo iz Davosa' (poimenovano po švicarskem letovišču, v katerem vsako leto poteka Svetovni gospodarski forum), ki temelji na vrednotah ekonomske učinkovitosti, svobodne zasebne iniciative in tehnološkega napredka (te vrednote se pogosto povezuje z ideologijo neoliberalizma). V drugem primeru pa gre za kulturo zahodnih intelektualcev in akademikov, ki jo širijo različne mednarodne fundacije in druge nevladne organizacije, ki temelji na vrednotah človekovih pravic, varovanja okolja, multikulturalizma itd. Kljub temu, da so si vrednote teh dveh elitnih segmentov pogosto v nasprotju (predvsem intelektualci so pogosto zelo kritični do ravnanja poslovnih krogov), oboji izhajajo iz kulturnega miljeja

zahodne civilizacije, katere temeljna komponenta je individualizem kot spoštovanje pravic in dostenjanstva posameznika.

Medtem se v množičnem smislu globalna kultura širi preko produktov za množično potrošnjo, tj. preko izdelkov svetovnih blagovnih znamk, kot so Coca Cola, McDonald's in druge (tako nekateri za proces globalizacije uporabljajo – nekoliko slabšalne – oznake, kot so mekdonaldizacija, kokakolizacija itd.), ter izdelki zahodne, predvsem ameriške kulturne produkcije (hollywoodska filmska produkcija, popularna glasba). Uporaba teh produktov je dejansko razširjena širom zemeljske oble. Vendar pa je vprašanje, koliko je tovrstna potrošnja relevantna v kulturnem smislu. Mar pitje kokakole ali gledanje hollywoodskih filmov res pomeni sprejemanje zahodnih oz. ameriških vrednot in tovrstnega načina življenja? Veliko tovrstne 'kulturne potrošnje' je namreč zelo površinskega – ali vsaj zelo partikularnega – značaja.

Stanje kulture na globalni ravni opredeli Ulf Hannerz (1992) s pojmom 'globalni ekumen' (global ecumene). Gre za področje stalnih kulturnih interakcij, interpenetracij in menjav. Globalni ekumen je prostor organizacije raznolikosti in hkrati raznolikosti v načinu organizacije (ibid. 117). Entitete, ki se jih običajno imenuje kot kulture, postajajo tako nekakšne 'subkulture' neke širše entitete, pri čemer so meje med njimi vedno bolj fluidne in celo arbitrarne. Kulturni tokovi so v tem prostoru bolj ali manj asimetrični, saj so močno povezani z ekonomsko in politično močjo njihovih nosilcev. Ti tokovi potekajo predvsem v smeri iz centra proti periferiji, kar pomeni, da tiste področja, ki so žarišča kulturnih inovacij, promovirajo te inovacije in jih prenašajo v periferijo.

Vendar proces kulturnega globalizacije ni nekaj enoznačnega. Ljudje v nezahodnem svetu niso zgolj pasivni recipienti kulturnih elementov, ki prihajajo z Zahoda, ampak te elemente bolj ali manj kreativno integrirajo v lokalne kontekste. Poleg tega obstajajo primeri obratnih vplivov, ko zahodni svet sprejema kulturne artefakte, prevzete od drugod (sem sodi denimo popularnost raznih vzhodnjaških oblik verovanja – običajno zopet 'prilagojenih' zahodnemu človeku). Gre torej za zapleteno dialektiko med globalnim in lokalnim oz. za t.i. 'glokalizacijo', se pravi 'lokralizacijo' univerzalnih kulturnih tokov v posamezne kulture in družbe (Axford, 1996). Na ta način različne univerzalne institucije lahko dobijo zelo raznolike pojavnne oblike.

Vrednote, razvoj, odličnost

Kot govorimo o družbeni modernizaciji, se moramo zavedati povezanosti med njene socioekonomsko, politično in kulturno dimenzijo. Tako Welzel, Inglehart in Klingemann (2003) v svojem konceptu 'človekovega razvoja' (human development) ugotavljajo medsebojno povezanost treh temeljnih družbenih procesov, ki se dogajajo v sodobnih družbah: socioekonomskega razvoja, ki pomeni povečevanje materialnega blagostanja in povečevanja resursov, s katerimi posamezniki razpolagajo; kulturne individualizacije, ki vodi v osvobajanje posameznikov od tradicionalnih vezi, pri čemer poudarja njihovo avtonomno vlogo v družbi (gre za krepitev t.i. postmaterialističnih vrednot); in demokratizacije, tj. vzpostavitev institucionalnega sistema parlamentarne demokracije, ki omogoča politično tekmovanje na podlagi svobodnega sodelovanja državljanov v političnem življenju. Povezovalka omenjenih treh procesov je posameznikova izbira oz. povečevanje le-te, k čemer vodijo vsi ti procesi: socioekonomski razvoj zagotavlja ljudem objektivne pogoje (resurse) za izbiro,

emancipativne vrednote krepijo njihove subjektivne orientacije (motive) k izbiri, formalna demokracija pa jim zagotavlja legalno zaščito (pravila v obliki pravnih norm) pravice do izbire.

Vprašanje razmerja med omenjenimi tremi procesi družbenih sprememb je bilo pogosto predmet razhajanj med teoretiki. Tako nekateri smatrajo ekonomsko razvitost kot pogoj za vzpostavitev demokracije, medtem ko je po mnenju drugih demokracija tista oblika politične ureditve, ki v največji meri omogoča uspešen ekonomski razvoj. Podobno velja za razmerje med demokracijo in civilno politično kulturo ter med ekonomsko razvitostjo in modernimi vrednotami, kjer so razhajanja glede vzročno-posledičnih povezav.

Omenjeni avtorji smatrajo, da je določena stopnja ekonomske razvitosti tista, ki omogoča kulturne spremembe v smislu prevlade vrednot emancipacije; sprememba vrednotnega sistema pa nadalje vpliva na razvoj politične ureditve v smeri njegove večje efektivnosti demokracije. Za obstoj efektivne demokracije sta potrebna dva pogoja: obstoj institucij formalne demokracije in odgovornost (integriteta) elit. Pri tem je kulturna klima tista, ki 'sili' politično elito k bolj odgovornem in responzivnem delovanju v smislu upravljanja s političnimi institucijami. Ugotavljajo, da obseg individualnih resursov znatno vpliva na razmah emancipativnih vrednot, emancipativne vrednote pa pomembno vplivajo na efektivnost demokracije (bolj kot denimo obstoj demokratične tradicije). Omenjena povezava je izrazita ne glede na to, v kateri kulturni coni se nahaja posamezna država. Pri tem je v tistih kulturnih conah, kjer imajo ljudje na voljo več individualnih resursov in kjer so močnejše zakoreninjene vrednote emancipacije, tudi demokracija bolje razvita.

Rečemo da lahko, da vrednote niso zgolj rezultanta določene stopnje razvitosti, ampak tudi same vplivajo na ekonomske in siceršnje performance določene družbe. Obstaja namreč skupno jedro, ki je lastno politični in ekonomski kulturi, kompatibilni s sistemsko ureditvijo zahodnega tipa (Tomšič in Rek, 2006). Vanj sodijo v prvi vrsti vrednote individualizma nasproti različnim oblikam kolektivne vpetosti in podrejanja, ter aktiven odnos do sveta, tj. angažma posameznikov na različnih družbenih področjih. Tako tržno gospodarstvo kot parlamentarna demokracija ne moreta uspešno funkcionirati brez avtonomnega posameznika, ki si aktivno prizadeva za zadovoljitev svojih interesov, ob upoštevanju in spoštovanju družbene pluralnosti in pravic drugih.

Odličnost tako lahko razumemo kot vrednotno kvaliteto, se pravi kot izraz določenega vrednotnega sistema oz. orientacij, mišljenjskih in vedenjskih vzorcev, ki iz njega izhajajo. Gre za ponotranjeno nagnjenost k doseganju čim boljših rezultatov na vseh področjih, na katerih je posameznik aktiven. To je povezano z dvema osnovna principoma prej omenjene civilizacijske kompetence: 1. samokontrolo, ki se nanaša na ponotranjenje dolžnosti in odgovornosti, ter 2. samoiniciativnostjo, ki pomeni ponotranjenje aktivnega odnosa do sveta. Gre torej za kreativnost v smislu sposobnosti oblikovanja novih idej in snovanja inovativnih rešitev na različnih področjih, ki prinašajo spremembe v smislu izboljšanja življenskih pogojev in blagostanja v družbi. Ta kreativnost, da se udejani, mora soobstajati z lastnostmi, kot so odločnost, temeljitost in sposobnost tveganja. Pri odličnosti torej ne gre le za visok intelektualni potencial (ta je sicer nujen), ampak tudi za osebnostno držo, ki ima določee moralno-vrednotno podlogo. To so vrednote individualizma, dopolnjene z etiko

odgovornosti do okolja, ki posameznika obdaja. Gre torej za nekakšen novi individualizem, ki presega zgolj utilitaristično naravnost, ampak je obarvan s sposobnostjo empatije in senzibilnostjo do potreb drugih. V ta okvir sodi tudi zavedanje o globalni povezanosti sveta in s tem povezane vrednote medsebojnega spoštovanja in razumevanja, iz katerih izhaja sposobnost medkulturnega komuniciranja in dialoga.

Seveda je doseganje odličnosti v veliki meri odvisno od institucionalnega okvira, v katerem ljudje delujejo. Pomemben je prevsem obstoj meritokratskih kriterijev selekcije na ključne položaje, kar pomeni, da do teh pozicij, ki imajo največjo kmoč in/ali ki prinašajo največje nagrade, pridejo tisti, ki posedujejo največje sposobnosti in ki kažejo najboljše dosežke. V takšnem kontekstu se oblikuje ustrezan vrednotni okvir, ki spodbuja doseganje kriterijev odličnosti. In dejansko obstaja skupina držav (Skandinavske države, države Beneluxa itd.), v katerih so kulturne značilnosti individualizma, samoodgovornosti, tolerance, zaupanja in participacije, ki so podlaga za doseganje odličnosti, najmočneje zakoreninjene. To so tudi države, ki so po mnogih vidikih v razvojnem smislu najuspešnejše, kar kaže na določeno povezanost med kulturnimi in institucionalnimi performancami. Slovenija za zaradi večdesetletne prevlade kolektivistične in prisilno-egalitarne ideologije nahaja v precej drugačnem položaju. Vzpostavitev institucij parlamentarne demokracije in tržnega gospodarstva sta tukaj nujno, a zgolj začetni korak na poti k evolutivni vpostavitvi tozadavnega vrednotnega sistema. To, kar je bistveno, je vzpostavitev pogojev za razmah kreativnih potencialov ljudi: Brez tega je odličnost zgolj iluzija.

Literatura

Adam, Frane, Matej Makarovič, Borut Rončević in Matevž Tomšič (2005): The Challenges of Sustained Development: The Role of Socio-Cultural Factors in East-Central Europe Budapest & New York: CEU Press.

Axford, Barry (1995): The Global System. Economics, Politcs and Culture. Cambridge & Lonodn: Polity Press.

Beck, Ulrich (2001): Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno. Ljubljana: Krtina

Bell, Daniel (1966): The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. New York: The Free Press, London: Collier-Macmillan.

Berger, Peter (2002): The Cultural Dynamics of Globalization. V: P. Berger in S. Huntington (ur.): Many Globalizations. Oxford & New York: Oxford University Press.

Berger, Peter in Thomas Luckmann (1999): Modernost, pluralizma in kriza smisla. Ljubljana: Nova revija.

Castells, Manuel (1997): The Information Age. Economy, Society and Culture. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel (2000): The Rise of Network Society. Oxford: Blackwell.

Featherstone, Mike (1990): Global Culture. An Introduction. V: M. Featherstone (ur.): Global Culture. London: SAGE.

Geertz, Clifford (1973): The Interpretation of Culture. New York: Basic Books.

Hannerz, Ulf (1992): Cultural Complexity: Studies in Social Organizartion of Meaning. New York: Columbia University Press.

Harrison Lawrence in Samuel Huntington (ur.) (2000): Culture Matters: How Values Shape Human Progress, Basic Books, New York, 2000.

Inglehart, Ronald (1990): Cultural Shift in Advanced Industrial Society. Princeton: Princeton University Press.

Lyotard, Jean-Francois (1984): The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press

MacLuhan, Marshall (1992): The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century. Oxford: Oxford University Press.

March, James in Johan Olsen (1996): Democratic Governance. New York: The Free Press.

Mishler, William in Detlef Pollack (2003): On culture, thick and thin: towar a neo-cultural analysis. V Detlef Polack, Jörg Jacobs, Olaf Müller in Gert Pickel (ur.): Political Culture in Post-Communist Europe. Aldershot- Ashgate, 237-256.

Sztompka Piotr (1993): 'Civilisational Incompetence: The Trap of Postcommunist Societies', Zeitschrift fur Soziologie, Let. 22, Št. 2, str. 85-95.

Tomlinson, John (1999): Globalization and Culture. Cambridge: Polity Press.

Tomšič, Matevž in Mateja Rek (2006): Kulturni vidiki ekonomskega in političnega razvoja: stare in nove članice EU v primerjalni perspektivi. Organizacija (Kranj), Let. 36, Št. 1, str. 28-34.

Urry, John (2003): Global Complexity. Oxford: Polity Press.

Wallerstein, Immanuel (2005): World-systems Analyis: an Introduction. Durham: Duke University Press.

Waters, Malcolm (1995): Globalisation. London & New York: Routledge.

Welzel, Christian, Ronald Inglehart in Hans-Dieter Klingemann (2003): The Theory of Human Development: Cross Cultural Analysis. European Journal of Political Research. Let. 42, Št. 3, str. 2003, 341-379.

Vrednote in etika kot kompas v človekovem življenju

Dr. Daniel Brkič

Povzetek

V sestavku ugotavljam, da je s sedanjo ekonomsko-finančno globalno krizo v veliki meri povezana predvsem kriza etičnih vrednot, na kar svet ni (bil) pozoren. Opišem najosnovnejše predstavnike filozofije morale in njihovo učenje skozi čas, nakažem nekaj aktualnih etičnih dilem (tudi s področja bioetike), nato pa kot teolog skušam usklajeno s sodobnimi moralisti najti pot iz te zagate. Za osnovo mi služi biblično izročilo o človekovi bogopodobnosti, ki pa se ji človek izmika, misleč, da ga lahko to osreči in osmisli. Pojavlja se dilema, ali je Bog ustvaril človeka po svoji podobi, ali pa človek ustvarja Boga po svoji podobi. Ugotovim, da človeka, ki je občestveno bitje, določajo odnosi, a da je v odnosu do vrednot sodobni človek napačno ocenil razliko med »imetik« in »biti«, iz česar izhaja primanjkljaj etičnih vrednot. Zato je relevantno vprašanje: »Kdo je koga zapustil: Vrednote nas, ali pa mi vrednote?«

Abstract

It has been established in my research that the current economic - financial global crisis is connected to great extent with the crisis of values and ethics, which the world has neglected so far.

I describe the main representatives of the philosophy of morals and their teachings through time. I indicate a few present ethical

dilemmas (including bioethics). As a theologian I then try to find a solution to these issue in accordance with contemporary moralists. My starting – point is Biblical tradition about human likeness to God, which a human avoids. There is a dilemma whether God created humankind according to his likeness or are humans who create God according to their likeness. I therefore conclude that a human is a social being and is defined by relationships. Nevertheless, in his attitudes towards values, the modern man has misjudged the difference between »have« and »be«, which results in lack of ethical values. That is why the relevant question is: »Who left who: did values leave us or did we leave values?«

Pluralna družba je tudi družba konfliktov. V današnji globalni krizi je to še kako prišlo do izraza. Materialistično-hedonistični model življenja ima svoje pravo ime - etična kriza vrednot. Današnji etični analitiki diagnosticirajo dekadenco sodobnega človeštva, vključujuč etične kodekse, in enotno ugotavljam, da je vzrok krize v tem, ker zahodna civilizacija vsiljuje preostalemu svetu, zdaj ko vse postaja globalno, zahodni sistem¹ vrednot kot globalni.² Etične vrednote želi narediti razumljive in priobčljive, kljub temu da globalno niso razložljive. Nemogoče jih je z nekakšno uravnivovalko kot novo paradigmo inkultuirati v vsa okolja in specifične tradicije ter subkulture. Po Ciceronu so včasih postale navade kake civilizacije

---

¹ amerikanizacija

² Peter L. Berger, *Globalni oris desekularizacije sveta*, Tretji dan, letnik 32, št. 4/5, Ljubljana 2003, 104-113.

Peter L. Berger je univerzitetni profesor in predstojnik Instituta za raziskovanje ekonomske kulture na Bostonski univerzi. V Sloveniji je znan predvsem po prevodih dveh del, ki sta nastali skupaj s Thomasom Luckmannom: *Družbena konstrukcija realnosti* (Cankarjeva založba, Ljubljana 1988) in *Modernost, pluralizem in kriza smisla: orientacija modernega človeka* (Nova revija. Ljubljana 1999).

tudi etične zapovedi (norme), ki so oblikovale družbeno osebnost, danes pa tega več ni, ker je etika relativizirana in bagatelizirana. Vsak poskus sinkretizma vrednot vodi v ne-vrednote.

Zaradi tega je etika kot filozofija morale, čeprav naj bi bila obče univerzalna, znotraj pluralizma in relativizma obtičala v krču moralnega skepticizma. Na nek način je razpeta, kajti vse do novega veka so bile etične vrednote v glavnem vezane na religiozna prepričanja. Le ta pa so v krščanski, islamski, hinduistični tradiciji (tudi komunistični)..., torej med Zahodom in Vzhodom različna.³

Za Zahodnjaka je na splošno značilno »proindividualno« obnašanje, ki se izraža kot asertivno vedenje,⁴ tekmovanje⁵ in egoizem.⁶ Za

---

³ Razlika glede vrednot med Vzhodnjakom in Zahodnjakom je ključna: »Vzhodni človek je s svojo kontemplativnostjo »vedno na cilju«, Zahodni človek pa s svojo progresivnostjo vedno v ihti »hiti naprej za še nedosežnimi cilji.« Zato prvi ne doživlja frustracij in stresov, drugi pa je v stalni nevarnosti, da ga zruši nezadovoljstvo, nepotešenost in da napravi samomor, ker nima življenskega smisla. Vzhodnjak vidi vrednotu v vsem, zato niti ne potrebuje upanja, ker živi vedno v sedanjosti (danes) in ne gleda s strahom v prihodnost (jutri). Vzhodnjak verjame, da kdor nima nenasitnih želja, ima vse. Zahodnjak, ki nima vrednot, pa stalno upa, ko gleda v prihodnost, zato pa je stalno v nevarnosti, da ob-upa.

Takšne opredelitev ni možno posplošiti, ker ljudje nismo mehanizirani programi, ampak smo svobodni individuumi z lastno osebnostjo, zato so med Vzhodnjaki in Zahodnjaki izjeme. (A. Trstenjak, *Človek – končno in neskončno bitje*, Mohorjeva družba, Celje 1988, 579)

Kako bo postal občutljivi Zahodnjak imun na tegobe? Odgovor je preprost. Od Vzhodnjakov se mora učiti nenavezanosti na nobeno stvar, sicer vedno znova zaide v zmedene in zbegane situacije frustracij. Pri tem ne gre za askezo ali za vzhodno pasivnost, za nedelavnost, ali pa za odrekanje vsakemu napredku. Vzhodnjaki na tem področju celo prednjačijo. Znajo se dvigniti nad svet in obvladati težke trenutke.

⁴ Jasno določanje svojih stališč in mnenj, ampak (še) vedno tako, da ne ogroža interesov sočloveka. V evolutivnem psihološko-socialnem razvoju osebnosti pa postaja asertivnost čedalje bolj negativna.

⁵ Stremljenje k temu, da človek doseže svojo korist (cilj) na način, da premaga drugega. Npr. obrekovanje...

⁶ Obnašanje (vedenje), ki skrbi izključno le za svoje sebične interese.

Vzhodnjaka pa je na splošno značilno »prosocialno« obnašanje, ki stremi k sodelovanju (teamsko delo, koherenca), pomoći in altruizmu.⁷ Zato je vzhodnjaški način življenja, vključno s prioritetami, normami in vrednotami, bistveno drugačen. Že sami dejavniki osebnosti (samoaktualizacija, dednost, okolje) so si različni.

Tako na Zahodu, kot na Vzhodu pa je v porastu »antisocialno« obnašanje, ki se izraža v agresivnem vedenju, na kar pa vplivajo različni dejavniki.⁸ Od vsega naštetega pa so odvisne predvsem vrednote.

Pri tem naglašam, da religioznost sploh ni nujna, da bi se človek zavedal, ali pa prakticiral, kar je etično, ali pa, kar ni etično. V nobeni družbi ne živi z etičnimi vrednotami samo pripadnik kakrzej religije, kajti etika je nadkonfesionalna. Vsak človek ima že po intuiciji vgrajen etični mehanizem.

Če izpustim dolgo zgodovino filozofskega razvoja etičnih vrednot, naj omenim vsaj Fridericha Nietzscheja, ki je umrl na pragu

---

⁷ nesebičnost, požrtvovalnost, skrb za drugega, nepreračunljivost

⁸ Biološka razлага (Sigmund Freud, Konrad Lorenz), frustracijska razлага (John Dollard), socialna razлага (Albert Bandura).

Pri vsem tem pa ne smemo prezreti genetike, vpliva okolja, stresa in interakcije (dom, vzgoja, primanjkljaj ljubezni...)

K interakciji spadajo vzgojni stili (načini vzgajanja), ki pa so lahko: **avtoritarni** (zahteve so previsoke, poniževanje, kazni, raven sprejemanja s strani staršev pa majhna: strahovi, tesnobnost, slaba samopodoba, uporništvo...), **permisivni** (ni omejitev in sankcij, vse je dovoljeno, nizke zahteve: razvajenost, nespoštovanje, egocentričnost, konfliktnost v realnosti, neupoštevanje pravil in norm...), **avtoritativeni** (demokratična vzgoja, vrednote enakosti, svobode, odgovornosti, dogovarjanja: samostojne, osebnostno zrele, odgovorne, samokritične in kreativne osebnosti, ki obvladajo odnose...) in **brezbržni** (opuščanje vzgoje: vedenjske in čustvene motnje, delikventnost, negativna identiteta, nezrelost, asocialnost, čustvena hladnost, neorganiziranost...)

Od vzgojnih stilov so posredno odvisne tudi človekove vrednote. Današnji svet pa je odpovedal ravno pri vzgoji.

prejšnjega stoletja, z znano parolo: »Človeštvo, moji bratje, oznanjam vam veselo novico, Bog je umrl!«⁹ Ob premoči tedanje tehnike in začetkov robotizacije, ko so se začele vse vrednote s simptomi dekadence krčiti v golo potrošniško blago, je človek kot »krona stvarstva« postal Nadčlovek. Nietzsche je učil »prevrednotenje vseh vrednot«. Trdil je, da ko ni več Boga, postanejo vrednote zgolj človeško delo, s tem pa naredijo človeka odgovornega. Njegova filozofija vrednot se je razvila iz latentnega nihilizma v totalni.¹⁰ Kasneje se je v filozofiji izkazalo, da s tem, ko se človek osvobodi (odtují) od Boga, v osvoboditvi od Boga ni prave svobode za človeka. (Søren Kierkegaard)¹¹

Popolnoma drugače je gledal na vrednote J. P. Sartre, ki je šel v svoji eksistencialistični teoriji o človeku še dlje, ko je potrdil, da je človek celo ob doslednem upoštevanju, da Boga ni, absolutni ustvarjalec in cenzus svojih vrednot, arbiter svoje vesti.¹² Tu pa je delni začetek izginotja vrednot, kajti človek je končen, ničen, nesmiseln in obsojen na neuspeh in propad. Po njem se vse izteka v nič in ne vodi nikamor.

---

⁹ Nietzsche s tem ni mislil na smrt judovsko-krščanskega Boga Očeta, Stvarnika, ampak le na izkrivljeno človekovo idejo o Bogu. Umrl je »človekove bog, človekova podoba o njem. Gre za institucionaliziranega boga, s pomočjo katerega je Cerkev manipulirala.

Nemški filozof je učil »prevrednotenje vseh vrednot« in se zavzemal proti suženjski etiki krščanstva. Zaradi zlorabe Boga, je postavil na to mesto Nadčloveka.

¹⁰ Anton Stres, *Zgodovina novoveške filozofije*, Družina, Ljubljana 1988, 240-241

¹¹ (1813-1855), danski teolog in filozof, proti Heglovemu panlogizmu. Posameznik mora v lastni eksistenci izkusiti resnico ter najti odnos do Boga. Močno je vplival na dialektično teologijo.

¹² N. d., 275-284

Sartre meni: »Če Bog obstaja, je človek nič. In bolj ko je človek veren, manj je človek. Bolj ko pa človek postane človek, toliko manj veren je.«¹³

Danes posledično vidimo, da so takšne izjave o preprostih predstavah Boga dejansko podjarmile človeka in ga oropale vrednot in smisla. Zato še vedno velja star Avguštinov rek: »Nemirno je naše srce, dokler se ne odpočije v tebi, o Bog.« Tako kot se planeti gibljejo okoli Sonca, tako človekova duhovna sfera kroži okoli svojega središča, okrog Boga, pa čeprav si ga vsakdo razлага po svoje.

Tudi C. G. Jung vero jemlje resno, saj vidi Boga kot projekcijo duše, točenje kolektivno-nezavednega. Sigmund Freud, utemeljitelj psihoanalyze, pa vidi v božanstvu nad-jaz. Karl Rahner pa je že pred leti imenoval ljudi, ki iščejo smisel in vrednote, »zaskrbljene ateiste, ki latentno zavidajo vsakemu, ki lahko veruje«.

Kakor hitro je hotel biti človek ne-človek,¹⁴ je postal kot tak le »naga opica«, ki se svoje golote ne sramuje, niti ne zaveda.¹⁵ Zdrknil je pod raven človeškega dostenja, s tem pa se začel neopazno odrekati tudi vrednotam. Takšnega odpada od samega sebe, te alienacije kot odtujitve, je za razliko od vseh živih bitij zmožen samo človek. Toda če hoče človek najti vrednote, mora spet postati človek, s tem pa bo spet našel tudi svojega Boga. (L. Boros) Pri tem ne mislim zgolj na percepcijo krščanske vere, ampak na širše – na duhovnost, kajti brez duhovnosti ni niti vrednot.

---

¹³ La Croix, *Poti današnjega ateizma*, 41

¹⁴ Anton Trstenjak, *V znamenju človeka*, Dom prosvete v Tinjah 1973,76

¹⁵ Desmond Morris, *The naked ape*, (Jonathan Cape) London 1967

Zato Erich Fromm¹⁶, psihoanalitik, parafrazira Neitzscheja, ko pravi: »Nitezche je dejal »bog je umrl«... Danes pa bi lahko rekli: »Človek je umrl. Postal je odtujen, brez vrednot in pristnih čustev.« Potem pa nadaljuje: »Da, bratje, človek je umrl, zato je v njem umrl tudi Bog. Če rešimo človeka, pa bo v njem spet zaživel Bog, kajti pot do Boga vodi prek poti do človeka.«¹⁷

Nekje sem prebral, da je nek grafit sporočal še zanimivejše sporočilo. Pisalo je: »Bog je mrtev!« (podpisani Nietzsche) In: »Nietzsche je mrtev!« (podpisani Bog)

Ruski mislec Andrej Sinjavski (1925) je to lepo izrazil z misljijo: »Čas je, da spet mislimo na Boga! Dovolj časa smo se ukvarjali samo s človekom.«

Človek lahko organizira svet tudi brez Boga. To je že poskusil in vedno znova poskuša, a se vse izjalovi. Bog pa želi od vedno biti samo eno – dar človeku. Kajti splača se živeti za tisto, kar je vredno, umreti pa se splača samo za tisto, kar je nesmrtno. In prav vrednote so nesmrtnе.

Dejstvo je, da se v globalni ekonomsko-finančni krizi zrcali etična kriza vrednot. Že leta 1993 je bila v Deklaraciji o svetovni etiki definirana planetarna kriza, ki bo neizbežno totalna, če ne bo znotraj transnacionalnih institucij (p)ostal v dehumanizirani družbi človek merilo vseh vrednot – »Homo mensura«. Slavni Einstein je zapisal, da problem sploh ni v iznajdbi atoma, ampak v človekovem srcu, kajti hitro se lahko zgodi, da sodobna civilizacija konča na stopnji barbarstva.

¹⁶ Erich Fromm je kot psihoanalitik eden najvplivnejših mislecev 20. stoletja. V svoji knjigi *Imeti ali biti* trdi, da se v vsakem človeku bojujeta težnja po posedovanju in težnja po bivanju. Žal pri večini zmaguje sla po materializmu, ne pa po vrednotah.

¹⁷ Erich Fromm, *Imeti ali biti*, ValeNovak, Ljubljana 2004, 83

Ameriški državni tajnik H. Kissinger pa je ob razcvetu kapitala spregledal temeljna načela vrednot, ko je izjavil: »Bodočnosti ne bo oblikovala etika, ampak moč, kajti kdor je močnejši, je vplivnejši.« Vendar znova se je izkazalo, da ni takšnega virtuoza, ki bi lahko na polomljeni violinici igral mojstrske melodije. Človeštvo bi rado z drevesa obiralo sadove, brez da bi negovali njegove korenine.

Kot teolog in predavatelj moralne teologije (bioetike) ne želim nikogar indoktrinirati, a ker živimo v Evropi, ki črpa svojo etiko sprva iz starogrške, potem pa iz krščanske kulture, ne morem mimo civilizacijske norme Svetega pisma. Tudi v Bibliji je opisana prva svetovna gospodarska kriza v diametalnem prikazu faraonovih sanj. Sedem rejenih in sedem mršavih krav označuje sedem let prosperitete, katerim sledi sedem kriznih let.

Spletni brskalnik Google nam v tem času poda kar 181 milijonov zadetkov za definicijo krize v sedanjem pomenu besede.

To je še en dokaz več, da je pred nami zaton agresivne turbokapitalistične in eksplotacijsko-koruptivne civilizacije s špekulacijskimi apetiti po dobičku, v čemer ne vidim nič slabega, če se ne bi menedžerstvo v tej umazani tekmovalni igri ujelo v past t. i. »etične imunitete in etične dileme«. In ker smo v medčloveških odnosih znova spregledali mehke načine vodenja in človeka kot največji potencial in kapital, bi morala biti tokratna krizna izziv in priložnost za nastanek nove, humanejše civilizacije, kulture življenja, ne pa le snov za leporečje in frazersko moraliziranje.

Po Webstrovem slovarju je kriza stanje, ko smo na prelomni točki, točki večje spremembe. Dr. Miro Cerar je te dni zapisal, da če bomo prepustili reševanje krize le politikom in gospodarstvenikom, se ne bomo uspeli premakniti na višjo stopnjo, kajti pobesneli svet

potrebuje nove etične temelje, pri čemer moramo sodelovati vsi. K temu dodajam, da star latinski rek pravi: »Kdor je tiho, se strinja!«¹⁸

Etični dogovori so zaradi današnje narave etike kompleksni in interdisciplinarni, kajti etične vrednote nimajo več absolutnih stališč in niso več normativne, še najmanj na področju bioetike in genetskega inženiringa, zato nad etičnimi dilemami vedno visi Damoklejev meč.

Etika mora postati nov svetovni nazor, vendar kako? Včasih je imela na ta vprašanja odgovor filozofija, kasneje religija, potem Cerkev, današnji etos pa ima preveč konotacij. Smatram, da je potreben konsenz, kajti vsak ima pravico, da izrazi in živi svoje mnenje. V totalitarnih družbah in institucionalnih religijah tega ni. Toda konsenz ne sme biti hkrati vsebina in metoda.

Če je družbena morala neizpiljena in se upošteva volja ljudi kot nekaj samoumevnega, lahko pride do usodnih deviacij. Lahko se zgodi, da bo etika spodbijala etiko in bo tudi svetovni etos odpovedal.

Ker človek več noče normativov doživljati kot omejitve in bremen, moralist Spaemann trdi, da mora (p)ostati minimalna norma nedotaknjena kot »residuum« sebstva, torej tega, po čemer je človek oseba. Navsezadnje človek nosi cilj etike sam v sebi in ne sme postati sredstvo za nek drug namen. Nihče ne sme postati kot predmet žrtev družbenih namenov in ciljev, ker človek ni predstavnik vrste, ampak ima rodovnik osebe. Dostojanstvo in življenje pa sodi k integriteti celostne osebe.

Globalna etika vrednot mora ozavestiti Zemljane, da pomeni »smem« višjo normo, kot »moram«. Tu pa so vedno možne

---

¹⁸ Qui tacet, consentire videtur.

manipulacije in etične anomalije, kakršna je bila, na primer, nacistična etika. Včasih je veljalo za normativno etiko filozofska načelo: Etika je, ali pa je ni. Zdaj pa so si vse bolj v nasprotju dileme, kot so »smem«, »moram« in celo »ne-smem«. Tako že v medicinski bioetiki ne dela preglavic vprašanje, kaj medicinska tehnologizacijska znanost zmore, ampak, ali mora storiti vse, kar zmore? Danes je zdravnik degradiran na »aparaturnega tehnika«, včasih pa je bil zdravnik »iatros-filozofos-iztheos«.¹⁹

Danes gledamo na človeka introspektivno, ker človek ni le »ens socialis«, ampak predvsem »ens spiritualis«, ki vidno presega. Človek se tudi edini sprašuje o smislu in o vrednotah. Globalna etika je zdaj v naskoku za nov miselno-podzavestni preskok, posebno v medicinski znanosti, ko pacientovo »truplo« z aparaturami le biologiziramo, pri tem pa itak ne gre več za kvalitetno življenje (po lestvici vrednot).

Nadalje, kaj storiti, ko s terapijo z »dvojim učinkom«, kjer gre za vse večje odmerke olajševal (paliativna medicina), po eni strani pacientovo trpljenje lajšamo, po drugi strani pa njegovo življenje ubijamo? Kje najti kompas, če je pacientovo stanje ireverzibilno in so vse možnosti zdravljenja izčrpane, saj ima oboje - pravica do življenja in pravica do kvalitetnega življenja - močne argumente, in je oboje drug drugemu korektiv,²⁰ in kdaj se odločiti za odtegnitev, oziroma opustitev podaljševanja življenja?²¹

Novih globalnih etičnih dilem in vrednot je z vsakim dnem več. Ali v parlamentu uzakoniti evtanazijo, in če, kakšno? Pasivno, aktivno, ali

---

¹⁹ zdravnik, filozof, bogopodoben svečenik

²⁰ Med bolnikom z možansko smrtjo, ki mu umetno vzdržujejo življenjske funkcije, in terotanazijo malformiranega ploda ter evtanazijo sploh ni bistvene razlike, a je vse prepričeno medicinski stroki in zdravnikovi etiki (deontologiji).

²¹ Withold – withdraw (odtegnitev – opustitev)

prostovoljno? Kaj narediti z zunajtelesno umetno oploditvijo v epruveti, iz katere prenesemo zarodek v maternico (*in vitro* fertilizacija), in kaj storiti z matičnimi celicami pri kloniranju? In končno, ali ima sploh klon dušo?²² ²³

V novem vrednostnem sistemu vrednot smo v nevarnosti, da človek preceni svojo bogopodobnost – »*Homo image Dei*«. In tu smo pri Kantovem etičnem imperativu, ki je postavil za postulat krščansko zlato pravilo²⁴, preformulirano na način: »Vedno deluj na tak način, da ti bo oseba (subjekt) namen, ne pa sredstvo (objekt)«. Kaj pa se lahko zgodi, če Kantov »teoretični in praktični um«²⁵ glede Boga in

---

²² Krščanstvo je sprejelo in osvojilo od Justina dalje kategorije grške modrosti, s čimer so interpretirali svetopisemske izročilo in sporočilo. Vse do 13. stoletja, do Tomaža Akvinca, ki platonistični sistem interpretacij zamenja z aristoteličnim sistemom, kjer je duša "forma substancialis", torej delujoča forma "materae primae". Človeška duša, za razliko od vegetativne, je zato racionalna, zato je človek definiran kot "animal rationale", bitje, ki misli. Za Tomaža Akvinca, po tradiciji krščanske filozofije, smrt ne pomeni smrti možganov, kajti duša je "forma substantialis" celote, torej vsega človeškega v človeku. Torej je razcep med "formo in materijo primo". Krščansko-etično gledano duša ne eksistira v možganih, ampak je "forma substantialis" vsega telesa. Je torej vsa v vsakem delu in hkrati vsa v celoti, zato ima po tem nauku tudi klon dušo. Zgodi se podobno kot pri rastlinskem vegetativnem razmnoževanju, kjer se iste lastnosti v celoti prenesejo na novo rastlino.

²³ Kaj bo v laboratorijih proizvedla tehnologija kloniranja bo pokazal čas. Ali bo ustvarila "novega človeka, super kasto, novi tip vojščakov ..." za posebno klientelo? Ali bo odprla "banko klonov človeških organov", ki bodo čakali v terapevtske namene v skladisčih kot "nadomestni rezervni deli" za bogataše? Ali si bosta lahko zakonca kupila jačno celico, ki vsebuje DNK njunega filmskega zvezdnika ali športnika? Ali pa bosta lahko starša s to tehnologijo ponovno "oživelia" svoje umrlo dete? Ali pa se bodo odločili za otroke, ki bodo kopije svojih staršev?

Morda kdo misli, da pretiravam. Tako so mislili tudi desetletja nazaj, ko je bilo govora o človekovem poletu na Luno.

²⁴ Evangelij po Mateju 7,12a

²⁵ Verstand - vernunft

etike odpove?²⁶ Ian Wilmut, eden od »stvarnikov« klonirane ovce Dolly, je izjavil: »Osebno mislim, da morate biti bolnega uma, če bi to uporabljali na ljudeh!« Ob vseh krizah, od ekonomske, ekološke, psihološke, socialne, duhovne, moralne, genetske... je potrebno začeti reševati svet predvsem na področju vrednot, sicer bomo končali v labirintu.

Protestantska etika je naravnana nekoliko drugače od rimskokatoliške, pa ne le na področju kontracepcije, zato je potreben že med njima konsenz. Protestantska teologija uči, da je človek svoboden in da je njegova svoboda dar in tveganje, hkrati pa je v tej svobodi za svoja početja odgovoren. Uči, da ljubezen podarja svobodo. Pri tem pa naletimo na takojšnji pomislek in očitek, kako to, da je Bog (ki je Ljubezen sama) ustvaril ljudi, ki so sposobni za zlo, za ne-vrednote? Človek hoče Bogu nalepiti krivdo za lastne napake. Ali je torej oče kriv, če se njegov sin s poklonjenim avtom zaleti v drevo? Kaj je treba več ceniti: da pod prisilo vse opravimo dobro (vrednotno), ali da lahko dobro opravimo prostovoljno?²⁷

---

²⁶ Krščanska etika govori, da je človek ustvarjeno bitje in da je Bog njegov Stvarnik. Nova etika pa stremi k temu, da je človek sam sebi zadna in končna avtoriteta. S tem, ko se je človek postavil v to vlogo, so tudi pogubne posledice očitne. Kaj bo v laboratorijih proizvedla tehnologija kloniranja bo pokazal čas. Ali bo ustvarila "novega človeka, super kasto, novi tip vojščakov..." za posebno klientelo? Ali bo odprla "banko klonov človeških organov", ki bodo čakali v terapevtske namene v skladiščih kot "nadomestni rezervni deli" za bogataše? Ali si bosta lahko zakonca kupila jajčno celico, ki vsebuje DNK njunega filmskega zvezdnika ali športnika? Ali pa bosta lahko starša s to tehnologijo ponovno "oživila" svoje umrlo dete? Ali pa se bodo odločili za otroke, ki bodo kopije svojih staršev? Etična dilema, mar ne?

²⁷ Ferdinand Krenzer, *Morgen wird man wieder glauben*, Lahm Verlag, Limburg 1995, VII

Človek je iščoče bitje. Od vedno išče smisel, s tem pa tudi vrednote. Gorch Fock je zapisal, da svojega življenja ne moremo niti podaljšati niti razširiti, lahko ga samo poglobimo. Vsakdo dobro ve, da človek ni le za kakih šest pedi dolg molekularni zapis atomov DNK. Živimo v času popolnih sredstev in zmedenih ciljev. (Albert Einstein) Vprašanje po cilju pa je hkrati tudi vprašanje po smislu in vrednotah.

Viktor E. Frankl, profesor psihiatrije, je ugotovil, da kakih 40 odstotkov nevroz izvira iz občutka nesmiselnosti in iskanja vrednot. Vsi na nek način drvimo za iluzijami, posebno v zdajšnjem, t. i. virtualnem svetu, ko se še bolj odmikamo od realnosti. Če v današnji ekonomsko-finančnih krizi človek kot brezupni bolnik ne bo imel smisla in vrednot, potem bo postal svet množično grobišče, ali pa nas čaka sprememba družbenega reda. Človek je v bistvu »sposoben za neskončno«,²⁸ toda rešiti problem ne-smisla brez vrednot in brez Boga je nemogoče. Že rimski pisatelj Cicero je trdil, da ni ljudstva in človeka brez religije.

V resnici nekaj ni smiselno in vrednostno, ker in kadar osrečuje, temveč osrečuje, ker je smiselno in vrednostno.²⁹ Človek stalno išče sebe, zato zgreši odnos z drugim in prav s tem tudi s samim seboj. Človek živi vrednotno šele takrat, ko živi za druge, ko se daruje. Kdo sem, me potem takem določa drugi.

Verjamem pa, da je ravno Cerkev kot institucija opravičeno odvrnila od Boga največ ljudi (danes še posebno mladih), saj vero, človeka in Boga zlorablja ter sama živi ne-vrednotno življenje. Mnogi ljudje ne odklanjajo Boga, temveč nekaj, o čemer menijo, da Bog je. Kajti nobena beseda se tako ne zlorablja kot ravno ime »Bog«. Kaj vse se ni s sto besedo označevalo in kaj vse se ni počelo v »božjem

---

²⁸ Tomaž Akvinski

²⁹ Nikolaj Hartmann

imenu! »Zaupamo v Boga!« stoji na dolarskem bankovcu, na pasu nemških vojakov pa je bilo napisano: »Bog z nami!«³⁰

Končno, kako piriti spet do temelja vrednot in kje sploh začeti? Z natančnim preučevanjem etike kot filozofije in drugih interdisciplinarnih znanosti sem, skladno z večino današnjih moralistov, ugotovil, da je prava pot samo ena, čeprav se je vseskozi otepamo. Izhajati moramo iz Boga.

Priznam, da to dela resne preglavice celo meni kot teologu. Mimogrede sprašujem, kaj mislite, koga ima Bog najraje? Karl Barth (1886 – 1968), eden največjih protestantskih teologov vseh časov, je dal odgovor na to vprašanje: »Bog ima najraje teologe, ker od njih zve vedno kaj novega o sebi.«

Naše izhodišče je naslednje: Človek je torej ustvarjen po Božji podobi.³¹ Tega bibličnega odlomka za tovrstno razpravo mi ni potrebno teološko eksgegetsko razlagati. Za izhodiščno razumevanje glede vrednot pa je potrebno vedeti, kaj Božja podoba pomeni. Ljudje se, kot smo videli, od vedno temu v svojo škodo upiramo. Ludwig Feuerbach (1804-1872) velja za utemeljitelja moderne kritike vere. Zanj je »bog« le človeško izdelano bitje, človekova projekcija (utvara), ki pa jo človek gleda kot resničnost in jo časti. Pravi, da kar človek želi biti, iz tega napravi svojega »boga«. S tem pa se človek odtuji samemu sebi. Torej ne ustvarja »bog« človeka, temveč človek ustvarja »boga«. Na Feuerbachovem spomeniku v

---

³⁰ Ferdinand Krenzer, *Morgen wird man wieder glauben*, Lahm Verlag, Limburg 1995, VII

³¹ 1 Mojzesova knjiga 1,27: »Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moškega in žensko je ustvaril.«

Nürnbergu je zato stavek: »Človek je ustvaril »boga« po svoji podobi in sličnosti!«³²

S takšnimi izjavami, ki jih sicer respektiram, pa je človek začel izgubljati osnovo za vrednote. Zakaj? Če je človek ustvarjen po Božji podobi (je bogopodoben), Bog pa je kot oseba občestven, ker biva v Troedinosti,³³ usklajen z medsebojnimi odnosi, potem je tudi človek ustvarjen kot občestveno bitje. Luther je zato ostro zavrnil rimskokatoliško Boetijevo »koncentrično« opredelitev osebe in osebo opredelil kot »ekscentrično«, z odnosi z drugimi: jaz – ti. Oseba je »uresničitev odnosa«. Danes govorimo v sodobni neoprotestantski teologiji o centrifugalnih odnosih (sredobežnih), ki so usmerjeni navzven, za razliko od stare šole, ki je poudarjala centripetalne odnose (sredotežne), ki so usmerjeni navznoter (ne pa usmerjeni vase, kar velja za meditativne Vzhodnjake).

Ker je človeku z bogopodobnostjo življenje podarjeno, je že življenje samo primarna vrednota, zato mora biti sveto in nedotakljivo. S tem, ko smo bili ustvarjeni iz ljubezni za ljubezen, pa smo sprejeli osnovo za novo vrednoto, za vrednoto ljubezni. In ker smo bili poklicani v bivanje iz svobode za svobodo, je vsekakor postala tudi svoboda velika vrednota.

Ker je človek ustvarjen po Božji podobi, pomeni, da ne more živeti sam. Človek je edino živo bitje, ki se zaveda, da biva in samo človek ve, kdo je. To pomeni, da mu smisel ni zakrit, kar pa tudi usmerja k smislu kot vrednoti. Človek postane resničen samo v odnosu do Boga. (Heinz Zahrnt), zato so tudi odnosi vrednota. Tudi če človek ni

---

³² Fredninad Krenzer, *Morgen wird man wieder glauben*, Lahm Verlag, Limburg 1995, III

³³ Sveta Trojica: Bog Oče, Bog Sin in Bog Sveti Duh

povezan z Bogom, z Absolutnim, je, če to prizna, ali pa ne, religiozen. To pa je spet ena od temeljnih vrednot - pobožanstvenost. In ker smo vsi ljudje ustvarjeni po Božji podobi, smo si vsi ljudje sveta bratje, kar pa je še kako pomembna vrednota v današnjem porastu nacionalističnih hotenj in ksenofobije. Skratka, če človeku odvzamemo »bogopodobnost«, človek izgubi popkovino, s tem pa tudi osnovo za vrednote, ki so kompas v človekovem življenju. Vsak poskus atentata na Boga je v resnici atentat na človeka samega in na njegove vrednote.

Krščanski Bog je občestvo oseb. Zato bivati (živeti) pomeni več kot obstajati. Človek ne bi bil človek, če ne bi bil bogopodoben, kar pomeni, da je človek bitje odnosov. Ravno odnosi človeka očlovečijo, da je lahko oseba. Bivati (živeti) in imeti odnose je osnovna vrednota. Ker danes človek le še životari, odnose pa je zamenjal z individualnostjo, zgublja tudi vrednote.

Brez partnerstva (brez odnosa) s človekom bi bil Bog svet ustvaril v prazno.³⁴ Heinrich Böll ugotavlja, da je »človek dokaz, da Bog je!« Bog je navzoč v svetu po človeku, po svoji sliki. Zato je lahko samo človek nosilec in predstavnik etičnih vrednot, in ne kako drugo bitje. Mi smo takšna bitja, pravi Martin Luther, s katerimi se hoče Bog nenehno pogovarjati. Z ostalimi bitji tega ne počne. S tem pa je poudarjena vrednota komunikacije med osebami. In prav te danes zmanjkuje na vseh področjih, od družine pa vse do globalnosti. Končno, ravno zaradi podaritve svoje bogopodobnosti človeku, Stvarnik vseskozi tvega, da bo svobodni človek postal upornik in bo podarjeno svobodo zlorabil. Vendar prava ljubezen vedno tvega.

---

³⁴ Heinz Zahrnt, *Živeti kot da Bog je*, Znamenje, Petrovče 1994, 24

Claus Westermann trdi, da je vsak človek, v vsakem verstu in v vsakem okolju in položaju, tudi tam, kjer verstu uradno ne priznajo pravice do obstoja, ustvarjen po Božji podobi. Univerzalnost etosa ni odvisna od univerzalnosti verstva, niti od institucionalizacije religije, ali od sprejetih obče veljavnih človekovih etičnih kodeksov. Človek ve, kaj je dobro in kaj je slabo. Ima moralni zakon v sebi, vest. To je nekak kozmični zakon (kant). Vest pa je lahko zmotna, ko gre za nevednost, a samo za tisto nevednost, katere se človek ne zaveda. To pa je spet nova etična dilema.

Pri stvarjenju človeka je Stvarnik bogopodobnemu človeku podaril družico, kar je znova osnova za vrednoto zakonske zveze, ki je danes tudi v krizi. Z napotilom, naj živali in stvari pojmenuje, pa dobi pooblastilo za kreativnega sodelavca, posebno še, ko mu je rečeno, naj v znoju dela za vsakdanji kruh. V tem vidimo spet pomembno človekovo vrednoto, ki jo imenujemo delo. Delo je velika realnost človekovega življenja in pomembna vrednota, kajti človeško delo humanizira naravo, saj je delo človekovo poslanstvo v svetu. Človek ni ustvarjen zato, da bi lenaril, saj Stvarnik pravi, da kdor ne dela, naj tudi ne jé. Vendar je treba paziti, da delo kot vrednota ne postane ne-vrednota. Z rojstvom Kajna in Abela pa so postavljeni temelji novi skupini vrednot, kot so otrok, starševstvo, družina ...

Končno, ker je človek ustvarjen po Božji podobi, ga ne bi smel nihče eksplorirati za doseganje nepoštenega dobička.

Naslednja stvar, ki jo kot teolog vidim v začetku biblične zgodovine v odnosu do vrednot pa je razlika med »biti« in »imet«.

Da bi lahko živel, moramo »imet«. In v tem ni nič slabega, grešnega. Pogubno pa je iz tega narediti cilj, namesto sredstva. Vsi veliki duhovni učitelji življenja so svarili pred to pastjo pohlepa in

pogoltnosti. Namenoma omenjam tudi Marxa kot radikalnega humanista (ne kot slab ponaredek sovjetskega komunizma), ki je zapisal, da je bogastvo prav takšno zlo kot revščina. On pravi, da več ko imaš, bolj je tvoje življenje odtujeno in nesrečno.

Vsak človek nekaj »ima«, kar tudi jezikoslovna zgodovina glagola »imet« nakazuje, in v čemer slovenski jezik ni izjema. O tem je bila narejena študija. Številni jeziki narodov, ki dajejo prvenstvo duhovnosti, ne pa materialnosti, pa besede »imet« sploh ne poznajo. Za njih je vrednota »biti«, ne pa »imet«. V hebrejščini je treba, na primer, obliko »imam« etimološko izraziti v posredni obliki »ješ li«, kar dobesedno pomeni »to pripada mojemu bivanju (življenju)«.

Jezi, ki izražajo posedovanje na tak način, ne pa z glagolom »imet«, celo prevladujejo, posebno na Vzhodu. V tem je očitna filozofsko-psihološka razlika pojmovanja bivanja na tem svetu in odnosa do sveta, iz česar posledično izhajajo tudi razlike med etičnimi vrednotami. Kajti kdor »ima«, ta tudi troši, je potrošnik, ki je materialistično – hedonistično usmerjen. Človek, ki pa ima za vrednoto »biti«, ne pa »imet«, pa je notranje poduhovljen in tudi v krizi lažje (pre)živi.

Že če pogledamo eno osnovnih vrednot – ljubezen – se lahko vprašamo: Ali lahko nekdo »ima« ljubezen? (Ampak naš jezik pozna takšno zvezo: Do tebe »imam« takšno ljubezen. Rad te »imam«.) Malokdaj se izognemo glagolu »imet«, da bi raje rekli: Ljubim te.

Tako smo iz pojma »ljubezen« preprosto naredili stvar, predmet, snov, ki jo lahko nekdo poseduje in si jo lasti, jo prodaja, izkorišča ter si jo podreja. V resnici pa takšne ljubezni ni. Ljubezen je abstraktni pojem, je nematerialna in nevidna. Vidna so le dejanja ljubezni. Zato je v Zahodnem svetu toliko zlorab ljubezni, celo do

pretresljivih okrutnosti in oblik sadizma nad otroki, med zakoncema in širše. Ker je v naši mentaliteti zmotno prepričanje, da ljubezen lahko »imamo«, lahko tudi prej nehamo ljubiti kot ljudje na Vzhodu. Zato imamo težave z odpuščanjem in s spravo, pri čemer spet izkazujemo svoje ne-vrednote.

Naj se vrnem spet nazaj k pratipu človeštva, k Adamu. Čeprav je bil bogopodoben in je kot tak »bival«, komuniciral z Bogom in z Evo, ter gojil vrednostni sistem odnosov, je nekega usodnega dne želel »imeti« (v biblični simboliki prepovedan sadež), da bi bil potešen in srečen. In ravno s tem je prenehal »biti«, ker je hotel »imeti«. To pa je osnova za nadaljnje razmišljanje glede vrednot.

Osebno zelo cenim nemškega teologa Eckharta (1260 – okrog 1327), ki je prvi najbolj razčlenil razliko med »imeti« in »biti«. Eckhart celo trdi, da so svetniki, ki se odrekajo željam po »imeti«, v sebi osli, ker ne dojamejo Božje resnice, kajti ni pregreha v usmerjenosti k »imeti«, ampak če to preraste v lakomnost in pohlep po stvareh, kot se je to zgodilo pri Evi in Adamu, kar zatemni vrednoto po »biti«. Imela sta vse, uživala sta vrednoto skupnosti (občestvenosti) s Stvarnikom, a sta bila kljub temu nepotešena. Tu se pojavil teološko-filozofsko vprašanje, zakaj človeku Bog sam po sebi ni dovolj in hoče še nekaj več, nekaj »prepovedanega«. Če gledamo teološko, sta prva človeka izkoristila (zlorabila) Božje tveganje, ki je dopuščalo, da se v njuni svobodi lahko zgodi tudi kaj takšnega. Bog bi lahko načrtoval tudi drugače, vendar potem bi bil pojem krščanskega Boga vse drugo, le Bog svobode in brezpogojne ljubezni ne. Bil bi enak ostalim poganskim bogovom.

Tudi druge religije poznajo človekovo slo po »imeti«. Za Budo, na primer, je hotenje po »imeti« vzrok človeškega trpljenja. Eckhart

gre tako daleč, pa čeprav je teolog, da trdi, da si človek ne bi smel želeti niti tega, da bi »imel« Boga, ker je tudi to določena oblika hlepenja, koristoljubja, preračunljivosti in sebičnosti. Človek Boga ne sme »materializirati«, ne sme ga posedovati in z njim manipulirati. Institucionalna Cerkev pa prav to tako rada počne.

Eckhart uči, da je človek svoboden šele takrat, ko je osvobojen tudi od svobode. Človek ima Boga zares šele takrat, ko Boga nima. Vse drugo kaže na to, da v Boga veruje iz koristi, kar pa kot vrednota ni čist moralni motiv, ampak si s tem na nek način rešuje kožo in v svoji sebičnosti teši svojo nemirno vest. Človek, ki ne želi ničesar (čeprav »ima«), je človek, ki ne hlepi po ničemer, zato je lahko usmerjen k temu, kar pomeni »biti«.

Človek bi moral živeti tako, kot da ne živi niti za Boga, kot da Boga ni.³⁵ ³⁶ Tako pa lahko prav Cerkve postajajo največja »skladišča dvoličnih ljudi za pekel«. Celo pri najgloblji duhovni vrednoti, kot je zasebna vera, se lahko prikrade senca ne-vrednote, kajti mnogo ljudi bi (simbolično rečeno!) takoj prenehalo verovati in obiskovati cerkev, če bi po nekem čudežu zvedeli, da pogube (pekla) ni. Pri tem ne mislim na srednjeveško podobo pekla, kajti pekel ni toliko kraj (lokacija), ampak je predvsem stanje ločenosti od dobrega, od ljubezni, skratka od vrednot.

---

³⁵ Blakney, 28, Quint D. W., 52; Quint DPT, 32

³⁶ Če vse to drži, zakaj potem Evropejci in Američani ne opustijo krščanstva, ker očitno ne ustreza našemu času? Krščanstvo, ki je, žal, naravnano na »imetij«, daje ljudem dobro občutje (namesto občutka krvide), da Bog ljubi in odpušča namesto njih, s čimer so razbremenjeni vsake odgovornosti. Bog tako postane malik – predmet v človeških rokah - kar spet kaže na usmerjenost k »imetju«. Iz Boga smo naredili borznega posrednika, prodajalca sreče in zdravja, ekonomista, zdravnika, čudodelnika, tajnico, profesorja, magičarja, zabavljača, klovna... Krščanska vera je lahko cenena krinka, ki ne vključuje potrebe po tem, da mora najprej kristjan »biti« in krščansko etiko z vrednotami živeti, ampak pomeni Boga »imetek«. Tako in tako smo vero že povečini zamenjali za t. i. »industrijsko vero«, še več, za »kibernetično vero«. V zadnjem času pa smo jo že spremenili v »virtualno vero«.

Današnja pridobitniška družba je usmerjena k »imeti«, ki ima za slogan »imeti je lepo«, namesto »biti je lepo«. Pri tem sploh ne mislim, da je v ekonomiji, financah in posedovanju imetja nekaj neetičnega, grešnega in zmotnega. Vse to je še kako potrebno in blagoslovljeno, le postati ne sme primarni cilj človekovega bivanja. To me spominja na poročni oglas iz ZDA, ki sem ga te dni prebral. Mlad kmetovalec je zapisal: »Iščem dekle s traktorjem. Pošlj mi fotografijo traktorja.« To je tipičen primer današnje potrošniško-materialistične mentalitete, ki daje v ospredje »imeti«, namesto »biti«.

Erich Fromm se sprašuje: »Če sem, kar »imam«, in če izgubim, kar »imam«, kdo torej sem?³⁷

Vse civilizacije pred nami, ki so živele po vrednostnem načelu »imeti«, so propadle. Spomnimo se samo rimskega cesarstva.

Ker lahko izgubim, kar »imam«, me nenehno skrbi, da bom izgubil, kar »imam«. Zato se bojim tatov, revolucij, sprememb, gospodarskih kriz, bolezni, smrti...³⁸

Človeka ne naredi za človeka to, kar »ima«, ampak to, kar »je«. Ljudje, ki so usmerjeni k posedovanju, pa hočejo »imetik« celo osebe in Boga v svoji lasti. In tu spet ni pravega motiva za vrednote. Od tod izvira egoizem, ljubosumnost, maščevanje, zavist, sovraštvo, pohlep, nezadovoljstvo, manipuliranje, verski fanatizem ...

Človeku je torej potreben Bog, če hočemo imeti tudi človeka kot vrednoto, kajti bolj ko se približamo k Bogu, bolj se približamo tudi k človeku, drug k drugemu.

---

³⁷ Erich Fromm, *Imeti ali biti*, ValeNovak, Ljubljana 2004,83

³⁸ N.d.

Nemški pesnik Erich Fried je napisal pesem z naslovom Odgovor. V tej pesmi prosi kamen, naj se obnaša bolj človeško. Kamen pa mu odgovori: »Ne morem se obnašati kot človek, ker nisem toliko trd, kot ima človek trdo srce.«

Strahote in zločini nad človeštvo, ki so se zgodili v zgodovini, nam potrjujejo (v kolikor to ni bilo storjeno v imenu Boga!), da je človeku potreben Bog zato, da človek obstane človek in se ne izrodi v nečloveka. Kjer ne velja vest kot zakon, tam ne velja niti na tisoče družbenih zakonov in religij. Človekove vrednote morajo preraščati v vzajemnost, ne pa v tekmovalnost.

Enkrat v letu se vodilni iz sveta gospodarstva in politike zberejo v švicarskem Davosu na svetovnem gospodarskem forumu, da bi razpravljali o žgočih problemih v svetu. Človek, ki jih zbira, je Klaus Schwab. On pozna največ ljudi, ki sprejemajo pomembne odločitve na vseh področjih življenja. Letos so prižgali sirene za alarm. Osrednja tema je bila finančna kriza. Zbranih je bilo okoli 50 predsednikov držav in kakih 90 predstavnikov vlad. Glavni dogovor je bil solidarnost, glas humanosti, ker je, kot so potrdili, tokratna kriza prva zares globalna kriza. To se je ponovilo te dni tudi v Londonu na srečanju skupine G-20, kjer so potrdili globalno koordinacijo. Kje pa ima na vseh teh srečanjih mesto etika vrednot? Res je, da so potrdili, da je profesionalna etika popačena s kratkoročno težnjo po dobičku. Upam, da se bodo sklenjenega držali: prva naloga je, kako upravljati svet med krizo, druga pa, kako na novo oblikovati svet po končani krizi.

Z enim stavkom povedano, izjava bi morala glasiti še jasneje: Najprej človek – potem pa šele dobiček! Kajti klavzula zoper protekcionizem je po mojem mnenju premalo.

Osnovni zakon v vesolju je zakon dinamičnega ravnovesja. V ekonomiji pa ni več tako. Je ustvarjanje dobička in presežne vrednosti. Po fiziki, če nekje nekaj dobimo, moramo to od nekod vzeti. Ekonomija pa je v pogoltnosti ta zakon spregledala. »Imeti« je bolj pomembno kot »biti«, čeprav je »imeti« vezano na čas (kar se vidi v zdajšnji krizi), »biti« pa je vezano na brezčasnost. Ko bomo poleg ekološke zavesti začeli spoštovati tudi kozmični zakon dinamičnega ravnovesja, bodo globalno zaživele tudi vrednote.

Do takrat pa je še dolga pot. In vsakdo je dobrodošel v tej karavani. Kajti imam, če delim z drugim. Spoštovan sem, če spoštujem drugega. Prvi sem, če dam čast drugemu. Živim, če živim za drugega. Svet je torej treba začeti vzgajati za vrednote, kajti kdor ni vzgojen, ne more vzgajati. In kdor ne ljubi, ne more vladati, še bolje rečeno, ne more služiti.

Če bomo razvijali le robotizacijo in avtomatizacijo ter se ne bomo lotili reševanja človeka takoj, bomo šli po poti izumrlih dinozavrov. Družba mora začeti nujno delovati tudi na duhovni inteligenci, kajti dveh cest, ki gresta v različno smer, ni mogoče združiti. (Goethe)

Zdajšnja kriza je izliv in priložnost za vsa področja življenja. Naj to povem s primerom:

Da bi kdo postal general v miru, je potrebnih najmanj 30 let napornega dela, ker v stabilnih časih ni tako odločilno, kdo je na čelu. Dokler ni krize, je vloga vodje manj opazna. V kriznih situacijah pa je usodno, kdo kaj vodi in kdo je na kakšnem delovnem mestu. Če je nekdo pravi kandidat, se bo to pokazalo že v nekaj mesecih. Kriza ustvarja krizno mentaliteto in v takšnih časih splavajo na površje tisti, ki so pripravljeni prevzeti breme, socialno konotacijo, odgovornost in - naglašam - etične vrednote. Vsak uspešni vodja se mora tega zavedati ravno zdaj, v krizi, in poiskati prave sodelavce.

Psihologija dokazuje, da se ljudje delimo na inovatorje in imitatorje. Inovativnih ljudi je samo kakih 5 %. V krizi je treba dati takšnim priložnost.

Dokler je svet v takšni krizi, je znani Luhmann izjavil: »Prihodnost se ne more začeti! Kajti mladi so kritična vest vsake družbe in so najboljši senzorji za aktualne družbene spremembe, le tega pa še ni! Za nami je neuspela socializacija, primarna in sekundarna, lestvice vrednot skoraj da več ni, stil življenja je v razkoraku, med mladino pa vlada etična praznina, indiferentnost in totalna apatičnost.«

Medtem pa sem zasledil na internetu, kako nepravično (nevrednotno) so porazdeljene dobrine po svetu, saj na drugem koncu našega modrega planeta gospod John Paulson (Pulson & Co.) dobi 1,4 milijona dolarjev na uro, povprečen Američan pa zasluži le 17,86 dolarja na uro. Povprečni letni zaslužek ameriške družine je 49.000 dolarjev, bogataša Paulsona pa kakih 30 milijard dolarjev. Ko so ga vprašali, kako se je vse začelo, je potrdil slogan, ki je bil že v filmu z naslovom Wall Street, Oliverja Stonea iz leta 1987, kjer Michael Douglas večkrat izgovarja: »Pohlep je vrlina!«

Pa ne le to, z vseh strani smo bombardirani s takšnimi subliminarnimi sporočili, ki se usedajo v našo podzavest, in to s pomočjo glasbe, reklam in ostalih medijev. Ni čudno, da izgubljamo občutek za vrednote in pravičnost.

Z etičnimi konflikti vrednot se je ukvarjal tudi meni priljubljen ruski filozof Nikolaj Berdjajev,³⁹ ki ima glede tega eno samo vprašanje, ne

---

³⁹ Nikolaj Aleksandrovič Berdjajev, ruski krščanski filozof, ki ga poznajo razumniki po vsem svetu, se je rodil 19. 3. 1874 v Kijevu. V njegovem življenju se srečuje vsa Evropa: rusko pravoslavlje, zahodno krščanstvo, ateistični humanizem in druge oblike duhovnosti. Zaradi naprednih nazorov so ga izključili s kijevske univerze in

glede na človekov predznak pripadnosti, kajti po njegovem je etika samo ena in za vse: »Kdo je koga zapustil: Bog nas, ali pa mi Boga?« Še drugače rečeno: »Kdo je koga zapustil: »Vrednote nas, ali pa mi vrednote?«

Berdjajev uči, da ima kapitalist drugačne vrednote, kajti noče se transcendirati, ker je to v napoto njegovi zasidranosti na zemlji. Berdjajev ugotavlja, da ni pomembno, ali je buržuj religiozen ali pa ne, kajti buržuj je najprej egoistični individualist, ki hoče vse zase, in mu je v zavesti ideja sočloveka z njegovo potrebo tuja. Buržuj je brezosebni individuum, zato so tudi buržoazne vrednote brezosebne. Tak človek je vedno suženj kapitala, javnega mnenja, družbenih položajev in samega sebe. Njemu lastne vrednote so malokdaj etične.

Buržuj je z vsem svojim kapitalom in vrednostnim sistemom vkovan na zemljo in ne prepozna človečnosti, ampak hoče biti neodvisen.

Povsem drugače je s socializiranim proletarcem, ki ne najde mesta na tej zemlji, zato pa si mora najti mesto na preobraženi, danes bi rekli »utopični« (fiktivni) zemlji, da izpolni svoje sanje, ki pa tudi niso vedno etične. Kajti ko proletarec zmaga, postane buržuj in tako se ponavlja vedno ena in ista igra. Buržuj in proletarec sta drug drugemu korektiv in prehajata drug v drugega, skupaj z njima pa se spreminjajo tudi vrednote, ki jih je treba vedno znova redefinirati.⁴⁰

Berdjajev ponovi Eckhartovo filozofijo, da buržuj bolj kot kdor koli drug vrednoti svoje vrednote z razmerjem med »bitik« in »imetik«.

---

ga obsodili na tri leta izgnanstva v Volodgi. Potem se je odpravil v Moskvo in se pridružil Solovojevu, leta 1920 je postal profesor na Moskovski univerzi. Leta 1922 pa so ga kot nasprotnika komunistične ideologije izgnali. Šel je v Berlin in zaslovel po vsej Evropi. Umrl je 24. 3. 1948. Njegov rek je bil: Nisem nič drugega kot iskalec resnice in življenga v Bogu.

⁴⁰ Nikolaj Berdjajev, *O človekovi zasužnjenosti in svobodi*, Mohorjeva družba, Celje 1998, 177

Buržuja ne določa to, kar je, ampak to, kar ima. Po teh vrednostnih kriterijih pa presoja tudi soljudi.

Max Weber⁴¹ trdi, da je buržuj suženj, ki zasužnjuje sebe in druge, pa četudi bi bil asket. Kajti on je buržuj v svoji ideji in v svojih vrednotah.

Resnična in svobodna oseba pa je to, kar človek je, ker mu to ostane tudi, ko nima več ničesar. Tako bi moralo biti tudi z vrednotami. Vrednote ostanejo tudi, če kdo vrednostnega sistema vrednot ne upošteva.

Naivno je misliti, da sta lahko buržuj ali pa proletarec premagana s spremembo družbenega sistema. Običajno v obdobjih ekonomske krize ljudje pomislico na revolucijo. Berdjajev dokazuje, da rešitev ni v revoluciji, čeprav tej skušnjavi podležejo mnogi. Berdjajev vidi problem v napačni interpretaciji (etičnih) vrednot, zato argumentira, da lahko buržuj postane komunist, komunist pa lahko postane buržuj. Zadeva je vsekakor bolj kompleksna kot se zdi. Iz tega ne sledi, da ni potrebno spremenjati družbenih struktur. Spremembe so evolutivno potrebne, vendar nikoli s silo in krvjo, ker revolucije ne ustvarjajo novega človeka. Kajti socializem je lahko duhovno buržoazen, buržoaznost pa je lahko duhovno socialistična, in to celo ne glede na vrednote.⁴²

Nepošteno je gledati na buržuja, ali pa na komunista kot na sovražnika, kajti normativ je skrit povsem drugje. Če se buržuj, ali pa ne-buržuj izneveri svoji človečnosti in odnosu do soljudi, se izneveri vrednotam, ker vrednote nimajo nikogaršnjega predznaka. Ni buržoaznih ali pa ne-buržoaznih vrednot. Vrednota je, ali pa ni

---

⁴¹ Max Weber, 1864 – 1920, nemški sociolog, filozof in politik. Zagovornik načela vrednostne (etične) nevtralnosti znanosti. Znan po delu Protestantka etika in duh kapitalizma.

⁴² Nikolaj Berdjajev, *O človekovi zasužnjenosti in svobodi*, Mohorjeva družba, Celje 1998, 179-180

vrednota. Tudi pobeg od realnosti in njeni zanikanje ne daje osvoboditve od vrednot, kajti človek je že sam po sebi eksistencialna vrednota.⁴³

Človekovo dejanje je človeško šele takrat, ko je svobodno. Svoboda pa ga postavlja pred izbiro med vrednotami in ne-vrednotami.

Kaj pa sploh vrednota je? Vrednota je tisto dobro, ki ni le dobro v samem sebi (to je dobrost), temveč je dobro tudi za nekoga. Vrednota je torej tisto dobro, ki zaradi svoje objektivne dobrosti in subjektivne vrednosti ustreza teženju kakšnega subjekta.⁴⁴

Pojem vrednote so v filozofiji uvedli šele proti koncu 19. stoletja. Nauku o vrednotah so dali posebno ime – aksiologija (axios, gr. = dragocen, lep, vreden).

Anglosaksonski utilitarizem si je določil nalogu, da utemelji etiko na ekonomiji življenja, pri čemer je L. Lavelle najpomembnejši predstavnik filozofije vrednot.⁴⁵⁴⁶ Aksiologija je nastala kot reakcija na suhi intelektualizem. O tem govoriti tudi nemški fenomenološki filozof Edmund Husserl,⁴⁷ v boju proti naturalizmu. Husserl govoriti o krizi evropskega človeštva in njegovega etosa.

On povzame Platona in trdi, da je vsako bitje dobro že zaradi tega, ker obstaja, ker je. Po njegovem je bolje biti, kakor ne biti. Vse to pa sinonimno velja tudi za vrednote. Vsaka vrednota je dobra že zaradi tega, ker obstaja, ker je, kajti bolje je, da je, kakor da je ni.

Človek pa lahko vrednoti samo zaradi svoje transcendence, ker presega svojo trenutno danost in uresničenost. Kajti tudi vrednote

⁴³ N.d., 181

⁴⁴ Anton Stres, *Etika ali filozofija morale*, Družina, Ljubljana 1999, 67-69

⁴⁵ N.d., 70

⁴⁶ Pomembna sta še R. Le Senne in P. Césari

⁴⁷ E. Husserl (1895-1938)

so transcendentne. Tako kot je človek usmerjen prek sebe, torej prek tistega, kar že je, k tistemu, česar (še) ni, so tudi vrednote usmerjene prek sebe k tistemu, česar še ni.⁴⁸

Potemtakem, če hoče človek vrednote živeti, mora presegati samega sebe. To pa je na nek način že vera v vrsto bivanjske transcendence. Kajti če ni brezmejnega (večnega) in dobrega, potem je vse nesmisel.

J. P. Resweber pa vse obrne na glavo in uči, da je resnični človek tisto, kar ni, ne pa tisto, kar je. Kajti ko skuša biti moralen, je to že njegova težnja. Takšna izjava pa z negacijo negacije potrdi pravilnost prejšnjega.

Najpomembnejši sodobni filozof M. Heidegger⁴⁹ pa pravi, da človek v svojem bivanju ne pripada samemu sebi in zato tudi ne razpolaga s seboj. Tisto, kar ga zavezuje in mu narekuje odgovornost zase in za druge, je onstran njega. Filozof pri tem ne misli na Boga kot verski pojem, ker je po njegovem k vrednotam zavezani vsak človek, tudi ateist. Zato onostranost izraža s pojmom Drugega. Ker pa je Drugi, ga človek ne obvladuje. Zaradi tega posameznik etičnih zahtev ne more poljubno prikrojevati, kajti če bi to lahko počel, bi etičnost prenehala biti etičnost. Ta Drugi, ki kliče in zapoveduje znotraj naše svobode, pa so lahko drugi ljudje, bivanje samo, onostranost, skrivnostni nič ali pa Bog. Heidegger je prepričan, da obstaja praetičnost, ki je izvir vseh vrednot.

Iz vsega tega sledi, da je za etiko kot vesoljno zakonodajo potrebna človekova svoboda in da ga nič ne opravičuje, če se odloči proti

---

⁴⁸ Anton Stres, *Etika ali filozofija morale*, Družina, Ljubljana 1999, 72

⁴⁹ Martin Heidegger (1889-1976), nemški filozof, ki skuša razsvetliti bit končnega človeka, njegov odnos do smrti, sveta in drugih. Sprašuje so po smislu in vrednotah.

vrednotam. Osnova vsemu pa je, da mora vedno stremeti najprej k »biti«, potem pa šele k »imetki«.

V času sedanje gospodarske globalne krize bi si moral vsak civiliziran Zemljjan postaviti tudi etična vprašanja, kako oblikovati nov svet na novih načelih.

Po prvi teoriji je lahko sam človek absolutni stvarnik vseh svojih vrednot (eksistencialist Sartre, marksistični teoretik E. Durkheim). Po drugi teoriji pa so vrednote transcendentalna norma (novokantovci).⁵⁰ Vsekakor se večina sodobnih filozofov in moralistov nagiba k drugi teoriji, saj se za vrednote sploh ne bi zanimali, če ne bi k njej težili z naravno, se pravi s podzavestno željo, ki pa je transcendentna. Nadalje si vrednot ne bi žeeli, niti jih ne bi dojeli, če jih ne bi potrebovali za ontološko uresničitev samega sebe. Tako pa, kar je dobro, ima pravico do obstoja že s samim tem, da je to, kar je. Ali je možno ta etična stališča vnesti v naše družine, vzgojne ustanove in na delovna mesta?

Prepričan sem, da se mnogi sprašujejo, tako kot sta se Leibniz in Heidegger: Zakaj je sploh kaj in ne rajši nič? Odgovor na to je: Če dobra stvar še ne obstaja (če je nič), ji vrednota da njeno pravico in celo zahtevo do dejanskega obstoja. Namreč človek ne določa, katere zadeve so pomembne. Če bi to delal, bi se lahko zgodilo, da zanj ne bi bila nobena zadeva pomembna.

Ravno ta etični aksiom smo v hitri gospodarski rasti prezrli, zdaj pa se nam враča kot bumerang.

R. Le Senne trdi, da človek vrednot ne ustvarja, ampak jih samo odkriva in prepoznavajo. Kdo pa jih je potem postavil in kdo je njihov začetnik?

---

⁵⁰ Empirično-relativistične in fenomenološko-transcendentalne vrednote

Zagotovo nas pesti isto vprašanje. Omenjeni filozof na to odgovarja takole: »Jaz« ni sposoben, da bi vrednoto proizvedel, kajti če jo išče, je to ravno zato, ker si je ne more dati.

To pa je po njegovem dokaz, da so vrednote neizčrpne, ker so nepresegljive. Kajti dobrega ni nikoli preveč dovolj. Človek je s svojimi vrednotami vedno onstran vsega in je odprt v neskončnost. Vsaka vrednota teži k uresničenju, k eksistenci. Vendar tudi če je vrednota prezrta, ali pa potlačena, ne preneha biti vrednota; le da ni uresničena. Torej »semena« vseh teh vrednot so še vedno med nami, le uresničevati jih je treba začeti.

Da so vrednote pravilne, morajo biti nadindividualne. Niso vredne samo za posameznika, ampak so obče veljavne. Kot takšne nas povezujejo v skupnost.

Vrednote morajo biti bipolarne. Imajo svoj negativni pol, kajti vrednoti stoji nasproti ne-vrednota. Brez ne-vrednote vrednota ne bi imela pomena in ne bi vedeli, kaj je vrednota, in kaj je dobro. Druge stvari nimajo nasprotijoče stvarnosti in se ne izključujejo.

Kaj je lahko nasprotje od kamna? Ga ni. Bitja in stvari so samo različne med sabo, niso pa si nasprotijoče. Bipolarost vrednot pa zahteva svoje uresničevanje: laž-resnica, krivica-pravica, dobro-zlo, plemenito-zlobno...

Če vrednota zasluži da je, potem tisto, kar ji nasprotuje, ne sme biti, saj se vrednota in ne-vrednota vedno izključujeta. Med dobrim in zlim ni nevtralnega, ni toleriranja. Med ostalimi rečmi in osebami toleriranje je. Človek je lahko dober, ali pa slab. Toda med dobroto in zloto ni toleriranja. Tudi med barvami so nianse, med vrednotami pa tega ni.

Končno, vrednot ne moremo meriti z nekim skupnim merilom. Ni jih mogoče primerjati med seboj. Med vrednoto »resnice« in »zdravja« ni nobene skupne lastnosti. Vrednote so torej kvalitativno in kvantitativno različne (heterogene). Če bi bila njihova razlika samo v kvantiteti, bi lahko izgubo ene vrednote nadomestili z drugo. Tako pa so nenačelne, pomeni, da niso v redu sredstev, ampak v redu ciljev.

Na začetku tretjega tisočletja nas lahko glede vrednot znova pouči že nekoliko pozabljeni Tomaž Akvinski, ki pravi, da je vrednota sama sebi lastni cilj in sama sebe zadošča. Če bi bil nekdo moralen zaradi nečesa drugega, ne bi bil več moralen in bi »bonum honestum«⁵¹ ponižal na »bonum utile«.⁵² Torej, etičen, pošten, plemenit, časten, dober, usmiljen, strpen, ljubeč... je treba biti, tudi če se ne splača. Smo pripravljeni na takšne osebnostne premike?

Toda iti moramo še naprej. Kdor bi bil moralen zato, da bi bil moralen, tudi ni več moralen. Prava moralnost zahteva, da ne mislimo na to, da gre za vrednoto, temveč na to, da se v naši svobodi naredi tisto, kar je prav. Ne gre za lastno korist, temveč za čisto predanost tistemu, kar je prav. Nič ni tako pomembno in veliko, niti življenje ne, da bi zaradi tega smel človek biti slab človek. V nobenem trenutku ni človek odvezan dolžnosti biti dober človek. »Mera vrednote je žrtev in najvišja vrednota je tisto, čemur priznam, da moram zanj žrtvovati vse drugo, tudi življenje samo.« (L. Lavelle) Začeti živeti to v praksi pomeni več kot zanetiti družbeno revolucijo. Samo etični ljudje z vrednotami bodo spremenili ta svet.

---

⁵¹ častno dobro

⁵² gola koristnost, preračunljivost

Zavedati se moramo, da je moralna vrednota nenadomestljiva. Nihče ne more biti moralen namesto drugega. Torej na potezi sem jaz, ne pa kdo drug. Začeti moram jaz, ne pa kdo drug.

Moralna vrednota je zaradi tega tudi neprenosljiva. Moralne kakovosti ene osebe ni mogoče prenesti na drugo, ker tudi njegove krivde ni mogoče prenesti na druge, recimo na potomce. Zato človeštvo ne more na moralnem področju tako napredovati kot na področju znanja, znanosti, prosperitete, kapitala in imetja. Kajti znanje in kapital se prenašata, dograjujeta iz roda v rod. Moralnost pa ne, ker je nenadomestljiva in zato neprenosljiva. Prenašamo lahko le določena moralna spoznanja.

Etična vrednota ni pritisk od zunaj, kajti vrednota ni več vrednota, če je narejena pod pritiskom, ali zaradi obveznosti in koristi. Ne gre za družbeni pritisk, ali pa za konvencijo. Za etičnost se ne moremo kolektivno dogоворiti, tako kot se lahko v krizi odločimo za varčevalne ukrepe. Zato v zadnjem času vrednote močno zaostajajo v odnosu na prehiter razvoj sveta. Primer za to so skandinavske dežele, ki so veljale za vzorne. Toda slo po »imet« je prehitelo potrebo po »biti«.

Čeprav so imele te dežele ugodne zgodovinske danosti ravno zaradi razvoja protestantizma, so se pod vplivom tega na vseh področjih pozitivno razvile. Če bi ostale takšne zgodovinske danosti glede protestantizma tudi pri nas, in dežele ne bi zasedli Habsburžani, bi bila tudi podoba naše dežele drugačna; zagotovo tudi na področju etičnih vrednot.

Danes je vse obrnjeno na glavo. Posedujemo posest, vendar brez dela. Govorimo o ljubezni, vendar brez zvestobe. Naprezamo se za

uspeh, a brez truda. Želimo si svobodo, a brez odgovornosti. Zahtevamo pravice, toda brez dolžnosti.

Ker je etika mrtva, ne vemo, kdo smo, kam gremo, niti kako živeti. Zato je že Sokrat zapisal: »Etika kot filozofija naj bo obad, čigar naloga je pičiti in predramiti konja (človeštvo), da se zave samega sebe in premisli o temeljnih načelih.«

Etičnost je vrednota vseh vrednot, kajti etika ocenjuje in vrednoti človeka.

Kaj nam preostane? Začeti moramo iskati resnico. Vendar kdor išče resnico, jo mora znati tudi prenesti in se z njo soočiti. Stari ljudje so rekli, da so spoznanja in izkušnje najboljša šola, le šolnina je zelo draga. Največje spoznanje pa je, če človek ugotovi, da se mora spremeniti, in da je to spremembo pripravljen tudi storiti, kajti kar se ne proda ob pravem času, mora na razprodajo, in to po nizki ceni. Kako bomo torej začeli z etičnimi vrednotami spreminjati sebe in svet okoli nas? Naj nam o tem spregovori naslednja zgodba:

Zgodba govori o tem, kako je v neko mesto prišel prerok in začel sredi množice ljudi na največjem mestnem trgu na ves glas vpiti, naj spremenijo način življenja. Oznanjal je, naj vendar začnejo spoštovati vrednote. Prerok je vpil in vpil. Ljudje so prihajali in mu prisluhnili, a bolj iz radovednosti. Množice so ga slišale, toda dnevi so minevali in navadili so se na to. Nihče ga ni več obkrožal. Niti ena oseba se ni našla, ki bi bila pripravljena spremeniti svoje vrednote in življenje. Toda prerok ni odnehal. Z oznanjevanjem je nadaljeval tudi takrat, ko ni bilo več nikogar, da bi ga poslušal. Na velikem mestnem trgu je ostal sam. Dnevi in leta so minevala, prerok pa je vpil in vpil, a nihče ga ni poslušal.

Končno se mu je nekega dne nekdo približal in ga vprašal: »Norec, zakaj še naprej vpiješ in vztrajaš? Ali ne vidiš, da se ni nihče pripravljen spremeniti?« On pa je dogovoril: »Še naprej vpijem zato, ker če bom utihnili, bodo oni spremenili mene!«

Oris prihodnjih trendov ali kaj po krizi ?

Prof. dr. Jože Mencinger

Povzetek

Zdajšnjo svetovno gospodarsko, socialno in politično krizo je zlom ameriškega trga nepremičnin le sprožil; pot vanjo se je začela pred štirimi desetletji z globalizacijo »share holder value« kapitalizma in postopnim prehodom v »casino« kapitalizem. Omogočile so jo velike prerazdelitve BDP na škodo dela in v korist kapitala, nastanek finančnih investorjev, njihovo ustvarjanje »virtualnega« bogastva in nadomeščanje lastnikov družb z lastniki premoženja. EU institucije tega niso preprečevale; z liberalizacijo in privatizacijo javnih storitev so takšen razvoj celo podpirale. Slovenija se krizi ni mogla izogniti, a vanjo bolj kot prek finančnega prihaja prek realnega sektorja; v preteklih štirih letih povsem po nepotrebnem nakopičena neravnotežja pa še zmanjšujejo sposobnost blažiti socialno in politično krizo, ki sledi gospodarski.

Po končani krizi bo svet drugačen, saj je kriza že dosegla fazo, ko začenja spremenjati odnose in svetovno gospodarsko ureditev. Vendar sklepi G20 kažejo, da svetovni voditelji še naprej iščejo začasne rešitve v bolj reguliranem a obenem globalnem »casino« kapitalizmu in v nadaljevanju ustvarjanja virtualnega bogastva namesto v odpravljanju ureditve, ki je v krizo pripeljala. Res na kratek rok ni alternative povečevanje povpraševanja, a zdi se, da bo svet, potem ko bodo države socializirale izgube virtualnega bogastva, nadaljeval po isti poti. Kriza že zaustavlja globalizacijo, kar se kaže v hitrem krčenju svetovne trgovinske menjave in kapitalskih tokov, dolgotrajna kriza pa utegne tudi v EU pripeljati

»jugoslovanski« sindrom, kar bi z spremljajočo rastjo nacionalizma ogrozilo samo EU. Zmanjšanja življenjske ravni v Sloveniji ni mogoče preprečiti, dosedanja socialna kohezija pa omogoča vrnitev v različico socialno tržnega gospodarstva z visoko stopnjo socialne varnosti, preglednim lastništvtom in odpravo velikega dela finančnih produktov.

Summary

The world economic, social, and political crisis was only triggered by the sub-prime mortgages; it began at least four decades ago with the globalization of the »share holder value« capitalism and its gradual transformation to “casino” capitalism. This has been enabled by enormous redistribution of GDP on the account of labor and in favor of capital, the creation of investment funds and their creation of virtual wealth, and gradual replacement of owners of companies by owners of assets. EU institutions have not prevented the spread of crisis to Europe. On the contrary, they supported it by liberalization and privatization of traditional public services. Slovenia could not avoid the crisis; it has entered predominantly through real rather than financial sector. The imbalances which have hoarded in the last four years however diminish the ability to soften social and political effects which will follow.

When the crisis is over the world will be different since the crisis reached a phase in which it is beginning to change the global economic order. However, the G20 conclusions indicate that the world leaders continue to look for provisional solutions of more regulated but nevertheless global “casino” capitalism and in the continuation of creating virtual wealth instead of in abolition of the order which led to the crisis. Indeed, in the short run, there is no alternative to boosting aggregate demand, however it appears that

when the states socialize the losses of virtual wealth the development will turn again using the same patterns. The crisis has begun to halt globalization which is seen in rapid slow down of the world trade and capital flows. Long lasting crisis could also in the EU bring the "Yugoslav syndrome" which could together with growing nationalism endanger EU as such. The reduction in the standard of living in Slovenia cannot be prevented; the existing social cohesion however enables a shift to a form of social market economy with high degree of social cohesion, transparent ownership structure, and proclamation of many financial products for fraud or games of change.

Uvodna beseda

Pravijo, da je bil Krištof Kolumb prvi ekonomist. Ko je šel na pot, ni vedel, kam gre, ko je tja prišel, ni vedel, kje je, potoval pa je za državni denar. Smo ekonomisti pred krizo vedeli, kam gremo, mar zdaj vemo, kje smo? Kako naj vem, kam bomo šli. Lahko povem, le kam želim, da gremo.

Pot, ki so peljale v krizo

Pot v zdajšnjo krizo se ni začela s slabimi krediti na nepremičinskem trgu ZDA; začela se je že pred štirimi desetletji s prevlado »share holder value« kapitalizma. Ta je v starih kapitalističnih državah vse bolj izrival socialno tržno gospodarstvo, v nekdanjih socialističnih državah pa je pred dvema desetletjema na hitro nadomestil različne oblike socializma. Morda najbolj usodna sestavina te oblike kapitalizma je bilo nadomeščanje lastnikov družb z lastniki premoženja, v novih kapitalistični državah pa kar njihovo neposredno ustvarjanje. Usode družb in zaposlenih v njih

jim ni mar, mar jim je le, koliko bodo iztržili za premoženje družb, ki so ga največkrat že pridobili ali kupili z namenom, da bi ga z dobičkom prodali. Kapitalski trg, ki naj bi omogočal zbiranje prihrankov in kontrolo upravljanja, se je sprevrgel v prostor za meštarjenje s premoženjem. Delavci so postajali brezimna »delovna sila« oziroma reprodukcijski material, ki naj bi bil kar se da poceni in fleksibilen – pripravljen delati za vse manj in zmeraj znova iskati novo delo. Če so bili nekje predragi, se je proizvodnja preselila tja, kjer so bili poceni in kjer še niso vedeli za socialno varnost in druge pravice. Vse to brez globalizacije ne bi delovalo; ta je omogočala, da so bili lastniki premoženja lahko na povsem drugem delu sveta in da je bilo nefleksibilno »delovno silo« na enem delu sveta zmeraj mogoče nadomestiti z bolj fleksibilno na drugem delu.

Ta dogajanja so spremljale velike preraždelitve družbenega produkta med delom in kapitalom; delež dela, ki je bil pred tridesetimi leti približno 75-80 odstotkov BDP, se je skrčil na 65-70 odstotkov, delež kapitala se je z 20-25 odstotkov povečal na 30-35 odstotkov. Istočasno se je na strani uporabe BDP delež investicij s približno 25 odstotkov skrčil na 18. Razlika je šla v privatizacije, prevzeme in špekulacije, omogočala je nastajanje vsakovrstnih finančnih skladov, ki so si izmišljali nove in nove finančne produkte, s katerimi so podaljševali pot med varčevalci in investitorji; temu se je reklo finančno poglabljanje. Uspešnost gospodarstev so začelo meriti z njihovo finančno poglobljenostjo, poenostavljeno z razmerjem med zadolženostjo nefinančnega sektorja - prebivalstva in podjetij (aktivno bank) in BDP; večja zadolženost je pomenila večjo razvitosť, več preprodaj premoženja na borzah prav tako. Finančni sistem, katerega edina naloga bi morala biti učinkovito prenašanje prihrankov od varčevalcev k investitorjem, se je spremenil v sistem, v katerem je z novimi finančnimi produkti mogoče drugim ustvarjati

virtualno bogastvo, sebi pa pravega. Dobili smo nekakšen »casino« kapitalizem. Finančni svet se je vse bolj oddaljeval od realnega, finančno »premoženje« pa je kar naprej raslo; leta 1980 je bilo približno tolikšno kot letni nominalni bruto domači produkt, pred izbruhom krize je bilo petkrat ali sedemkrat (odvisno od rasti ali padcev na borzah) – večje kot nominalni produkt. Da to ne bo šlo v nedogled, je bilo očitno kar nekaj časa, a redkim opozorilom, da je početje sprto z zdravo pametjo, se je večina posmehovala; nihče tudi ni dobro vedel, kdaj natančno bo prišlo do zloma.

Finančna kriza se je bliskovito razširila na finančne trge EU. A ne le po krivdi ZDA. Tudi banke v EU so bile močno vpletene v finančne mahinacije, tudi evropski finančni sektor se je razširil prek razumnih meja, dobički evropskih bank pa so bili vrtoglavi. Evropska politika procesov ustvarjanja virtualnega bogastva in uničevanja realnega sektorja ni zavirala. Prav narobe, takšen razvoj je celo podpirala z obsedenoščjo ECB z inflacijo na eni in Evropske komisije z liberalizacijo in privatizacijo tradicionalno javnih storitev na drugi strani.

Slovenska pot v krizo

Kapitalizem, kakršnega smo pred 1990 hoteli imeti v Sloveniji, je bil najprej približno takšen, kakršnega je Evropa imela v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, kar je po osamosvojitvi povzročalo drsenja navzdol po raznovrstnih lestvicah konkurenčnosti. To naj bi v Sloveniji zmanjševali previsoki stroški dela, prevelika javna poraba, pomanjkanje tujih investicij in preveliki socialni transferi. Stroški dela, ker s takšnimi, kakršne imamo, ne moremo konkurirati »kitajcem« po vsem svetu; prevelika javna poraba, ker gre za navadno zapravljanje denarja, ki

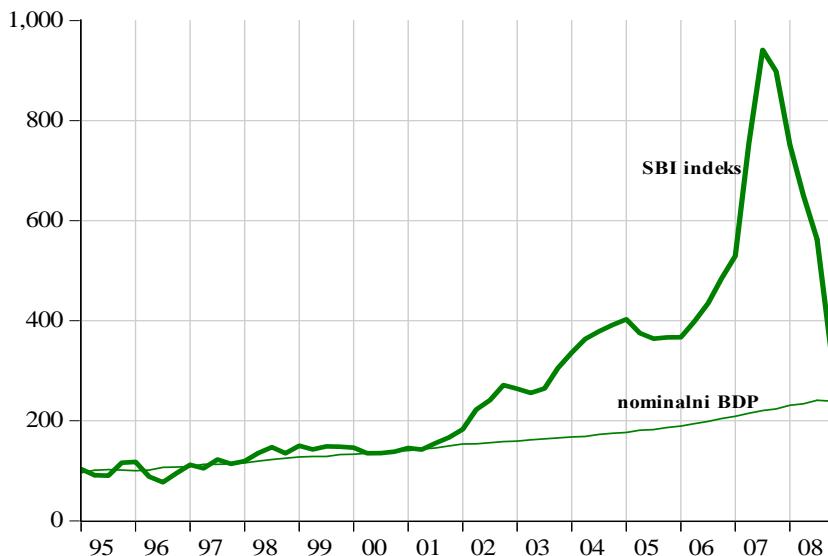
bi ga sicer porabili za tehnološki razvoj; zadrževanje premoženja v domačih rokah, ker le tuji lastniki povečajo njegovo učinkovitost; prerazdelitev dohodkov z davki in subvencijami, ker je nemoralna, saj posega v pravično razdelitev, ki jo zagotavlja trg; socialni transferi, ker ustvarjajo »rent-seeking«, kar brezposelne odvrača od dela in ustvarjanja bogastva. V prejšnjem stavku povedani nauki se v Sloveniji k sreči niso nikdar povsem prijeli. Vendar pa se je kapitalizem tudi v Sloveniji spreminjal, tudi pri nas so delavci postajali »delovna sila«, KAD, SOD in Pidi so postajali lastniki premoženja, ki jim podjetij ni bilo mar, varčevanje se je iz bank začelo seliti v različne sklade, ki so ustvarjali virtualno bogastvo na azijskih, balkanskih in drugih trgih, prihranki pa so vse bolj izginjali v finančnih labirintih, »varčevalci« so se, ne da bi vedeli, spreminjali v dolžnike. Začetke slovenske inačice »casino« kapitalizma gre iskati v certifikatski privatizaciji, ki je ustvarila množice drobnih lastnikov premoženja, ki jim je, kar je razumljivo, mar le vrednost tega premoženja; če so imeli srečo, so postali lastniki premoženja v Leku, Krki ali Petrolu, veliki večini imetnikov certifikatov pa so preostali le Pidi. Njihova ureditev je omogočala, da njihovi upravljavci postanejo prvi finančni kapitalisti, ki, ker je bilo njihovo premoženje »nevidno«, niso vzbujali zavisti. Z njimi smo namesto lastnikov družb dobili drugo raven lastnikov premoženja. Mešetarjenje z delnicami in ukvarjanje z razrešitvijo problema, kako sam s križnimi lastništvi sebi postati stari oče, je postalo srž slovenskega kapitalizma, z njim se ukvarjajo tisti, ki naj bi po imenih sodeč varili pivo, prodajali bencin, popravljali ceste, ali skrbeli za duše. Slovenska pot v zdajšnjo krizo je po letu 2004 postala izredno strma; kaže se predvsem v ustvarjanju virtualnega bogastva na borzi, kreditni »zasvojenosti« gospodarstva in prebivalstva in veliki neto zadolženosti v tujini, če omenimo samo nekatere. Slovenija se krizi ni mogla izogniti, vanjo bi jo, če nič drugega pripeljala velika

vezanost na velika gospodarstva, vendar pa so njene možnosti blažiti socialne učinke prav zaradi ustvarjanja virtualnega bogastva in z njim povezane kreditne zasvojenosti in zadolženosti mnogo manjše kot bi bile.

Ustvarjanje virtualnega bogastva in pok borznega balona

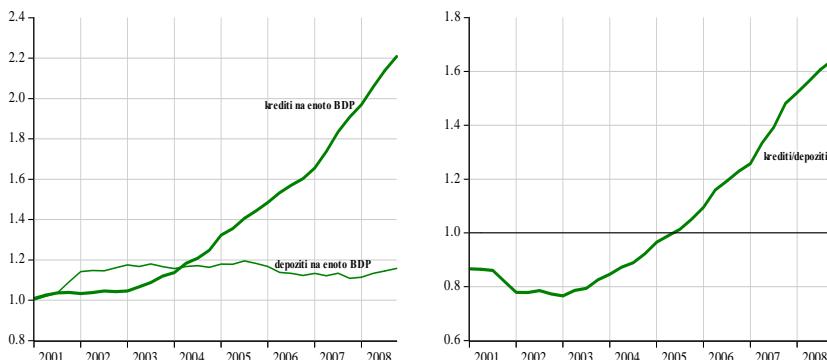
Na ustvarjanje virtualnega bogastva kaže primerjava gibanja slovenskega borznega indeksa (SBI) z nominalnim bruto domaćim produktom (BDP) od 1995 do 2008. Borzni indeksi seveda niso vezani na gibanje BDP, odražali naj bi pričakovanja bodočih dobičkov v gospodarstvu, a ti naj bi vsaj približno in na dolgi rok spremljali BDP. Če na primer nominalni BDP raste po 5 odstotkov letno, borzni indeks pa po 50 odstotkov, je tudi brez sofisticiranih razlag borznih strokovnjakov mogoče trditi, da gre za nastajanje virtualnega bogastva oziroma napihovanje borznega balona. Njegovo nastajanje v Sloveniji je prikazano na Sliki, na kateri imata indeks SBI in BDP v začetku leta 1995 vrednost 100. Do leta 2000 je SBI rasel približno tako kot BDP, konec leta 2004 je bil SBI približno dvakrat višji, po krajšem zastoju v 2005 pa je SBI eksplodiral; sredi leta 2007 je borzni balon počil. Ali se bo padanje indeksa zaustavilo ali ne, ni mogoče reči, za ekonomista, ki verjame, da se bogastvo ne more povečevati hitreje od produkta, pa zdrs indeksa z zdajšnjih 3500 na 2500 ne bi bil presenetljiv.

Gibanje SBI in nominalnega BDP

Z rastjo in padcem borznega indeksa je povezana kreditna »zasvojenost« prikazana na naslednji sliki.

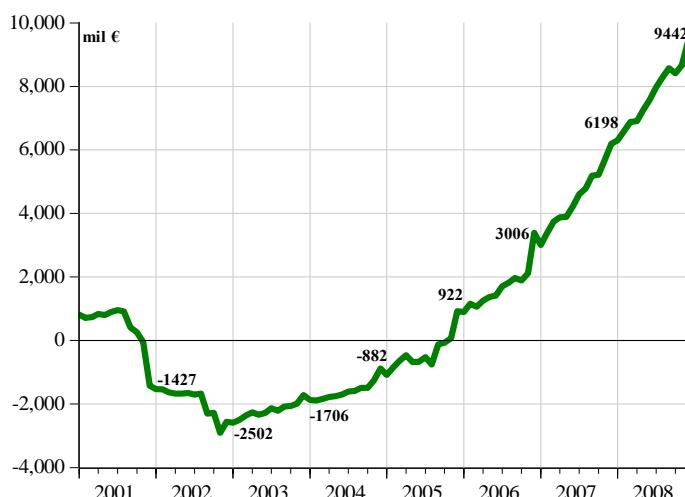
Kreditna zasvojenost

Levi del kaže gibanje kreditov in depozitov na enoto BDP (razmerje med krediti oziroma depoziti in BDP na začetku 2001 ima vrednost 1), desni pa razmerje med krediti in depoziti. Očitno je, da je bilo

»finančno poglabljanje« nesimetrično; konec 2004 je bilo za enoto BDP potrebnih 1.3 krat več, konec leta 2008 pa kar 2.2 krat več kreditov kot na začetku leta 2001. Medtem ko so do sredine 2005 depoziti presegali kredite, je razmerje med krediti in depoziti konec leta 2008 naraslo na 1.6. Varčevanje se je namreč po letu 2004 pospešeno spremajalo v naložbeno špekuliranje, ki so ga spodbujale nizke obrestne mere na depozite in oglaševanje naložb v raznovrstne »visoko donosne in varne« sklade. Razmerje med krediti in depoziti se bo le počasi zmanjševalo, saj bo vračanje k varčevanju v bankah zaradi manjših dohodkov in odplačevanja obveznosti za virtualno bogastva počasno. Pri zdajšnjih zahtevah za odpravo kreditnega »krča« zato ne gre spregledati kreditne »zasvojenosti«; rast kreditov je bila v preteklih treh letih malone trikrat hitrejša od rasti nominalnega bruto domačega produkta in drugih nominalnih agregatov.

Neto zadolženost Slovenije

Da bi jih bodoče prihodke od varčevanja povečali, so se »varčevalci« začeli zadolževati; banke pa so to »varčevanje«

finansirale z zadolževanjem v tujini. Neto dolg Slovenije, ki ga do leta 2005 ni bilo, je tako konec leta 2008 že presegel 9.4 milijarde evrov. Dejanska teža tega dolga je še precej večja, saj so bruto obveznosti predvsem krediti, bruto terjatve pa malovredni papirji.

Kje smo?

Ocene o globini, trajanju in socialnih ter političnih posledicah svetovne finančne krize, ki počasi zamenjujejo razprave o njenih vzrokih, so iz dneva v dan bolj črnogledi. Ekonomisti, večina se je celo omembam možnosti krize še pred letom posmehovala, zdajšnjo krizo vse bolj pogosto primerjajo s krizami v preteklosti. in izračunavajo verjetne padce cen na borzah, na trgu nepremičnin, padce proizvodnje, rast brezposelnosti in javnega dolga. Začenja se zgražanje nad bogastvom posameznikov in plačami na eni strani ter zapiranjem podjetji, brezposelnostjo in revščino na drugi. A to so le samoumevne sestavina sistema, kakršnega smo ustvarili z zasvojenostjo z gospodarsko rastjo, učinkovitostjo, zniževanjem stroškov dela in konkurenčnosti, kar vse je peljalo v gospodarski kanibalizem. Multinacionalke so zapirale tovarne povsod, kjer je bila »delovna sila« predraga in jih selile na »kitajsko«, države in mednarodne institucije, tudi Evropska unija so to podpirale v slep veri v svobodno tržno gospodarstvo, finančne produkte EU pa še z leporečji o ustvarjanju družbe znanja, namesto da bi vsaj od svojih multinacionalk zahtevala, da tudi na »kitajskem« (v Romuniji, v Bangladešu, na Kitajskem, v Laosu ali drugje) spoštujejo vsaj osnovne socialne norme o delovnem času, socialnem zavarovanju itd. Ustvarjanje produktov je iz Evrope malone izginilo, ustvarjanje storitev pa je že doseglo svoje meje.

V Sloveniji zdajšnja kriza že postaja primerljiva s samo sedemnajst let oddaljeno »transformacijsko-osamosvojito depresijo«. Takrat se je v 1990. letu BDP skrčil za 5, v letu 1991 za skoraj 9 in v letu 1992 še za 5 odstotkov; ko se je kriza v letu 1993 končala, je bil BDP za več kot petino manjši kot pred njo. Število delovno aktivnega prebivalstva se je z 950 zmanjšalo na 750 tisoč, število iskalcev zaposlitve se je povečalo s 75 na 130 tisoč, število upokojencev pa od 300 na 400 tisoč. Srhljive številke so se še nedavno zdele nedosegljive. Nič več. Slovensko gospodarstvo takrat je res težko primerjati s slovenskim gospodarstvom zdaj. Nedvomno smo v povprečju, celo če zanemarimo virtualno bogastvo, bogatejši kot takrat. A takratna depresija je bila kriza nekdanjih socialističnih gospodarstev, ki je drugim celo koristila. Zdaj je kriza svetovna. Pa še, visoko specializirano in tudi tehnološko vrhunsko razvita podjetja, ki na primer izdelujejo sestavne dele za točno določen končni produkt, tega dela ne more prodati komu drugemu. Nihče, razen dosedanjega kupca, ga ne rabi. Dodajmo, da je slovenska družba zaradi razslojevanja in hitrega opuščanja samozadostnih mešanih gospodinjstev socialno mnogo ranljivejša, kot je bila takrat, ko se je večina prebivalcev še spominjala pomanjkanja po drugi svetovni vojni, omejitev v osemdesetih letih, vsi skupaj pa smo bili v nekakšnem adrenalinskem krču povezanem z osamosvojtvijo. Čeprav smo bili takrat le jugoslovanska republika, pa možnosti za lastno gospodarsko politiko zdaj ni nič več, kot jih je bilo takrat. Breme preprečevanja socialnih posledic krize in celo iskanja izhoda iz nje, naj bi prevzeli preostanki fiskalne politike. Državljeni od vlad zmeraj pričakujejo več, kot te lahko naredijo, res pa je, da se vlade hvalijo tudi z dosežki, za katere nimajo veliko zaslug, pa celo s takšnimi, ki so nastali kljub njenim prizadevanjem.

Ali torej vladi preostaja le čakanje, da se kriza zaustavi sama od sebe ali da jo zaustavijo v »širši družbeni skupnosti« EU ali kje drugje, na primer v ZDA? Najbrž ji res preostaja le blaženje socialnih učinkov krize in preraždelitev socialnih bremen med državljeni. A še tega posla se loteva, kot da bi bilo krizo mogoče odgnati s strateškimi sveti, razvojnimi soglasji, demagogijo in leporečjem ali pa s strukturnimi reformami, ki s krizo nimajo veliko opraviti (pokojninska in zdravstvena reforma). Načelno je sicer jasno, kaj je v času recesije treba početi s fiskalno politiko, ki, res da močno okrnjena, ostaja v pristojnosti vlade. Z njo je treba zmanjševati razslojevanje, »državotvorne« izdatke preusmeriti v socialne, zmanjševati davčna bremena in poganjati povpraševanje ter s podržavljenjem preprečiti tudi propad kakšnega neuspešnega podjetja, če so stroški za pokrivanje njegovih izgub manjši od socialnih stroškov, ki bi jih povzročil njegov propad. Problem nastaja, ker ima vsak ukrep dve plati. Zmanjšanje davčnih bremen zmanjšuje možnosti za pogjanjanje povpraševanja, povečanje socialnih transferov je mogoče le s povečanjem davkov, varčevanje države zmanjšuje povpraševanje in gospodarsko aktivnost. Vsak ukrep pomeni preraždelitev produkta v korist enih in na škodo drugih. Gre za igre ničelne vsote; kar nekdo dobi, nekdo drug izgubi. Zato je upanje, da je mogoče doseči splošno soglasje, prazno. Vlada mora sprejeti ukrepe brez iskanja splošnega soglasja in proti volji posameznih družbenih skupin, če je le prepričana, da so njeni ukrepi dobri za državo.

Kam gremo?

Po koncu krize bo svet precej drugačen, kot je zdaj, saj je kriza že dosegla fazo, v kateri njeno razreševanje začenja spremnjati svetovni gospodarski red. To bo kapitalizem, torej gospodarski red,

ki temelji na pretežno privatni lastnini, ta je potreben ne pa tudi zadosten pogoj za gospodarsko učinkovitost. Tega tudi zdajšnja začasna in »začasna« podržavljanja bank, zavarovalnic ali drugih delov gospodarstva ne bodo spremenila. Inačic kapitalizma pa je veliko.

Kriza je spremenila vlogo držav, nenadoma ni nikogar drugega, da bi jo razrešil. Zaenkrat je centralnim bankam in državam s povečanjem količine primarnega denarja, zavarovanji bančnih depozitov ter z dokapitalizacijami in podržavljanji uspelo preprečiti zlome bank, ni pa jim uspelo pognati mehanizma kreditnega ustvarjanja denarja. Recesija v realnem sektorju se zato hitro in vse bolj samodejno poglablja; število brezposelnih v ZDA se vsak mesec poveča za pol milijona; Obama sicer že najavlja klasično politiko ustvarjanja agregatnega povpraševanja z javnimi izdatki in javnimi deli, a ne gre prezreti, da so ZDA že zdaj prezadolžene. Mrzlična aktivnost Evropske komisije kaže, da se po prvi zmedi, med katero je še ponavljala lizbonske puhlice, začenja zavedati, kaj nas čaka, a prav veliko z brezplodnimi srečanji na vseh ravneh ne more napraviti; odstotek BDP ne daje nikakršnih možnosti za uveljavljanje fiskalne politike na ravni EU; v krizi poskuša vsak reševati svojo kozo. Še nedavno »žaljivo« primerjanje EU z nekdanjo Jugoslavijo postaja vse bolj relevantno. Čim dlje bo kriza trajala, tem šibkejša bo skupnost; kaj kmalu se utegne pojavitvi »jugoslovanski sindrom« vsesplošnega izkoriščanja: Nemci naj bi izkoriščali Angleže, Italijani Nemce, Francozi Italijane.....

Morda se sliši nенавадно, a zdi se, da je kriza prišla prepozno; multinacionalke so v želji po velikih dobičkih proizvodnjo že bolj ali manj prenesle na »kitajsko«, potrošnike so navduševali poceni čeprav zanič kitajski produkti, izgubljena delovna mesta v industriji

so vse bolj zamenjavala delovna mesta v storitvenih dejavnostih. Namesto, da bi EU od svojih multinacionalk, ki so selile proizvodnjo, zahtevalo spoštovanje vsaj osnovnih socialnih standardov tudi za »kitajce«, so te s konkurenco uničevala temelje domačih gospodarstev, to pa je slej ko prej proizvodnja pravih in ne proizvodnja »finančnih« produktov. Boj s »kitajci« je bil tako vnaprej izgubljen; poskusi povečati učinkovitost, da bi ga dobili, bo še ena napaka. Slej ko prej bo treba priznati, da je žal edina pot, ki ostaja, postopno gospodarsko zapiranje; vanj bo EU prisiljena, ker ni pravočasno reagirala na seljenje proizvodnje.

Sklepi G20 v Londonu, ne kažejo, da je prišlo do večjih premikov v razmislekih o temeljih gospodarskega sistema. Usmerjeni so bolj v boljše reguliranje delovanja »casino« kapitalizma, čeprav zdajšnja kriza kaže, da je skrajni čas za prelom z zdajšnjim in iskanje novega kapitalizma oziroma vračanje v evropsko socialno tržno gospodarstvo, v sistem, v katerem bodo novi »finančni produkti« uvrščeni med prevare ali igre na srečo, v katerem bodo lastniki predvsem lastniki družb in ne lastniki premoženja, delavci pa sodelavci in ne reprodukcijski material.

Zdajšnja kriza ustvarja možnosti za prelom z zdajšnjim in iskanje novega kapitalizma oziroma vračanje v evropsko socialno tržno gospodarstvo, v sistem, v katerem bodo novi »finančni produkti« uvrščeni med prevare ali igre na srečo, v katerem bodo lastniki predvsem lastniki podjetij in ne lastniki premoženja, delavci pa sodelavci in ne reprodukcijski material. Gospodarstva EU ni mogoče pognati s povečevanjem konkurenčnosti podjetij na svetovnem trgu, mogoče ga je pognati s povečanim povpraševanjem, ki ga prinaša reševanje socialnih problemov in varovanja okolja. Vendar fiskalno reševanje zahteva povečanje proračuna EU in

prerazdeljevanje ne samo med sloji ampak tudi med članicami To pa se zdi manj realistično, mnogo bolj realistično je, da članice problemov ne bodo reševale skupaj ampak vsaka zase in ena proti drugi.

Mnenje, da je Slovenija imela srečo, ker je finančno »nerazvita« in da je njen finančni sistem zastarel, naj bi bilo sporno; sam menim, da je »nerazvitost« koristna, ker banke ne ustvarjajo spornih finančnih produktov, glavnino njihovega delovanja tvori tradicionalno prenašanje prihrankov od varčevalcev (prebivalstva) k investitorjem (podjetjem). Slovenija je bila edina nova članica EU, ki ji je, sicer večkrat bolj zaradi srečnih okoliščin (na primer rehabilitacije bančnega sistema in s tem podprtavljenje največjih bank) kot pa premisleka, uspelo zadržati finančni sistem in velik del gospodarstva v domači lasti. Privatizacija iz leta 1992, kakorkoli jo že sodimo, je naredila manj škode, kot so jo naredile privatizacije v drugih nekdanjih socialističnih gospodarstvih, omogočala je preživetje in domače lastništvo v nekaj najuspešnejših gospodarskih družbah. Zavrnitev nasvetov mednarodnih finančnih institucij ter makroekonomska politika, ki jo je dolgo bolj kot vlada vodila Banka Slovenije, je omogočala normalen ne prehiter a zelo uravnotežen gospodarski razvoj in zadržanje visoke stopnje socialne kohezije, kar je Slovenijo uvrščalo v tako imenovani skandinavski kvadrant.

Recesija prinaša nekakšno vračanje Slovenije v začetek 90. let prejšnjega stoletja. Kako se bo slovenska vlada lotila reševanja problemov in kakšen kapitalizem bomo imeli čez nekaj časa, spet ni mogoče reči. Slepko prej si bo treba priznati, da Slovenija ekonomsko gledano sploh ni več država ampak le pokrajina EU; nima ne svojega denarja, ne svojega gospodarskega sistema, tudi tokov blaga in kapitala prek meja ne kontrolira. Celo pri davkih

nima veliko svobode. Ker vlada nima veliko orodij gospodarske politike, ji tudi za zmanjševanje socialnih posledic krize ne ostaja veliko. Gotovo ne sme začenjati reform, ki naj bi zmanjšale javne izdatke ali povečevale »fleksibilnost« trga dela. Prav nasprotno; v času recesije je treba z zmanjševati razslojevanje, »državotvorne« izdatke preusmeriti v socialne, z državnim denarjem preprečiti tudi propad kakšnega podjetja, kadar to zmanjša skupne socialne stroške, in morda celo razmišljati o več samozadostnosti, kar pa na enotnem evropskem trgu ni lahko.

Izrabljjanje informacijske tehnologije za inovativno medorganizacijsko povezovanje

Prof. dr. Jože Gričar¹

Povzetek

Gradnja medorganizacijskih sistemov je svetovni izviv za razvita gospodarstva. Za njihovo razvijanje so potrebne velike naložbe v informacijsko-komunikacijsko tehnologijo – IKT v sodelujočih organizacijah. Priložnost izrabljanja IKT je pomembna za inoviranje, na kar opozarjajo študije v velikih IKT podjetjih, v katerih ugotavljajo, da se pojavlja nova znanstvena disciplina – storitvene znanosti. Storitve so namreč v jedru rasti najbolj razvitih gospodarstev. IKT ne le podpira poslovanje ampak tudi vzpodbuja izrabljjanje strateških prednosti podjetja, za kar je mogoče najti zglede v podjetju Google. Upravičeno je vprašanje, v kolikšni meri veljajo izkušnje v zvezi z uporabo IKT v velikih podjetjih tudi za čezmejno e-regijo sosednjih držav. Prikazane so nekatere pobude Slovenije za razvijanje odlične e-regije Srednja Evropa.

Ključne besede: Medorganizacijski sistem, informacijsko-komunikacijsko tehnologijo – *IKT, inoviranje, storitvene znanosti, Google, čezmejna e-regija, Srednja Evropa*.

---

¹ Dr. Jože Gričar, Fakulteta za organizacijske vede Univerze v Mariboru
Gricar@FOV.Uni-Mb.si, <http://eCenter.FOV.Uni-Mb.si/Gricar>,
<http://eLivingLab.org>

Abstract

Interorganizational systems development is a global challenge to the most developed economies. For an interorganizational system to be developed, a major investment in the information and communication technology – ICT is required in the participating organizations. ICT exploitation is important to innovation as reported in the studies conducted by some big ICT corporations in which an emergence of a new science is indicated – service sciences. The services are in fact a development focus of the most developed economies. The ICT not only supports doing business but also stimulates exploitation of strategic advantages of a company for what Google corporation is a good example. It may be justified to ask a question to what extend the experience in the ICT usage in the big companies may be applicable also in a cross-border eRegion of the neighboring countries. Presented are some initiatives of the cross-border excellent eRegion Central Europe development in Slovenia.

Key words:

Interorganizational system, information and communication technology - ICT, innovation, service sciences, Google, cross-border eRegion, Central Europe.

Medorganizacijski sistem in pomen naložb v informacijsko-komunikacijsko tehnologijo – IKT

Ker vse organizacije uporabljajo računalnike, lahko govorimo o računalniško zasnovanih podatkovnih tokovih znotraj organizacij.

Če so računalniško zasnovani tudi podatkovni tokovi med organizacijami, je omogočen nastanek medorganizacijskih sistemov. Gradnja medorganizacijskih sistemov je svetovni izviv za razvita gospodarstva. Medorganizacijski informacijski sistemi imajo določene skupne značilnosti (Gričar 2002, 632):

- Predpostavlja povezanost vsaj dveh organizacij - partnerjev.
- Organizacije uporabljajo standarde listin (sporočil); standardi so lahko panožni, državni ali mednarodni.
- V medorganizacijski sistem je pogosto vključen "tretji partner", ki zagotavlja povezavo prek računalniškega omrežja.
- Stopnja usklajenosti akcij je zelo velika; nekatere skupne akcije je mogoče izvesti samo v razmerah popolne usklajenosti.
- Organizacijski procesi so v takih sistemih oblikovani in vzpostavljeni na povsem nove načine.
- Proces nastajanja takih sistemov je pogosto javen; ni ga mogoče skriti pred javnostjo, niti ni to želeno.
- Pri izbiri partnerjev za vstop v medorganizacijski sistem se kot sodilo upošteva tudi razvitost informacijskega sistema pri partnerju.
- Kontrolni mehanizmi v medorganizacijskih sistemih so drugačni od tistih v posamezni organizaciji, kajti medorganizacijskega sistema ne more kontrolirati nobena posamezna organizacija.
- V medorganizacijskih informacijskih sistemih se uporablja več informacijske tehnologije in na nove načine.
- Potrebna so velika vlaganja, ki bi jih posamezna organizacija ne zmogla.

- Medorganizacijski sistem ne more nastati brez aktivnega sodelovanja vodstva organizacij, ker je njihovo razvijanje sestavni del strategije sodelujoče organizacije.
- Zagotovljena mora biti kritična masa uporabe takega sistema, da bi bila njegova graditev ekonomsko upravičena.

Za razvijanje medorganizacijskih sistemov so pomembne velike naložbe v informacijsko-komunikacijsko tehnologijo – IKT v sodelujočih organizacijah.

Avtorja McAfee in Brynjolfsson (2008) ugotavljata, da se je v ZDA v zadnjih desetih letih zelo povečala konkurenčna dinamika med ameriškimi podjetji. Povzročila je, da so se povečale razlike med najbolj in najmanj razvitim podjetji neke panoge, povečali so se tržni deleži najbolj uspešnih podjetij in povečalo se je rivalstvo znotraj panoge. Sodita, da je bilo to sproženo s povečanimi naložbami v IKT. Raziskave v ZDA namreč kažejo, da so se v zadnjih desetih letih naložbe v IKT podvojile: od USD 3.500 na zaposlenega v letu 1994 na USD 8.000 v letu 2005. V tem času se je povprečna letna rast produktivnosti v ameriških podjetjih, ki je bila v sedemdesetih in osemdesetih letih 1.4%, skoraj podvojila. Naložbe so opazne zlasti v celovite podjetniške programske rešitve (Enterprise Resource Planning – ERP), upravljanje odnosov s kupci (Customer Relationship Management – CRM) in upravljanje z vsebinami (Enterprise Content Management – ECM). Ocenuje se, da gre 75% naložb v IKT v ZDA za podjetniške računalniške rešitve in da je bila vrednost svetovnega tržišča tovrstne IKT v letu 2008 že 190 milijard USD.

Konkurenčnost podjetij se ne povečuje zgolj zato, ker uporabljajo IKT, ampak zato, ker je vse več procesov v podjetjih digitaliziranih

(technology-enabled processes). Digitalizirani proces v enem delu podjetja pa je mogoče s kopiranjem računalniške rešitve hitro razširiti po celotnem podjetju in na vse njegove lokacije po svetu. Če je računalniška rešitev inovativna, je mogoče z njenim kopiranjem hitro razširjati inovativni način opravljanja nalog v celotnem podjetju. Tisto podjetje, ki se prebije na vodilno mesto, lahko znatno in hitro poveča tržni delež, vendar ne za dolgo. Kajti konkurenčna podjetja, ki nove rešitve opazijo, jih v boju za povečanje lastnega tržnega deleža dodatno inovirane hitro uvedejo za svoje potrebe. Tempo inoviranja in medorganizacijskega kopiranja se povečuje v vse krajših časovnih intervalih. Lahko govorimo o multiplicirani vrednosti inoviranja procesov, ki jo omogoča okolje (platforma) obstoječega in zlasti novega interneta.

Kot ugotavljata McAfee in Brynjolfsson, povečana dinamika konkurenčnosti med podjetji nastaja zaradi pospešenih možnosti prenašanja in razširjanja v IKT vgrajenih inovativnih izboljšav. Na primer, dobre rešitve v enem oddelku se hitro lahko prenese v vse oddelke podjetja; z ene lokacije podjetja na vse njegove lokacije. Ker so rešitve vgrajene v IKT, ni nevarnosti, da bi posamezni zaposleni lahko po svoje spremnjali novi način dela, ki jim je ponujen ali so vanj potuknani. Zato lahko govorimo o pospešitvi večanja vrednosti začetne inovacije. Da bi bilo povezovanje med ljudmi v podjetju mogoče prečno in vertikalno, je potrebno zagotavljati enotno in povezljivo IKT v vseh enotah podjetja na vseh ravneh in vseh lokacijah. Enkrat uvedene rešitve pa je potrebno občasno dopolnjevati in spremenjati. Nekontrolirano lokalno spremenjanje rešitev lahko ogrozi priložnosti enotnega in hitrega razširjanja inoviranih procesov.

Za vodstvo organizacije je pomembno, da v IKT vgrajene rešitve hitro razvija, inovira in razširja. Pri tem je IKT v dvojni vlogi: je pospeševalec ustvarjanja inovativnih idej in sredstvo za njihovo hitro razširjanje. To pa lahko vpliva na hkratno centraliziranje in decentraliziranje poslovanja. V podjetju je mogoče zagotavljati poenotene podatke in standardizirane procese in postopke njihove uporabe. To prispeva k centralizaciji poslovanja. Hkrati lahko široko odpira spodbujanje idej za izboljšave na vseh ravneh organiziranosti. To omogoča decentralizacijo z vključevanjem posameznikov in enot, ki so v neposrednem stiku s partnerji in zato največ vedo, kaj je potrebno narediti. Ko posamezniki predlagajo izboljšave IKT rešitev, so sprejeti predlogi prek IKT lahko hitro na voljo vsem, ki jih rabijo. V ta namen je priporočljivo izrabiti ustrezeno IKT za pregledno zbiranje, selekcijo in potrjevanje zbranih idej zaposlenih (idea management system).

Za vsako podjetje je koristno, če mu uspeva sočasno standardizirati rešitve in decentralizirati njihovo uporabo. Kako to doseči ob vse večji zapletenosti in prepletenuosti IKT, vse krajsih razpoložljivih časovnih intervalih, v zaostrenih gospodarskih razmerah? Kako zagotoviti sodelovanje uporabnikov rešitev na vseh ravneh podjetja. Kako zmanjšati težave, ki jih imajo zaposleni zaradi pospešenega tempa uvajanja sprememb, ki jih IKT omogoča in izsiljuje? En izmed predlogov je: s spodbujanjem preizkušanja (eksperimentiranja, prototipiranja) in hitrega prenašanja sprejetih poenotenih rešitev na mesta, kjer jih ljudje rabijo. Priložnosti za tak način dela vidimo v spodbujanju odprtega inoviranja in razvijanju zamisli živih laboratorijev (Gričar, 2008).

Izrabljjanje IKT za inoviranje – primer Google

Najbrž je priložnost izrabljjanja IKT za inoviranje bolj pomembna, kot je to videti na prvi pogled. Na to opozarjajo študije v velikih IKT podjetjih (Baldwin in Curley 2007; The Enterprise 2008), v katerih ugotavljajo, da se pojavlja nova znanstvena disciplina – storitvene znanosti. V storitvenih dejavnostih je zelo opazno inoviranje z uporabo IKT. Storitve so namreč v jedru rasti najbolj razvitih gospodarstev; to rast pa spodbuja IKT. Na inoviranje se začenja gledati kot na sistematično organiziran proces, ki se odvija po določeni metodologiji in je podprt z ustreznimi orodji. Inovacije vodijo k nastajanju novih storitev in IKT, IKT pa spodbuja in olajšuje inoviranje v celi organizaciji z zagotavljanjem inovacijske infrastrukture. IKT omogoča več, kot samo podpiranje poslovanja: vzpodbuja lahko izrabljjanje strateških prednosti podjetja, za kar je mogoče najti zglede v podjetju Google (Iyer in Davenport 2008).

V podjetju Google si kot poslanstvo zastavljajo »organiziranje svetovnih podatkov in zagotavljanje njihove splošne dostopnosti in koristnosti«. Za uresničevanje tega poslanstva so zelo potrpežljivo namensko usmerjeni in pozorni do vseh potrebnih podrobnosti. Glede na svojo velikost in finančno moč (po ocenah uporabljajo približno milijon računalnikov) si v podjetju lahko privoščijo svojo lastno tehnološko infrastrukturo, na kateri gradijo uporabniške rešitve, ki razpoložljivo infrastrukturo izrabljajo kot konkurenčno prednost. Vidiki prednosti so: razširljivost (zmogljivosti strežnikov, uporabnost programov in lastne baze podatkov), pospešeni razvojni cikel (prototipiranje, sočasno alfa in beta testiranje, vključevanje uporabnikov) in podpora razvoja rešitev pri partnerjih (izrabljjanje odprtakodnih rešitev, nadziranje zunanjih razvijalcev, povezovanje rešitev zunanjih razvijalcev v celoto, marketing novih rešitev).

V podjetju Google uporabljajo inovativne pristope k odrivanju novih smeri in načinov izrabljanja IKT. Na primer, razvijanje orodij za analizo podatkov, ki jih že imajo v svoji bazi podatkov, za zaznavanje trendov v ekosistemih. Nadalje, inovativni načini spodbujanja zaposlenih, da odkrivajo nove ideje in jih posredujejo podjetju. Tehnični strokovnjaki lahko 20% svojega časa porabijo za projekte, ki si jih sami zamislico. Managerji lahko 20% svojega časa porabilo za projekte, ki so le povezani z njihovim delovnim področjem, in 10% časa za povsem poljubne projekte. Za vsako idejo je potrebno izdelati prototip, pilotno rešitev in izvesti preizkus z uporabniki v kontroliranem eksperimentu po načelu »naj spodelti zelo hitro, da lahko ponovno poskusiš«. Če ni zadosti neuspehov poskusov, sklepajo, da so sodelavci preveč previdni in se ne spuščajo v zadosti tvegane razvojne usmeritve. Z organizacijsko kulturo, ki so jo razvili, jasno izkazujejo, da upoštevajo, da sta si napaka in inovacija z roki v roki.

Proces inoviranja ni usmerjen v odkrivanje odličnih izdelkov, ampak v odkrivanje večkratno potencialno uporabnih izdelkov, za katere naj se na tržišču izkaže, kateri so najboljši. Značilnost inoviranja v podjetju Google je velika stopnja improviziranja brez vnaprejšnje okvirne zamisli neke celostne rešitve (grand design) za povezovanje nastajajočih rešitev. Uporabniki naj določijo uspešnost inovacij, strategija podjetja pa bo sledila glede na sprejemljivost nove ponudbe in povezljivosti med novostmi. Odkrivanje povezljivosti je prepuščeno potencialnim kupcem in njihovi presoji uporabnosti neke rešitve. Oblikovanje strategije razvijanja novih rešitev je v nekem smislu oddano množici (crowdsourced) skladno s sprejetimi načeli razvijanja rešitev: splošna prisotnost najprej, prihodki kasneje (ubiquity first, revenues later) in koristnost naprej, uporabnost

kasneje ((usefulness first, usability later). Za preizkušanje (test bed) ima Google na voljo 132 milijonov uporabnikov. Na področju iskalnikov in oglaševanja, ki sta trenutno najbolj vidni dejavnosti podjetja, imajo na tržišču kakih 100 izdelkov, kar je v tej dejavnosti zelo veliko za podjetje, ki je staro samo deset let.

Čeprav v tem podjetju spodbujajo ustvarjalni kaos, pa namenjajo veliko pozornost tudi intenzivni, agresivni izrabi razpoložljivih podatkov za testiranje in utemeljevanje idej. Gotovo je en izmed razlogov za uspešnost podjetja v izrabljanju rezultatov analiz podatkov (competing through analytics, Davenport 2007). Na primer, ideje preizkušajo v panelih zaposlenih za okoli 300 predvidljivih tržišč. V njih iščejo odgovore na takale vprašanja: Koliko Gmail uporabnikov bo v nekem času? Koliko mobilnih terminalov bo na tržišču v naslednjem letu? Izkazalo se je, da so orodja za analizo podatkov za podporo predvidevanju lahko zelo uporabna in rezultati zanesljivi. Prednost podjetja je seveda v tem, da imajo na voljo zelo veliko podatkov in orodja za njihovo analizo. Analitično spremljajo tudi rezultate dela zaposlenih, ki jih merijo po petindvajsetih kriterijih. Na primer, kolikokrat je sodelavec pripravil tehnološko predstavitev, kolikokrat je sodeloval v intervjuju prijavljenih za zaposlitev. Kot dobra se kaže filozofija vodstva podjetja: »Smo pametni, vendar ne zadosti, da ne bi upoštevali podatkov« in »Nismo bolj pametni kot tisoč naših zelo motiviranih zaposlenih«.

Medorganizacijsko povezovanje v e-regiji

Nastajajoča družba omrežij (network society) postavlja vprašanja o prevladujočih zamislih o regijah, prostoru in času. Izrazi kot omrežje, tokovi, obvladovanje so ključni v retoriki globalizacije

(Klemenčič 2005, 7). Med posameznimi prostorskimi hierarhičnimi stopnjami so predvsem pomembni tokovi/povezave, saj ravno oni dajejo območjem dinamiko in s tem stopnjo samostojnega oblikovanja identitete. S tem pa se spreminja pogled na regijo. Z globalizacijo regija torej ni izginila; nasprotno, dobila je nove pomene, nove funkcije, spremenil pa se je tudi njen ustroj v primerjavi z regijami izpred nekaj desetletij. Pojem regije je v vsakdanji uporabi predvsem kot instrument poseganja (usmerjanja, manipuliranja) v razvoj zaokroženih območij. Pinchemela (1992, str. 396; povzeto po Klemenčič 2005, 16) jasno ločuje dve vsebini regij. Prve so *dane regije*, "izid igre geografskih učinkov številnih dejavnikov". Neenaka moč prisotnosti pojavov potegne za seboj razlike v zgoščevanju, kar izhaja iz specializacije. Tako se oblikujejo klimatske, kmetijske, industrijske, etnične itn. regije. Človek jih opredeli preko opazovanja njihovih značilnih elementov. Druge so *želene regije*, ki izhajajo iz družbenih potreb po urejanju teritorialne strukture, da bi se uveljavila njihova avtoriteta, kolektivno upravljanje, posegi, načrtovanja, urejanja. Razlike med obema vsebinama regij so pogosto majhne, kot tudi med postopkoma "členitve zaradi poznavanja" in "členitve zaradi vladanja". Regije so istočasno proizvod, zgradba in rezultat.

Želena regija je lahko čezmejna e-regija. Če ljudje v medsebojno povezanih procesih pri svojem delu pretežno uporabljajo e-tehnologije, je mogoče govoriti o e-regiji. Gre za regijo, ki je zasnovana na uporabi informacijsko-komunikacijskih tehnologij – IKT. Ocenujemo, da je vzpostavitev e-regije pomembna za zagotavljanje njene konkurenčne prednosti (Gričar 2007). Zato je smiselno proučevati njen nastanek in priložnosti povezovanja e-regij.

Posebej velja poudariti pomen proučevanja in razvijanja inovativnih e-regij. Pojem inovativnosti vključuje radikalne in postopne spremembe izdelkov, storitev in rešitev. Pristop regionalnega inoviranja (Kautonen 2006) ima svoj izvor v opazovanju geografskih aglomeracij proizvodnje in njihovih posledic na medorganizacijske interakcije in njihovo dinamiko v prostoru. Regionalni inovativni pristop sloni na odnosih industrijskega inoviranja in regionalnega razvoja. Ti modeli imajo velik vpliv na določanje politik široko po svetu v zadnjih desetih, petnajstih letih. Podjetja v prostoru tokov niso več edini konkurenti; v svetovnem prostoru si konkurirajo tudi regije. To pa pomeni, da je za regijo koristno, če si zagotovi konkurenčne prednosti. K temu lahko pripomore z zagotavljanjem takega okolja in takih storitev, s katerimi lahko zagotavlja koristi in konkurenčne prednosti lokalnim organizacijam in prebivalcem. V e-regiji se tokovi, kapital, podatki in inovacije lahko gibljejo iz enega kraja v drugega hitreje. Da bi e-regija ustvarila konkurenčno prednost v svoji inovativni usmeritvi, mora biti sposobna zagotavljati dostop do znanja in omrežij znanja hitreje kot konkurenti.

Morda je upravičeno vprašanje, v kolikšni meri veljajo izkušnje v zvezi z uporabo IKT v velikih podjetjih tudi za regijo sosednjih držav – čezmejno e-regijo. Ali bi njihove izkušnje veljalo izrabiti za gradnjo čezmejnih medorganizacijskih sistemov? Ali je mogoče videti sosednje države kot konkurence, ki imajo interes sodelovati v okviru regije, ki konkurira z drugimi regijami? Ali je povezovanje e-regij podobno povezovanju organizacij v medorganizacijskih sistemih? V prizadevanjih v Sloveniji v zadnjih letih je mogoče videti vrsto zanimivih nastavkov, na katerih je mogoče graditi (Izdajanje in prejemanje e-računov 2005; Slovenska pobuda 2007; Nordic - Slovene Meeting 2009). Veliko podobnega je mogoče videti v

nekajletnih prizadevanjih Švedske za razvoj čezmejne baltiške regije in pripravljanje akcij v času švedskega predsedovanja Evropskemu svetu v drugi polovici leta 2009 (Malmström, 2009). Dozoreva čas za sprožitev usklajenih akcij v Sloveniji in povezano s sosednjimi državami za razvijanje odlične čezmejne e-regije.

Vloga univerz pri razvijanju čezmejnega poslovanja v e-regiji je lahko velika. Med drugim lahko prispevajo tudi z zagotavljanjem zavedanja o pomembnosti čezmejnih e-regij, vzpostavljanjem laboratorijev in posebej živih laboratorijev, središč odličnosti, organiziranjem strokovnih sestankov, delavnic, konferenc in sodelovanjem v meduniverzitetnih projektih. Potrebno pa je upoštevati, da tako sodelovanje zahteva dozorelost spoznanj, primerno okolje, izkušnje in veliko dobre volje vseh sodelujočih (Huggins in drugi 2008).

Literatura

Baldwin, Esther; Curley, Martin (2007) Managing IT Innovation for Business Value. Practical Strategies for IT and Business Managers. Intel Press.

Davenport, Thomas H. & Harris, Jeanne G. (2007) Competing on Analytics: The New Science of Winning. Harvard Business School Press.

Gričar, Jože (2002). Management informacijske tehnologije in e-poslovanja. V: Možina, Stane (urednik) Management, nova znanja za uspeh. Didakta, str. 618-661.

Gričar, Jože (2007). Innovative Cross-border eRegion Development: Possible Directions and Impact. eRegion Development, Thematic Issue of the Journal Organizacija 40(2007)2, pp 87- 96,

- <http://organizacija.fov.uni-mb.si/index.php/organizacija/article/viewFile/181/169>.
- Gričar, Jože (2008). Ustvarjanje okolja odprtega inoviranja: priložnosti živih laboratorijs. V: 20. forum odličnosti in mojstrstva, Otočec 2008 [hkrati] Konferenca zmagovalcev EFQM in Forum SFPO, Otočec, 22. in 23. maj 2008. Univerzalna odličnost kot nova paradigm uspešnega sodelovanja med državami in kot motivacija za zdravo življenje in uspešno delo. Novo mesto: Društvo ekonomistov Dolenjske in Bele krajine, 2008, str. 127-141.
- Huggins, Robert; Jones, Martin; Upton, Steve (2008). Universities as drivers of knowledge-based regional development: a triple helix analysis of Wales. International Journal of Innovation and Regional Development 1(2008)1, pp 24-47.
- Iyer, Bala; Davenport, Thomas H. (2008). Reverse Engineering Google's Innovation Machine. Harvard Business Review, April, 59-68.
- Izdajanje in prejemanje e-računov v e-regiji: Pobuda vzpostavitve projekta v Sloveniji.
November 2005, <http://eLivingLab.org/invoicing/Pobuda.htm>.
- Kautonen, Mika (2006). The Regional Innovation System Bottom-up: A Finnish Perspective, Tampere University Press.
- Klemenčič, Marijan M. (2005). Regija in regionalna struktura Slovenije. Dela, 23, 2005, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 5-58, http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/publikacije/dela/files/Dela_23/004_mmk.pdf.
- Malmström, Cecilia (2009). The EU-strategy for the Baltic Sea Region under the Swedish Presidency. Baltic Sea Region Conference, Rostock 05 February 2009, <http://www.regeringen.se/sb/d/7972/a/120204>.

McAfee, Andrew; Brynjolfsson, Erik (2008). Investing in the IT That Makes a Competitive Difference. Harvard Business Review, July-August, 99-107.

Nordic - Slovene Meeting on Innovative Cross-Border eRegion Development, Résumé. Ljubljana, February the 3rd 2009,
[http://SloveniaLivingLab.org/eCollaborationNordic/Meeting2009Fe
b03](http://SloveniaLivingLab.org/eCollaborationNordic/Meeting2009Feb03).

Slovenska pobuda Inovativnost za kakovost življenja, Slovenija - živi laboratorij (julij 2007, <http://SloveniaLivingLab.si>).

The Enterprise of the future (2008). IBM Global CEO Study. IBM Global Business Services.

Univerzalna odličnost v procesih lokalnega in globalnega povezovanja

Mag. Vesna Drole¹

Uvod

"Če bi bila Zemlja vaše telo, bi lahko občutili bolečino na vseh področjih, kjer je prizadeta - vojne, politično in ekonomsko zatiranje, lakota in onesnaženje pustošijo na vseh koncih".

Thich Nhat Hanh

Živimo v obdobju, ko država in njen aparat znotraj svojih okvirov ne zmoreta več sama krojiti pravil življenja, niti zadovoljiti vseh interesov ljudi, po drugi strani pa tudi zveza, kot je EU, ni sposobna nadomestiti vloge nacionalnih držav.² Izjave aktualnih političnih voditeljev nacionalnih držav in EU, v katerih prisegajo na usmerjenost k skupnim regionalnim, evropskim ali humanističnim interesom, namreč v praksi še vedno negirajo dejanja posameznih nacionalnih držav in njihovih predstavnikov, ki so dokaz nadvlade nacionalnih čustev, nacionalnih interesov, nacionalizma,

---

¹ mag. Vesna Drole je zaposlena na Ministrstvu za notranje zadeve RS. Po izobrazbi univ.dipl. novinarka, magistrirala na temo Evropsko povezovanje - Vloga množičnih medijev pri sprejemanju slovenskega integracijskega modela - Primer projekta Rastoča knjiga

² Pokazalo se je, da še zdaleč ne pomeni alternative državnemu povezovanju; da je njena identiteta še vedno šibka, tudi zavoljo nedodelanega uradniškega aparata, ter da ji pogosto primanjkuje prave vizije. Večkratnih širitev unije in sprejemanja drugih pomembnih odločitev očitno niso spremljali dovolj argumentirani dialogi z volivci držav članic. Ljudje uniji očitajo zbirokratiziranost, brezosebnost, odtujenost.

patriotizma. To kaže na dejstvo, da so države kljub vrsti pomanjkljivosti še vedno živ organizem, ki se mu narodi še niso pripravljeni odreči, saj jim rabi kot orodje identifikacije. Ideologija, zavedanje in prevlada so trije med seboj povezani koncepti, ki še vedno obvladujejo naše življenje in delovanje. Več kot legitimno se zato zastavlja vprašanje, ali je napoved, ki jo je leta 1849 izrekel Victor Hugo³ o oblikovanju bratstva evropskih narodov, ki naj bi se zlilo v višjo entiteto, sploh izvedljiva, kaj šele preroška, kot jo ocenjujejo zagovorniki.

Soočamo se z odtujenostjo tako državnih kot tudi naddržavnih struktur od ljudi, ki so jim pravzaprav namenjene. Lahko ocenimo, da gre za stanje precej daleč od odličnosti. Rešitev nastale situacije se kaže v izgradnji bolj učinkovite integracije na vseh ravneh in okoljih.⁴ Nujno je vzpostaviti dvosmerne procese prilagajanja; med manjšinskimi skupnostmi na eni strani in med večinsko družbo na drugi strani. Soprisotnost razlik, različnih kultur v družbi, njenih prispevkov in tudi njihovih poskusov vzdrževanja stikov z domačo kulturo so sodobna realnost. In ker se glavni del integracije dogaja na lokalnih, mikroravneh, v različnih vsakodnevnih stikih s prebivalci nekega okolja, je prav tu potrebno začeti s spremembami. Kajti če ljudje v teh okoljih niso pripravljeni na sprejemanje drugačnosti, potem so zaman tudi vsi drugi ukrepi.⁵

---

³Fontaine, Pascal (2006): Brošura Evropska unija v dvanaestih poglavijih. Dostopno preko: http://europa.eu/abc/12lessons/index_sl.htm (06.04.2009): »Prišel bo dan, ko se bodo vsi narodi naše celine, ne da bi se morali odpovedati svojim enkratnim posebnostim in veličastni edinstvenosti, zlili v višjo entiteto in skovali bratstvo evropskih narodov. Prišel bo dan, ko bodo polja krešočih se idej edina bojna polja. Prišel bo dan, ko bodo namesto krogel in bomb odločali volilni glasovi.«

⁴ Na nacionalni ravni (odnos do vseh oblik drugačnosti, ne le etničnih manjšin; do žensk, do hendikepiranih, drugače spolno usmerjenih itd.), mednarodni oziroma globalni ravni.

⁵ Medica, 2006: 130

Potencial za oblikovanje učinkovitejšega in kohezivnejšega načina (so)bivanja, torej za poznavanje resničnih problemov ljudi (vseh družbenih skupin, ne le družbenih elit) in iskanje rešitev, imata lahko civilna družba in množični mediji; predvsem v smeri premagovanja predsodkov, zakoreninjenih stereotipov in strahov pred drugačnostjo ter utemeljevanju, da raznolikost lahko tudi bogati in ne nujno izrodi, kot je do nedavnega samoumevno veljalo. Te stare vzorce pa je mogoče spremeniti le postopoma, dolgoročno in z doslednim zavzemanjem za sprejemanje drugačnosti. To vlogo pa je potrebno prepoznati, se je zavedati njenega pomena in jo z odgovornostjo izvajati.

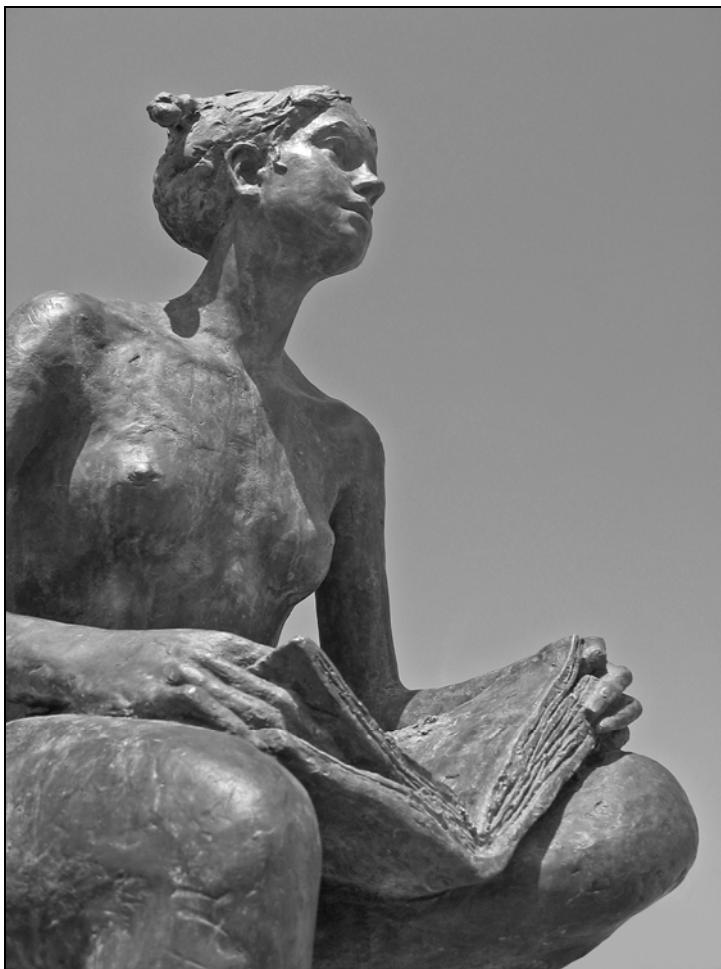
Zanimivo je opazovati odnos države in množičnih medijev do enega takih projektov, *Rastoče knjige*,⁶ pri katerem gre za akcijo civilne družbe, ki si je za cilj zastavila s kulturo (tj. knjigo) povezati večinsko prebivalstvo med sabo in z drugimi narodi.

Ta projekt ima več nalog; z različnimi kulturnimi dogodki in razstavami naj bi ohranjal spomin na pomen knjige v slovenski zgodovini in na pomembne zgodovinske dosežke ljudi s tega območja. Knjiga naj bi bila tako slovenski simbol tudi v novem tisočletju; predvsem kot sporočilo prihodnjim generacijam o velikem pomenu znanja in izoblikovanem sistemu vrednot. Mladim naj bi projekt prenesel sporočilo, da je v znanju moč. Koordinator projekta *Rastoča knjiga* je Državni svet Republike Slovenije, vsebinsko pa je projekt tesno povezan tudi z Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani, Slovensko akademijo znanosti in umetnosti in z nekaterimi drugimi institucijami. Projekta torej ne »gradi« posamezna organizacija ali posameznik, ampak v njem

---

⁶ <http://www.ds-rs.si> (06.04.2009)

sodeluje prostovoljna množica med seboj povezanih ljudi in institucij; na sicer zelo ohlapen način pa povezuje tudi civilno družbo z državo. A pojdimo po vrsti; najprej poglejmo, kako se ljudje dojemamo, prepoznavamo.

Slika 1: Deklica z Rastočo knjigo stoji v Župančičevi jami, med Navjem in Železno cesto Foto: Anton Bukovnik

Svet kot prostor "soobstoječih identitet"⁷

V tradicionalnih družbenih sistemih je imelo vprašanje »Kdo sem?« zaradi ustaljenega družbenega reda in načina življenja zelo majhno vlogo, saj je bila posameznikova identiteta nedvoumni in dokončni družbeni »proizvod«. Ta institucionalna moč pa je v modernih časih v glavnem izginila.⁸

Kot trdijo nekateri avtorji⁹ današnjega časa, se danes svet vrti okoli identitet, saj se posameznik vprašuje: »Kam spadam, komu pripadam?« Živimo v obdobju, za katero je značilno, da univerzalna identifikacija skoraj ni mogoča. Vse socialne identitete so razcepljene med identiteto in identifikacijo.¹⁰ Pretirano poudarjanje značilnosti in lastnosti neke identitete posameznika, ki naj bi jo imel, pa po mnenju nekaterih avtorjev bolj škodi, kot koristi. To naj bi veljalo tudi za najpogostejo in uveljavljeno identiteto: nacionalno identiteto države. Kajti bistvo identitet je nenehna pot k nečemu, pri čemer cilja pravzaprav ne poznamo, morda ga niti ni. V tem smislu je identiteta neprestano (re)producirana kot »skrita želja«, ki nam jo reproducirajo različni ideološki programi.¹¹

Danes pogosta dilema je, ali tudi politične skupnosti, kot je EU, nujno potrebujejo evropsko identiteto, da bi mobilizirale vse svoje potenciale. Armingeon¹² meni, da »dokler EU ne zahteva ekstenzivnega in daljnosežnega izražanja solidarnosti od svojih ljudi, kvalificirana kolektivna identiteta skoraj ni potrebna. To pa bi se dramatično spremenilo, če bi unija uvedla visoke davke in

⁷ op. v angleščini "nested identity"

⁸ Praprotnik, 1999: 30

⁹ Npr. Huntington

¹⁰ Gre za neprestano redefiniranje samega subjekta, za njegovo umeščanje v identitetni kontekst.

¹¹ Praprotnik, 1999

¹² Kohli, Novak, 2003: 8

prerazporedila glavne vire.« Spet drugi menijo, da se lahko evropska identiteta pojavi kot posledica razvoja institucij. Evropska identiteta tako naj ne bi bila pogoj za evropsko družbo, temveč stranski produkt njene institucionalne izgradnje – njenih vse večjih kulturnih komunikacijskih in menjalnih povezav, njene skupne ekonomije in denarja, njenega političnega okvira vladanja in reprezentacije itd. Tretji spet razlagajo, da se identiteta kot občutek pripadnosti pojavi na podlagi državljanstva ter pravic in dolžnosti, ki se nanjo vežejo.

Z ustavnega vidika se identiteta kot politična identiteta skupnosti izraža v različnih uradnih dokumentih, v obliki državljanstva. Drugo pojmovanje evropske identitete, ki je pomembnejše, pa se osredotoča na »idejo« Evrope; torej pomen, kaj Evropa je oziroma kaj bi morala biti, upoštevajoč tekste in diskurze med različnimi skupinami intelektualcev in politikov. Tretjič, identiteto lahko razumemo s kulturnimi pomenskimi sistemi in kulturami prakse, s čimer se ti pomeni ustvarjajo in ohranjajo (npr. spomeniki, praznovanja, miti, heroji, prazniki, himne, zastave, muzeji, romanja), četrти nivo identitete pa zadeva posameznika, njegovo izkušnjo in izražanje njegove identitete. Ta je glede na rezultate javnega mnenja pri državljanih EU še zelo šibka.¹³

Evropsko identiteto je torej treba razumeti kot multinivojsko ali multiležečo globalno in nacionalno (lahko tudi regionalno in lokalno) povezanost. Nekateri omenjajo hibridno identiteto, ki jo je v Evropi kot postnacionalni entiteti možno prepoznati v nasprotujučih se občutkih pripadnosti. Ti so še zlasti očitni pri

---

¹³ Podpora še vedno bistveno ne odstopa od rezultatov raziskave v državah članicah v začetku 90. let, ko se je manj kot 5 odstotkov vprašanih najprej prepoznalo kot Europejce, 45 odstotkov pa jih je odgovorilo, da sploh ne prepoznavajo nikakršne evropske komponente v svoji identiteti; 88 odstotkov vprašanih jih je obenem odgovorilo, da se tesno identificirajo s svojo nacijo ali religijo. Reif v: Kohli, Novak, 2001: 112

skupinah ljudi, ki živijo ob meji, pri mednarodnih migrantih, pri ljudeh iz diaspore, ljudeh z več državljanstvi ali pri tistih v multinacionalnih oziroma multietičnih zakonih.¹⁴

Živimo torej v svetu "soobstoječih identitet" kot je ta fenomen poimenoval Gary Marks¹⁵, sicer avtor večnivojskega vodenja. Slednji je definiral multiplo soobstoječe identitete z lokalnimi, regionalnimi in supranacionalnimi teritorialnimi skupnostmi skupaj z identiteto naroda. Podobno poznamo tudi novo multiplo obliko državljanstva, v kateri so združene identitete, pravice in dolžnosti, izražene z oblikovanjem skupnih institucij, držav, nacij in transnacionalnih zvez, regij in zvez regij. Evropska integracija je tako na neki način načela nacionalne temelje političnega reda in omogočila nastanek novih multiplih povezav, ki so izpodrinile dotedanje enotne. V Evropi multiplih identitet pa ni druge učinkovite alternative, kot je sistem multinivojskega vodenja, ki temelji na subsidiarnosti – odločanju čim bliže državljanom. Tu imata zelo pomembno vlogo civilna družba in mediji, ki bi morali v imenu ljudstva odpirati relevantna družbena vprašanja in tako prispevati k demokratični in k javnosti usmerjeni politični skupnosti. In prav na tej točki nastopi problem; prva ima do širše javnosti omejen dostop, drugi delujejo pod »taktirko« kapitala, pogosto tudi oblasti, in se zato osredotočajo na teme, ki prinašajo koristi in dobiček.

Ohranjanje ali počasno umikanje nacionalnih identitet?

Ali se torej nacionalne identitete počasi umikajo? Če obudimo spomin na najpogostejše teme ob nastanku naše države, ki naj bi bile motiv za »rojstvo« suverene Slovenije, ugotovimo, da so bile te

---

¹⁴ Kohli, Novak, 2001: 9–10

¹⁵ Palmer, 2001: 1–17

najpogosteje povezane z vprašanjem jezika,¹⁶ vprašanjem ohranitve kulturne identitete,¹⁷ sledile pa so težnje po gospodarski samostojnosti. Suverenost, jezikovna in kulturna identiteta oziroma samobitnost, politična pripadnost zahodnemu evropskemu civilizacijskemu modelu (demokraciji, pluralizmu) so torej bili ključni pojmi, s katerimi bi lahko ubesedili nacionalno odločitev za osamosvojitev.

To ne preseneča, saj sta že Karl Marx in Friedrich Engels ugotovila, da je produkcija idej, predstav, zavesti najprej neposredno vpletena v materialno dejavnost in v jezik dejanskega življenja¹⁸. Besede in z njimi povezan govor so torej zelo primeren instrument reprodukcije predstav, verjetij in odnosov, saj jih zaradi njim lastne materialnosti samoumevno sprejemamo kot zanesljiv »kanal« za prenašanje »resnic«, piše Forrester.¹⁹ Tudi narod obstaja in se reproducira predvsem v obliki diskurza. Toda zakaj ljudje še vedno pristajajo na nacionalno determinacijo? Je strah pred nepripadanjem, kar žene posameznika v identifikacijo?

Anderson²⁰ meni, da gre za ljubezen do imaginarno skupnosti, ki naj bi ji ljudje pripadali, imaginarnost je »pogoj« za tovrstno ljubezen, saj naroda in te svoje pripadnosti ne moremo doživljati »razumsko«, temveč samo z ljubeznijo, ki ne potrebuje, oziroma celo ne sme imeti, racionalnih argumentov. Narod je v svojih »naravnih sponah« asimiliran z barvo kože, spolom in časom rojstva: torej z elementi, ki so vnaprej dani, zato ti prevzamejo avro nepristranskoosti. Po Adornu²¹ je tako nefunkcionalnost narodne biti

---

¹⁶ Možnost ohranitve jezika, uveljavljanje slovenskega jezika, jezik v vojski, uradna raba jezika oz. vsiljevanje jugoslovenščine.

¹⁷ Ohranitev skupnega jedra, upor poskusom konstrukcije nekakšne jugoslovanske kulture.

¹⁸ Marx, Engels, 1971: 24

¹⁹ Praprotnik, 1999: 54

²⁰ Andersen, 1998: 19

²¹ Adorno, 1972

osnovni argument in ideološki mehanizem, ki vzbuja verovanje, da je nacionalna identiteta »vrednota«, ki se ji posamezniki ne smejo odpovedati.

Narodi zato tudi v današnjem globalnem svetu presegajo etnične temelje zgolj, ko gre za sredstva, redkokdaj, ko gre za cilje. Večina držav je za svoj model vzela podobo demotične (*demotic*), domorodske (*vernacular*) etnije, nacionalizem pa je postal predvsem domena malih narodov in etnije. Obstoj pluralističnega sveta malih narodov je jamstvo ohranitve in enotnosti domorodske kulture, ki vsaki skupnosti pomeni logično osnovo neodvisne politične eksistence. Če hočejo preživeti, morajo mali politični narodi neprestano obnavljati svojo kulturo, ki mora temeljiti na junaški in enkratni preteklosti, ter jo vsajati v vsako generacijo posebej. To poudarja tudi France Bernik, ki umešča nacionalne ozziroma državljanke vrednote v sam vrh vrednot, ki so v EU še toliko bolj nepogrešljive, saj po njegovem lahko le skupna volja po obstajanju ohrani doseženo samostojnost.²²

Podobnega mnenja je tudi Anthony Smith,²³ ki pravi, da je nacionalna identiteta pogoj za družbeni in ekonomski razvoj kot tudi za njegov politični in kulturni produkt: zgodovinska skupnost in identiteta sta pojava, ki ju je vrenje ljudstva pripeljalo v ospredje politične pozornosti. Tudi Claude Lévi Strauss, ki je nekoč zagovarjal enako kompleksnost vseh civilizacij in njihov enak pomen za razvoj človeških misli, je v svojem delu *Rasa in kultura* zapisal, da bi mešanje kultur in odpravljanje kulturnih razlik pripeljalo do intelektualnega propada človeštva in bi lahko ogrozilo kontrolne mehanizme, ki zagotavljajo biološko preživetje. To je vsekakor dober argument za nacionalne skupine, da ohranjajo svojo tradicijo in svojo identiteto. To je tudi argument za podporo projektu

---

²² Bernik, 2004

²³ Smith, 1990

Rastoča knjiga, ki ga bom v tem tekstu nekoliko kasneje vzela pod drobnogled.

Nacionalna identiteta torej še vedno ni pogrešljiva in kljub temu, da postaja nezadostna, ohranja pomembno, ključno vlogo. Tako bo vsaj tako dolgo, dokler ne bo zagotovljen vsaj sorazmerno enak razvoj vsem narodom²⁴ in ne bodo pripravljeni prestopiti v višjo fazo; ko bodo narodi pripravljeni začeti razmišljati in delovati širše, ob medsebojnem poznavanju, spoštovanju in upoštevanju razlik. To pa nikakor ne pomeni, da bodo morali neposredno žrtvovati svojo etnonacionalno identitetno, katere sestavni del je kultura.

Nacionalna proti globalni kulturi

Dolgo se je kultura predstavljala za enega najzapletenejših konceptov v človeški in socialni znanosti, čeprav gre za pojav, vzet iz vsakdanjega življenja. Je povsod in je razvita kot pogosta lagodnost za sugeriranje različnih verzij kolektivnosti, pogosto označena s splošno uveljavljenimi pomeni, vrednotami in nazori. Njena splošna prepoznavnost v tej domnevni partikularnosti jo umešča med centralne globalne koncepte današnjega časa.

Slovar slovenskega knjižnega jezika definira kulturo kot "skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja"²⁵. Svetovna konferenca o kulturni politiki, ki je bila leta 1982 v Ciudad de Mexicu, pa je kulturo opredelila kot »celovit splet značilnih duhovnih, materialnih, intelektualnih in čustvenih lastnosti, ki označujejo družbo ali družbene skupine«.²⁶ Torej poleg umetnosti tudi način življenja, temeljne človekove pravice, tradicije, vrednostne sisteme.

---

²⁴ Op.: če je to sploh možno.

²⁵ SSJK, 2000:465

²⁶ Bernik, 2004: 221

Pojem kulture se torej uporablja različno in v različnih besednih zvezah.²⁷ Od zelo širokega pojmovanja kulture kot razumevanja človeške družbe kot npr. vseh današnjih demokratičnih držav, ki so razvile urbano, sekulrizirano in industrializirano stopnjo civilizacije. Pojem kulture se zelo zoži, če ga povezujemo z različnimi družbenimi skupinami npr. ateisti, delavskim razredom...., za katere so prav tako značilne skupne vrednote, navade itd.. Pojmovanje kulture v etičnem pomenu pa zaznamuje skupek lastnosti, po katerih se etnične skupnosti razlikujejo med seboj. Sestavine le te so²⁸ vedenjski vzorci (običaji, navade, oblačila, hrana, prosti čas), ideje (prepričanja, stališča, vrednote, institucije) ter proizvodi (književnost, folklora, umetnost, glasba, (umetni) izdelki). V primeru neke etnične/nacionalne kulture je treba opazovati vse te tri ravni pojmovanja.

Še vedno je najbolj v uporabi pomen, ki izhaja iz klasične antropologije za način življenja in skupek navad neke skupine ljudi. Ta esencialistični pomen, ki predpostavlja homogen, omejen, teritorializiran in zgodovinsko zakoreninjen skupek tradicij, ki naj bi se dedovale skozi generacije in »označevale« skupine ljudi, pa danes ne velja več. Prav zaradi takega pojmovanja kulture so se razvili pred sodki in strahovi pred priseljenci, ki naj bi prihajali iz drugih kultur, ki so tako različne od »naše«, da to ovira njihovo vključitev v našo družbo. Nekateri teoretiki²⁹ to poimenujejo kulturni fundamentalizem.

Kot smo že nakazali, ima kultura v okviru nacionalne identitete prav posebno mesto. Kot pravi Colic-Peiskerjeva, skupnost deluje tudi kot medij za kulturo ne glede na to, ali jo pojmujemo kot nacionalno, etnično in profesionalno kulturo ali katero koli obliko

---

²⁷ Plesna kultura, kultura gluhih, kultura kulinarike itd.

²⁸ Čok, 1999:51

²⁹ Npr. Verena Stolcke

»subkulture«. »Kultura je pomemben del človekovih identitet. Vendar pa, ko ljudje migrirajo, »kultura« ni nekaj, kar lahko spravijo v kovčke, temveč se nanaša na vrsto družbenih procesov, ki so živi in dinamični, ki potrebujejo kontekst skupnosti, ki imajo skupne navade, kulturne prakse in zgodbe, mite in občutek pripadnosti, da se lahko živi naprej.«³⁰

Kultura je torej praktičen koncept, za katerega je Chris Barker³¹ dejal, da »je oboje; ime za področje, na katerem poteka bitka med vrednotami in pomeni in kjer se izvajajo običaji, ter hkrati orodje, s katerim se intervenira v družbeno življenje«. V javnem diskurzu namreč kultura ostaja precej naznamovana s statičnimi in ključnimi termini in instrumentalno v zbirki političnih intervencij.

V zvezi s kulturo lahko torej izpostavimo vsaj troje. Prvič, priučena je v družbenem življenju; drugič; vanj je visoko integrirana; tretjič, kulture kot pomenske sklope in oblike, ki razločujejo družbe in območja, najbolj prizadeva vedno večja medsebojna povezanost v prostoru. Gre za strah pred nečistostjo zaradi mešanja kultur, strah pred hibridnostjo, mešanicami.³²

Zaradi vse pogostejšega povezovanja na vseh sferah delovanja, tudi na področju kulture, se ustvarja vtis, da gre danes za svetovno kulturo, ki presega sleherno nacionalno kulturo in naj bi bila celo vrednostno na višji ravni. Nacionalne kulture, zlasti pa manjši narodi, so se znašle pred preizkušnjo. Če je ta stvarna, ne samo videz, terja odgovor, ali ima nacionalna zavest sploh še kak smisel, razen kot arhaičen preostanek kvečjemu folklornega pomena.

Mladen Dolar npr. zagovarja tezo, da so bile »vse bistvene točke, na katere se opira slovenska identiteta, ravno točke prekinitev z avtohtonostjo in nacionalno identiteto«. Po njegovem pogled v

---

³⁰ Colic-Peisker, 2003: 1

³¹ Barker, 2002: 67

³² Hanerz, 1996: 8–9

preteklost osvetli presenetljivo dejstvo, da slovenska kultura nikoli ni bila branik nacionalne identitete, kot se rado poudarja, temveč je bila njen sprevračevalec. Branila in ohranjala jo je lahko samo tako, da jo je nenehno sprevračala in postavljala pod vprašaj.³³ Meni, da se v umeščanju identitete v razliko in protislovje skriva premoč nad tistim, ki identiteto razume kot notranje enotno in razliko išče zunaj.³⁴

Ali ni nujno, zlasti z vidika interesov malega naroda, da se država postavi na tirnice, vodeče v bodočnost, ki ne bo temeljila na nacionalni diferenciaciji? provokativno sprašuje France Bučar. In odgovarja; če je ta predpostavka točna, pomeni, da je z narodnostjo kot izvorom kulturne ustvarjalnosti konec.³⁵

Ali torej z vidika kulture že obstaja poenotena Evropa? Pogled na zemljevid glavnih religij Evrope pokaže, da je naš kontinent sistematično razdeljen v tri variante krščanstva, ki bistveno zaznamujejo tudi značaj nacionalnih kultur.³⁶ Podobno tudi islamska vera³⁷ vpliva na evropsko kulturo vsaj v štirih smereh, piše

³³ Po njegovem so zareze v avtohtono pomenili pokristjanjevanje, protestantizem, razsvetljenski začetek slovenskega gledališča (z uvozom tujih idej), Prešernova uporniška drža zoper zatohlost takratne slovenske identitete, Cankarjevo uvažanje tujih dekadentnih idej, socialistični nazori, Kosovelovo »škandalozno« uveljavljanje slovenskega impresionizma itd.

³⁴ Pagon, Čepič, 2003

³⁵ www.ds-rs.si (06.04.2009)

Therborn, 1995: 215: Na severu ležijo protestantske države, osrednji in južni deli so katoliški, z izjemo Nemčije, Nizozemske in Švice, ki so delno katoliške, delno protestantske države. Na vzhodnem delu pa najdemo ortodoksno krščanstvo, tako da lahko ugotovimo, da meje med različnimi religijami bolj ali manj potekajo vzdolž meja nekdanje SZ, Romunije in nekdanje Jugoslavije (razen baltskih držav na severu ter Slovenije in Hrvaške na jugu).

³⁷ Therborn, 1995: 215: Muslimanske države ležijo ob mejah Evrope v Severni Afriki in na Srednjem vzhodu. Muslimanska država je Turčija. V kar nekaterih evropskih državah so enklave, v katerih živijo milijoni muslimanskih priseljenskih delavcev. Na območju nekdanje Jugoslavije in Albanije imamo religijska nasprotja med muslimani, protestanti, katoliki. V nekaterih evropskih državah pa obstajajo

Heiskala.³⁸ Evrope pa v različne kulturne regije ne deli le religija; čeprav Evropejci vedo drug o drugem več kot kadar koli prej v zgodovini, ima v marsikateri evropski državi še vedno precejšen kulturni vpliv nacionalizem. Manuel Castells³⁹ npr. tako za prihodnost napoveduje razvoj identitetnih gibanj, ki bodo temeljile na lokalni kulturi in jih bo spodbudila grožnja prodiranja globalnih ekonomskih mrež v lokalne identitete in njihove načine življenja.

Pretirano poudarjanje teh strahov ipd. je bilo tudi v zgodovini pogosto zlorabljeno v politične namene, kar je privedlo do nacionalizmov, ki so podpirali le dominantno kulturo in izključevali ali marginalizirali vse druge kulture v družbi.

Sodobne opredelitve poudarjajo, da kulture niso statične in se spreminjajo. Prav tako je pomembna ugotovitev, da posamezniki v kulturi osvojijo le nekatere kulturne značilnosti, ne vseh. Ta spoznanja zavračajo stereotipno predstavljanje narodov, ki je pogosto v rabi političnih diskurzov, kot je npr. govor o kulturnih prepadih med narodi ipd.

V globalni ekonomiji se kultura šteje bolj za stvar odločitve kot pa dediščine in je tako manj obvezujoča in tudi manj politična kategorija identifikacije kot npr. barva kože, etičnost, socialni razred ali spol.⁴⁰ Globalizacija je kot kompleksen proces prinesla hitre socialne spremembe, ki so se simultano zgodile na različnih življenjskih področjih; od svetovne ekonomije, politike, komunikacije, v naravnem okolju kot tudi v kulturi, ob tem, da je vsaka od teh sprememb vzajemno vplivala na drugo. Zgodila se je pospešena »povezanost«;⁴¹ hitro razvijajoča in vedno gostejša

---

še manjše enklave drugih svetovnih religij, kot so judovska vera, torej Izrael na Srednjem vzhodu in judovske skupnosti ali mreže v Evropi.

³⁸ Kohli, Novak, 2001: 112

³⁹ Castells, 1997

⁴⁰ Bennett, 1998: 4–5

⁴¹ Tomlinson, 1999

mreža medsebojnih povezav in medsebojne odvisnosti, ki bistveno opredeljuje družbeno, ekonomsko in kulturno življenje moderne družbe. Pomembno vlogo pri tem imajo tudi mehanizmi poenotenja, kot so mediji, interaktivne informacijske tehnologije, turizem, presegajoči nacionalne in religijske meje, ki vzpostavljajo samoumevne tokove in lahko prinašajo to, kar je Parsons⁴² poimenoval »generalizacijo vrednostnih obvez«, kar pomeni sposobnost razumevanja tudi drugačnih zornih kotov ljudi in iskanje podobnosti v vrednostnih pozicijah na abstraktnejši ravni. Četudi se zdi, da religije ločujejo Evropo, je možen tudi pogled, da vse tri oblike krščanstva temeljijo na Biblij; tudi judovstvo si polovico Biblike deli s krščanstvom in celo islam delno temelji na istih virih kot krščanstvo. Nacionalizmi, ki po definiciji postavljajo meje, nosijo enako sporočilo: naša nacionalna dediščina je dragocena in nas dela različne.

Gre za nekakšno deteritorializacijo kulture, kar pomeni, da pomen geografske lokacije kulture⁴³ počasi razpada.⁴⁴ Posebno vlogo imajo tu migracije, ki so tudi iz enega v drugo okolje že presadile kulturne, socialne, verske, ekonomske in politične značilnosti, s čimer so razvile novo, posebno obliko kulture in hkrati povzročile kulturni trk. Kultura v novem okolju je namreč sestavljena delno iz kulture primarnega okolja, delno pa novega okolja.⁴⁵ Prav zato z globalizacijo na plan izbruhne tudi strah pred mešanjem kultur.

Tudi marsikaj v Sloveniji je del slovenske kulturne dediščine, pa ne moremo trditi, da je vse delo Slovencev. Prej velja nasprotno, a zato ta »druga« kultura ni nič manj naša, saj je tu in nastopa kot del tega kulturnega prostora. Pravzaprav je ravno ta množica vplivov, ta

⁴² Kohli, Novak, 1991: 112

⁴³ Ne le fizična, okoljska in klimatska lokacija, ampak tudi vse samodefinicije, čiste etnične meje in delitvene prakse, ki nas obkrožajo.

⁴⁴ Nestor, Garcia, Canlini, 1995

⁴⁵ Bennet, 1998: 30

večnacionalnost umetnikov in drugih, ki so tu živel ali le potovali, ob tem kaj ustvarili in to zapustili na prostoru, ki ga danes zamejujejo slovenski mejniki in še malo onkraj njih, kjer tudi žive Slovenci, tisto, kar karakterizira slovenski kulturni prostor.⁴⁶

Bučar pravi, da je evropska kultura sinkretičen pojem, kakršen je tudi pojem Evropejca. Evropejec je nekdo zato, ker pripada nekemu evropskemu narodu, ker je Nemec, Francoz, Čeh itd., in ne obratno. Če npr. zavrhemo slovenstvo, zlasti če se ne enačimo z vrednotami slovenske kulture, moramo sprejeti neko drugo evropsko narodnost in njihove vrednote, če hočemo ostati Evropejec. Bučar govorí o narodnosti, ne o državljanstvu, ki se mu lahko odrečemo. Poudarja, da ne moremo biti osebnost, če ne sprejemamo vsaj minimalnega fundusa vrednot, s katerimi se istovetimo. Te vrednote so večinoma posredovane po pripadnosti neki narodni kulturi. Brez teh vrednot ne moremo oblikovati rešitev v okolju, v katero smo postavljeni. Niti govoriti nismo sposobni, saj je tudi jezik posredovan z nacionalno kulturo. Ta ugotovitev potrjuje pravilnost usmeritve *Rastoče knjige*, ki naj bo tudi vedno bolj odprta za pridobitve sveta, ker sicer tudi rastoča ne more biti.⁴⁷

Srečamo se torej lahko z obema skrajnostma; tako s krčevitim oklepanjem lastne kulture, bolestnim strahom in zavračanjem vsega, kar je tuje, kot tudi z idejo, da si kulturo lahko izbiramo sami. Pomembno pa je spoznanje, da ni treba, da se ta dva vidika izključujeta. Bogati spoznanje, da je mogoče ostati zvest svoji prvotni kulturi in dediščini, obenem pa negovati vezi z globalnimi kulturnimi gibanji. Kot ugotavlja Aleš Debeljak,⁴⁸ ta medkulturna kompetenca temelji na spoznavni radovednosti ter sposobnosti sočutjenja in vživetja. Nekoga pristno razumeti namreč pomeni, da

---

⁴⁶ Hudeček, 1995

⁴⁷ www.ds-rs.si (06.04.2009)

⁴⁸ Pagon, Čepič, 2003

ga »zastopimo«, torej da stopimo v njegove čevlje. Empatija je torej pogoj za razumevanje. Da bi med ljudi vsadili razumevanje do različnosti, ga je treba privzgajati, drugačnost predstavljati in na tak način razbijati tabuje. Kajti vzrok za nacionalne napetosti in nesoglasja je prav to, da smo pozabili na skupni imenovalec vseh; na človeka. Eden od načinov za spoznavanje domače in druge kulture in oblikovanja širšega pogleda na svet predstavlja projekt Rastoča knjiga o katerem bomo govorili v nadaljevanju.

Slika 2: Kip Slovencev z bogato zapuščino - od leve proti desni: Jože Plečnik, France Prešeren, Hermann Noordung, Friderik (Fritz) Pregl in Jakob Petelin Gallus
(foto: Anton Bukovnik)

Projekt Rastoča knjiga

S povezovanjem na podlagi kulturnih dogodkov, kulturnih izmenjav, s pomočjo literatov, lahko uspešneje kot politiki dosežemo misli in čustva ljudi, medijev in tako prispevamo k boljšemu medsebojnemu razumevanju itd.. Kajti okolja, kjer uspeva različnim narodom v miru sobivati, nas opozarjajo, kako trhlo podlago imajo številni naši predsodki do drugačnih, s katerimi še vedno živimo. Kultura pomeni podporo trajnostnemu razvoju, podlago za socialno usklajenost, rodotvorno območje za razvoj civilne družbe, je vodilna sila za inovacije novih tehnologij, pa tudi zdravilo za »trk civilizacij«.⁴⁹

Medkulturni dialog je še zlasti po 11. septembru 2001 postal nujnost. Kulturo je treba upoštevati, kadar govorimo o strpnosti in preprečevanju nesoglasij. Četudi kultura ne more pozdraviti vseh napetosti v naši družbi, pa lahko vsaj nekatere izmed njih omili ali celo prepreči njihov nastanek. Kot je dejal Smith,⁵⁰ je treba evropski projekt, če naj bo ta uspešen, locirati v prostor med nacionalnim prebujenjem in globalnimi procesi kulture ob koncu 20. stoletja in na začetku 21. stoletja. Morda je Svet in z njo Evropa tokrat prvič v zgodovini pred realno možnostjo, da po eni strani vzpostavi mirno sožitje med svojimi številnimi in raznolikimi kulturami in značaji, po drugi strani pa, da na politični ravni vzpostavi tisto konvertibilnost med njenimi političnimi subjekti, ki jo od nje terjajo skupne tradicije in civilizacijska dediščina, kot so rimske pravo, politična demokracija, parlamentarne institucije, judovsko-krščanska etika, renesančni humanizem in empirizem, romantika in klasicizem itd.

EU je že 1954 sprejela Evropsko kulturno konvencijo, ki jo je 2. julija 1992 ratificirala tudi Slovenija. Vse države podpisnice konvencije so se zavezale, da bodo ustrezno ukrepale, da ohranijo svoj prispevek

---

⁴⁹ <http://www.coe.si> (06.04.2009)

⁵⁰ Smith, 1992: 67

k skupni kulturni dediščini Evrope in spodbujajo njen nadaljnji razvoj, svoje državljane pa k proučevanju jezikov, zgodovine in civilizacije drugih pogodbenic, da si bodo prizadevale, da na ozemlju drugih pogodbenic razvijajo študij svojega jezika ter svoje zgodovine in civilizacije, da bodo v mejah svojih zmožnosti olajšale kroženje in izmenjavo oseb in kulturnih dobrin ter da bodo štele vse, kar pomeni evropsko kulturno vrednoto in je pod njihovo kontrolo, za integralni del skupne dediščine Evrope in da bodo ukrenile vse potrebno za njeno ohranitev in lažjo dostopnost.⁵¹ Leto 2008 sta Evropski parlament in Svet EU razglasila za evropsko leto medkulturnega dialoga, s čimer je želeta tudi v prihodnje prispevati k oblikovanju izražanja in pomena trajnostnega procesa medkulturnega dialoga. S tem naj bi se pripomoglo k uresničevanju več prednostnih nalog, ki jih je EU definirala kot strateške, zlasti s spoštovanjem in spodbujanjem kulturne raznolikosti v Evropi, spodbujanjem dejavnega evropskega državljanstva, zagotavljanjem enakih možnosti in nediskriminacije ter poudarjanjem sodelovanja in povezovanja ob upoštevanju skupnih vrednot EU.⁵²

Kar nekaj res zanimivih projektov smo na evropski ravni lahko opazovali v letu medkulturnega dialoga⁵³. Presenetljivo podobna ideji Rastoče knjige je civilna pobuda "Duša Evrope", ki se je po treh letih zaključila v letu evropskega medkulturnega dialoga. Z razpravo o učinkoviti in trajnosti rabi evropskih kulturnih vidikov združuje predstavnike civilne družbe, znanstvenike, akademike in predstavnike kulturnih, političnih in gospodarskih krogov. Na eni od konferenc omenjene pobude je predsednik Evropske komisije José Manuel Barroso pomenljivo dejal; "Vprašanje, kaj Evropa lahko

⁵¹ http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/018/ (06.04.2009)

⁵² Http://www.mk.gov.si/si/evropsko_leto_medkulturnega_dialoga_2008/ (06.04.2009)

⁵³ Natečaj za mlade novinarje "za širša obzorja", Festival znanosti za mlade, ...

naredi za kulturo in kaj lahko naredi kultura za Evropo, ni nič novega. Vendar je v tem kontekstu postal bolj pomembno". Bilo bi koristno, da bi primernost trenutka za tovrstno razmišljanje prepoznali tudi na drugih ravneh; tako lokalni kot globalni ravni. Rastoča knjiga ponuja več, kot vsi omenjeni evropski poskusi; zastavljena je širše, odprta je v Svet, ne zgolj glede na politične in ekonomske interese.

Kot je ob zaključku razstave Rastoče Knjige v Piranu, septembra 2003, povedal France Bučar, je ključni pomen projekta Rastoče knjige v tem, da lahko zapolni velikanski manjko v slovenski nacionalni zavesti, da smo enakovredni drugim, tudi večjim narodom, da zmoremo ustvarjati na kateremkoli področju življenja enako dobro kot drugi. Ta manjko nismo uspeli zapolniti ne z osamosvojitvijo, ne z vzpostavitvijo lastne države, institucionalnega aparata. Gre za krepitev spoznanja, da je kultura v svoji celovitosti več kot le literatura, umetnost... Da je kultura splet nacionalnega duha iz katerega živimo, črpamo in nam kot taka edina lahko zagotavlja skupno prihodnost. Kajti nacionalna zavest raste iz kulture in le v njej lahko najdemo nacionalni ponos, ki ni domišljaj, in obenem trdno držo, ki prežene občutek ogroženosti v družbi drugačnih kultur in drugačnih nacionalnih zavesti.

Zaključek

Življenje bi bilo pravičnejše, če bi si ljudje najprej prizadevali biti dobri ljudje, nato pripadniki takih ali drugačnih identitet – a realnost je še daleč od te vizije. Globalizem in kapitalizem zahtevata tekmovanje, izločanje, boj za dobiček, preživetje. Nacionalna čustva so še vedno najbolj razširjeno gonilo družbenega delovanja, vse močnejše pa je tudi zavedanje, da se kulturni prostor ne konča na

državnih mejah. Drago Jančar pravi, da je treba priznati, da kulturna samozadostnost, kakor koli se zdi ta iluzija romantična po doljih letih hrepenenja po slovenski politični suverenosti, v praksi ni izvedljiva, vsaj, če si želi država obstati in zagotoviti razvoj nacionalne identitete.⁵⁴ V EU smo vstopili, ker je to v interesu slovenskega gospodarstva, zagotavljanja varnosti in stabilnosti ter še nekaterih drugih področij življenja. Ko v globalizaciji iščemo mirno sobivanje v različnosti, pa se hkrati zavedamo, da je prihodnost brez konfliktov le iluzija. Upamo pa lahko, in se za to tudi vzbujamo, da bomo v prihodnosti konflikte reševati bolje in strpneje.

Tu smo: soočeni z drugačnostjo, evropsko in tisto »zunanjo«, ki nam je manj povšeči. Upoštevajoč demografske kazalce, je to nedvomno težnja prihodnosti. Globalizacija je razbila varno zavetje osebne in skupnostne identitete, kot smo jo poznali nekoč. Kot alternativa zapiranju vase, sklicujoč se na nacionalno ogroženost, se kaže druga, primernejša rešitev; samozavestna drža odprtosti in pripravljenosti za povezovanje in sodelovanje. A priznjajmo: veliko preprosteje je krepiti lastno identiteto v zavračanju drugačnosti, kot pa lastno kvalitetno suvereno postaviti na trg drugih, prav tako kvalitetnih idej in dejanj. Da bi lahko »med seboj različni« v miru in kakovostno sobivali, se bo treba začeti učiti (predvsem mlajše generacije), da ni nič narobe, če sosegje ali tujci med nami govorijo drug jezik ali na življenje »gledajo« drugače. Humanistično je spoznanje, da prav to družbo bogati; jo izpopolnjuje. Ali kot je pred leti v svojem zagovoru na sodišču v Al Fašerju povedal popotnik Tomo Križnar:⁵⁵ »Naučil sem se spoštovati vse kulture, vsa plemena in to, da v vsakem človeku vidim priložnost nekaj se naučiti. Meje

⁵⁴ Pagon, Čepič, 2003

⁵⁵ Iz zapisa dogodkov iz sodne dvorane v Al Fašerju ob sojenju Tomu Križnarju, objavljenem v Dnevniku 16. avgusta 2006.

med narodi so najprej v naših glavah. Z 10.000 metrov visoko letečega reaktivca ni videti nobenih meja.«

Nezadovoljstvo ljudi z državnimi in naddržavnimi aparati ter aktualno družbeno klimo je treba razumeti kot poziv k spremembam v družbenih oziroma mednarodnih odnosih, kjer se družba še vedno deli na »pomembni mi« in »oni drugi«. Na to opozarjajo tudi konkretni primeri, kot je reislamizacija imigrantskih skupin, pri katerih ne gre za religiozni fenomen, ampak za specifičen način iznajdbe skupne kulture in konstrukcije etničnosti v razmerah kulturne in podobne onesposobljenosti zaradi omejevanja.⁵⁶ Brez vzbujanja medsebojnega in medkulturnega sprejemanja in spoštovanja si dolgoročno ni mogoče zamišljati stabilnosti in varnosti v našem okolju. Tudi to je bilo eno od sporočil tragičnega 11. septembra 2002. Prihaja čas ponovnega premisleka o ključnih vrednotah življenja, kulture, medsebojnega spoštovanja, radovednosti in zanimanja za različnosti.

Zapiranje in odklanjanje drugačnosti je neredko posledica občutka majhnosti, nepomembnosti, predvsem pa nevednosti, pomanjkanja informacij. Nepoznavanje identitet kaže na pomanjkanje spoštovanja in slabo razvitost človeškega agensa. Razlike med ljudmi imajo pomemben potencial, zato jih je treba spoštovati in ne prezirati ali se jih batiti. Vsak posameznik in vse kulture si zaslužijo enakopraven položaj, saj vsaka od njih nosi dragoceno sporočilo o ljudeh. A tudi to je treba ljudi naučiti. V skladu s teorijo bi množični mediji, vsaj javni, tu morali prepoznati svoje poslanstvo.

V svoji težnji k odličnosti, je to pozicijo zavzel projekt Rastoča knjiga, pri kateri, kot pravi slovenski pesnik Tone Pavček, ne gre

---

⁵⁶ Castells, Davidson, 2000: Z religijo namreč imigranti kompenzirajo siceršnjo izkušnjo ekonomske marginalizacije, socialne izolacije in rasizem. Tako pri severnoafriški skupnosti v Franciji kot turški v Nemčiji je islam prevzel vir samospoštovanja in način obvarovanja otrok pred kulturo »moralne ohlapnosti«, s čimer se zahodnoevropski imigranti srečajo v revnih soseskah, kjer živijo.

zgolj za knjigo niti zgolj za kulturo. S svojim delovanjem vzpostavlja odprtost v svet; teži k učenju o nas in drugih, k ustvarjanju, povezovanju, spoštovanju. Njegova naravnost je k povezovanju lokalnega in globalnega, alternativnega in državnega, povezuje in ne želi izključevati nikogar, zato je to pravi način delovanja za izboljšanje povezovanja, evropskega in globalnega (čeprav ga razumemo kot povezovanje večine z manjšinami), kot podlaga za nadaljnjo graditev integracijskih programov v posameznih državah ali vzpostavljanje pristnejših odnosov znotraj evropske integracije. A tu bi morala večjo vlogo prepoznati tudi država. Uspešna integracija, za katero je potrebno medsebojno sprejemanje in razumevanje ljudi, ki sobivajo, se namreč lahko zgradi le po vzajemnem sistemu »od spodaj navzgor« in »od zgoraj navzdol, saj mednarodna družba, kjer povezovanje že na nižjih nivojih, v okviru posamezne države, ne uspeva, nima možnosti, da bi resnično zaživelna na višji ravni.

Zaradi tega bi državna oblast pogosteje, ne le v času volitev, potrebovala premislek o tem, kdo naj komu služi. Vzpostavljanje distance do civilne družbe, ki lahko pri povezovanju odigra pomembno vlogo, je morda kratkoročno resda »udobnejše«, na dolgi rok pa pomeni izgubo za vse. Vpliv kulturnih projektov, kot je npr. izpostavljeni, oziroma vpliv kulture same se lahko doseže le preko institucij, kot so šole, mediji, gospodarstvo, vlada itd.. Ali obratno: preko družbenih in političnih organizacij se kaže kultura neke skupnosti⁵⁷.

Šele ko bodo širše skupine ljudi dobile občutek, da so spoštovane, da imajo možnost vključevanja in vplivanja in da ima posameznik veljavno, tedaj bodo izpolnjeni pogoji, da bodo institucije, bodisi državne ali nadnacionalne povezave, v resnici zaživele in upravičile svoj obstoj. Njihova odgovornost do slehernega posameznika je v

⁵⁷ Mikolič, Gomazel, 2007, 3

perspektivi časa velika; zdi se, da še vedno večja kot zavedanje o tem.

Bibliografija

- ADORNO, T. (1973): *Žargon pravšnjosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ANDERSON, B. (1998): *Zamišljene skupnosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- BENNETT, D. (1998): *Multicultural states: Rethinking Difference and Identity*. London: Routledge.
- BERNIK, F. (2004): *Spektrum ustvarjalnosti: Od umetnosti do kulture do znanosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- CASTELS, M., ALASTAIR, S. D. (2000): *Citizenship and Migration: Globalisation and the Politics of Belonging*. , New York : Routledge.
- CASTELLS, M. (1997): *The Power of Identity*. UK: Blackwell Publishers Ltd.
- COLIC-PEISKER, V. (2003): *Globalisation, Humanitarism and the Erosion of Refugee Protection*. RSC Working Paper, No. 3, Oxford: Refugee Studies Cases.
- ČOK, L. idr.(1999): Učenje in poučevanje tujega jezika. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- HANNERZ, U. (1996): *Transnational Connections, Culture, People, Places*. London: Routledge.
- HUNTINGON, P., SAMUEL (2004): Who are We? The Challenges to America's National Identity. New York : Simon & Cshuster.
- HUDEČEK, J. (1995): (*Še zmeraj*) odvezane misli: Izbrani komentarji in ocene na TVS 1992–1994. Ljubljana: DZS.
- KOHLI, M., NOVAK, M., ur. (2001): *Will Europe Work?: Integration, Employment and the Social Order*. London: Routledge.

- MADŽAROVIĆ, B. (ur.) Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: DZS.
- MARX, K., ENGELS, F. (1971): *Nemška ideologija*, Izbrana dela v petih zvezkih, 1. zvezek. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- MEDICA, K. (2006): »Večkulturnost in diskriminacija v evropskem kulturnem okolju in v medijskih diskurzih«. *Monitor ISH. Let.:2006, Št.: VII/1*, str. 117–131.
- MIKOLIČ, GOMAZEL, V. (2007): Povezanost narodne in jezikovne zavest. Jezik in slovstvo. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije v Kopru.
- PAGON, N., ČEPIČ, M., ur. (2003): *Nacionalna identiteta in kultura*. Zbiralnik IV. Ljubljana: ICK.
- PALMER, J. & Gillespie, P. (2001): Why Europe – the mission and values of the Europe we need, Brussels: The European Policy Centre and IEA.
- PAHOR, J. M. (2003): »Nacionalna identiteta v času globalizacije«. *Annales, Series Historia et Sociologia. Let.: 2003, Št.:13*, str.1.
- PRAPROTKI, T. (1999): *Ideološki mehanizmi produkcije identitet: Od identitete k identifikaciji*. Ljubljana: ISH, ŠOU.
- SMITH, A.D. (1991): Genalogija narodov. V Rizman, R. (ur.):*Študije o etnonacionalizmu*. Zbornik. Krt 79. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
- THERBORN, G. (1991): European Modernity and Beyond: The Societies 1945-2000. London: Sage Publications.

Spletne strani:

- Fontaine, Pascal (2006): Brošura Evropska unija v dvanaajstih poglavijih. Dostopno preko:
http://europa.eu/abc/12lessons/index_sl.htm (06.04.2009)
<http://www.coe.si> (06.04.2009)
<http://www.ds-rs.si> (06.04.2009)

Standardi modernega Zahoda in univerzalna odličnost

Prof. dr. Aleš Debeljak¹

Summary

The essay focuses on and critically describes the processes of long duration that have historically led to the rise of modern Western paradigm, that is, a package of modern Western ideas and technologies. This package, including the internationally accepted orientation in time and space, today represents the backbone of globalised capitalist order. At issue, though, is not the mechanical transplantation of modern Western ideas and technologies into different regions of the planet. Instead, each and every local elite in its own locally conditioned style selects from the package, adapts the tools and uses them according to specific needs and resources. The varieties of local responses to a global challenge make it possible to reject a politically potent but cognitively barren slogan about the division of the world into “the West and the rest”. More appropriate is a metaphor about the global “Westernistic”

---

¹red. prof. dr. Aleš Debeljak

Predstojnik
Center za preučevanje kulture in religije
Fakulteta za družbene vede
Univerza v Ljubljani
Kardeljeva pl. 5
SLO- 000 Ljubljana
ales.debeljak@fdv.uni-lj.si

civilisation which opens up numerous possibilities for the advancement of local and specific pursuit of universal excellence.

Hibridni značaj civilizacij

Če je "univerzalna odličnost in mojstrstvo" res "sinonim za iskreno povezanost in ustvarjalno sožitje med ljudmi na svetovni ravni", kot pravi strategija Foruma Odličnosti-Otočec, potem bi bržkone veljalo premisliti, v kakšnem okviru se ta univerzalna odličnost sploh lahko uveljavlja.

Kot vse kaže, se univerzalna odličnost sicer išče in uresničuje na vseh koncih planeta, vendar pa se ne išče in uresničuje na isti način. To gotovo ni veliko odkritje. Zlahka se je mogoče strinjati s trditvijo, da obstajajo mnogotere poti do odličnosti. Manj očitno pa je, da bi se bilo treba strinjati tudi z dopolnilno trditvijo: univerzalna odličnost se danes izoblikuje in meri v kategorijah moderne zahodne paradigm.

Ne gre za odmev zelo žive teorije pokojnega harvardskega profesorja Samuela Huntingtona o "trku civilizacij", ampak za nasprotovanje takšnemu manihejskemu razumevanju globalnega razmerja sil. Hitro, hitro dodam: nobenega dvoma ni, da pretresljive novice o oboroženih spopadih z bližnjega in srednjega Vzhoda, jugovzhodne Azije, Kašmirja in Kavkaza na prvi pogled mračno pritrjujejo mračni profesorjevi predstavi o svetu. Huntington namreč razume svet kot prizorišče zgodovinskih trenj med slabim ducatom civilizacij. Zlasti izrazit naj bi bil spor med Zahodom in islamom, ki v moderni dobi obnavlja srednjeveške strahove o pravosvožniku.

Vendar pa ni zgodovinske niti spoznavne, še manj pa aktualne politične potrebe, po tem, da bi stereotipom tudi sledili. Nekoliko

bolj kritični, pogled namreč razkrije, da takšno razumevanje sveta namreč počiva na napačni predpostavki.

Načelna zmota zamisli o "trku civilizacij" je predvsem v tem, da civilizacije niso podobne državam: nimajo snovne moči in nadzora nad ozemljem, prav tako pa se ne obnašajo kot posamezni "igralec". Ustreznejše si jih je predstavljati kot nekakšne spoznavne okvire ali pakete idej. Ideje pa so med civilizacijami vedno potovale. Pomislimo samo na ideje o pravu, filozofiji in politiki, kakršne so razvili antični Grki in Rimljani. Njihovega ogromnega vpliva na renesančno Evropo, s tem pa na temelje moderne zahodne paradigm, ne moremo kar voluntaristično spregledati. Zaznamo jih namreč daleč onstran prostora in časa tiste skupnosti, ki jih je prva uspela plodno povezati. Armenci in Judje, Perzijci in Egipčani ter mnoga druga ljudstva so helenistične ideje s pridom uporabljala še tisočletje po tem, ko je moč njihovih prvotnih tvorcev poniknila pod cesarskimi ruševinami.

Meje med civilizacijami namreč niso razločne in ostre. Prej gre za premakljive in prepustne ločnice, med katerimi potekajo procesi medsebojnega oplojevanja in vzpodbude, sprejemanja in zavrnitve. Zato tudi ni civilizacije, ki bi bila "pristna" ali "čista". Vse civilizacije so "nečiste" in "mešane". Z eno besedo: hibridne so.

Nejevernežev je zlasti veliko v brambovskih vrstah tistih, ki bi med krščanstvo in moderni Zahod radi postavili enostavni enačaj. Preizkus "pristnosti" je hiter in neboleč: izračunaj mesečno plačo s pomočjo rimskej številk! Strinjali se bomo, da gre za okoren in zamuden postopek.

Boljša je smotrna eleganca, ki jo omogočajo "arabske številke". Skupaj z decimalnim sistemom pomenijo nepogrešljivi del moderne zahodne pismenosti. Zahodna kolektivna imaginacija jih je prevzela od islamske civilizacije.

Srednjeveški muslimani, katerih vladavina se je na zahodu raztezala do afriškega in evropskega Sredozemlja, na vzhodu pa do Irana, Indije in Kitajske, pa so te simbole tudi prevzeli iz drugega vira, namreč od indijskih matematikov. V 10. stoletju so jih muslimanski odredi prinesli v mavrsko Evropo. Zahodna govorica reflektira ta transfer, saj številke hvaležno imenuje "arabske". Tudi arabščina jemlje na znanje lokacijo izvornega izuma, saj uporablja pridevnik "hindujske". Hibridnost tu res nazorno pride do izraza.

Seveda drži, da so civilizacije načelno zadržane do šokantnih zamisli, ki so v nasprotju s prevladajočimi oblikami mišljenja in delovanja, vendar pa drži tudi to, da civilizacije večinoma znajo v svojo simbolično ekonomijo integrirati tiste izume, ki obljubljajo krepitev moči, bogastva in ugleda. Če se civilizacije v čem razlikujejo, se razlikujejo točno po strukturni sposobnosti za prepoznavanje »obljube svobode«, ki vznika v plodovitem občevanju med »domačimi« in »tujimi« izumi.

Moderna zahodna civilizacija

Bistveno dinamično silo v razvoju moderne zahodne civilizacije ali modernosti predstavlja ločitev cerkve od države. Gre torej za razkorak med političnim in verskim zamišljanjem sveta.

V moderni državi namreč ustava in zakoni, ne pa doktrine te ali one verske skupnosti, določajo osnovne okvire sobivanja v javnem prostoru. Proces sprejemanja te ločitve je kristjane različnih veroizpovedi v post-renesančni Evropi postopoma pripeljal k priznavanju novega načela. Gre za načelo relativne samostojnosti, ki jo v moderni dobi uživajo različne vrednostne sfere (znanost, umetnost, etika, vera). V modernosti namreč znanstvenih pravil ne moremo brez hude spoznavne škode uporabiti v verski sferi prav

tako, kot ne moremo od umetnostne sfere zahtevati, da sledi verskim načinom delovanja.

Modernost je namreč prinesla raznolike in mnogotere sfere tam, kjer je prej vladalo eno načelo. Za ponazoritev tradicionalnega »pogleda na svet«, ki je vladal v evropskem srednjem veku, nemara zadošča opozoriti le na dejstvo, da tedanji umetniki niso bili v svojih skupnostih dojeti dosti drugače od dobro izvežbanih in večinoma anonimnih rokodelcev, ki seveda niso »ustvarjali iz nič«, kot nas uči moderna (zlasti romantična) tradicija. Sposobnost »ustvarjanja iz nič« je morala v srednjem veku ostati rezervirana le za boga.

Krščanstvo začne status absolutne norme izgubljati že v humanizmu in renesansi. Izobraževalni program, utemeljen na novem zanimanju za spise grških in rimskih avtorjev, izhaja namreč iz prepričanja, da prav antični (poganski) pisci, ne pa krščanska sholastika, predstavljajo vrhunec človeškovih dosežkov. Čeprav pionirja med humanisti, npr. Petrarca in Boccacio, nista niti prav dosti brala stare grščine niti tekoče znala klasične latinštine, pa se je njuno navdušenje za antične pisatelje razširilo po stari celini kot prerijski požar.

Po tem, ko se je leta 1453 s padcem Konstantinopla končal vek bizantinskega vzhodnokrščanskega cesarstva, so v italijanske mestne države pribegali mnogi grško govoreči Carigrajčani, ki niso bili le vešči klasične grščine, ampak so s seboj nosili številne rokopise klasičnih del. Program študija antične grščine in latinštine je dobil novo vzpodbudo in se formaliziral tako, da je v 16. stoletju klasična, ne srednjeveška latinština, postala govorjeni in pisni medij sporazumevanja med evropskimi izobraženimi sloji.

Študij klasikov ali *respublica litteraria*, ki so ga posredoovali v obliki predpisanih učnih predmetov, enakih po vsej Evropi, je bistveno prispeval k vzniku in krepitevi neke vrste solidarnosti med izobraženimi elitami. Le-te za zamišljanje, opis in kritiko sveta niso

imele več na razpolago zgolj starejšega programa *respublica christiana*, ampak so se zdaj navdihovale tudi pri klasičnih antičnih virih.

Porajajoče se zavračanje absolutne krščanske norme je na svojevrsten način prikuhalo na dan v »nizkih« oziroma ljudskih vsebinah vsakdanjega sveta, v ljubezni in erotiki, pustolovščinah na širni cesti in mesenem cvrčanju v kuhinjah, o katerih sta v italijanščini pisala Boccacio in Petrarca. Po tem, ko so z uporabo novega izuma, namreč Gutenbergovega hitrega tiska, evropski tiskarji do konca 15. stoletja že natisnili vsa dostopna starogrška in latinska besedila, prej na voljo le v rokopisih, so se lačni novih in po možnosti popularnih proizvodov začeli vedno bolj vneto ozirati po pisateljih, ki so uporabljali ljudski jezik in obdelovali ljudske tematike. Na začetku 16. stoletja je kakšnih dva tisoč tiskarn širom po Evropi vzpodbjalo in omogočalo vrtoglavu hitro širjenje različnih idej, knjige Francoisa Rabelaisa, Geoffreya Chaucerja in drugih avtorjev v ljudskih jezikih so že predstavljalе večino vseh objavljenih naslovov.

Skupno značajsko potezo najboljših med njimi je treba videti v dejstvu, da so sicer napisane v verskem tonu, nemara tudi s prav takšnim namenom, vendar pa v središče svojega zanimanja postavlajo človeka. Tu ravno človek, ne več bog, postane osrednji predmet opisov in slavitve, dvoma in kritike. Poudarek na posamezniku, ne pa več na kolektivu, je ustanovni kamen moderne zahodne paradigm. Zakaj ta paradigma prevladuje v globalnem svetu sodobnosti?

Srednjeveška sotočja civilizacij

Ozrimo se čez rame: za prehod iz srednjega veka v današnjo dobo so se ponujale tri civilizacijske poti. V mislih imam zahodno

(latinsko) krščanstvo, vzhodno (grško) krščanstvo in islam. Vse tri civilizacije si delijo skupno izhodišče, ki ga je treba videti v judovski mitologiji in klasični antični dediščini.

Prvi krščanski cesar Konstantin I je v zgodnjem 4. stoletju preselil sedež rimskega imperija na stičišče Evrope in Azije, v staro grško kolonijo Byzantium. Mesto ni dobilo le novega imena, ampak tudi novo vlogo. Konstantinopel je postal center pravoslavne vere in vzhodnega rimskega cesarstva. To vlogo je obdržal dobreih tisoč let. Po padcu latinskega Rima se je zahodni svet pogrezal v gospodarsko zaostalost, nasilne obračune in politično negotovost. Nič čudnega, da so helenizirani cesarji ob Bosporju doživljali lastno civilizacijo kot večvredno. Vladali so vendar iz »drugega Rima«, bleščeče in urejene prestolnice, ki je dolgo veljala za največjo v Evropi. Leta 1453 je muslimanska osvojitev mesta zabila glavni žebelj v krsto bizantske civilizacije.

Ločitev dveh pljučnih kril krščanstva se je v obliki ozemeljskega spora začela že v 4. stoletju, se še poglobila s teološkimi prepiri v 8. stoletju, z izobčitvijo iz cerkvene skupnosti, ki sta jo drug nad drugim leta 1054 razglasila rimski papež in carigrajski patriarh, pa dobila dokončno potrditev. Zahodne križarje, ki so v začetku 13. stoletja surovo oplenili mesto ob Bosporju, so Bizantinci razumeli kot barbare, ki so neznatno, če sploh, več vredni od vzhodnih sosedov, muslimanov. Z njimi so imeli številnejše, gostejše in strahospoštljivejše stike.

Od svojih začetkov na arabskem polotoku v 7. stoletju je islamska civilizacija hitro rasla. Raztezala se je od evropskega in afriškega Sredozemlja do Kitajske. S kitajsko vojsko so se muslimani neposredno spopadli enkrat samkrat, leta 751 v bitki na reki Talas v današnjem Kirgizistanu. Vendar so zmagovito kalifsko hišo Abasidov, ki je ravno takrat dobila tudi islamske dinastične boje, zanimale predvsem zahodne pokrajine in ljudstva. Prodor proti

daljnemu Vzhodu se je ustavil, islamski civilizacijski tokovi pa so prevzeli in prilagodili mnoge kitajske izume, še zlasti manufakturno izdelavo papirja. Iraški Bagdad in Samarkand v današnjem Uzbekistanu sta ob koncu 8. stoletja že postali mednarodni prestolnici papirja. Za svoje razprave, pisane v umetelni kaligrafiji, ga niso potrebovali le učenjaki srednjega Vzhoda, ampak ves obsežni islamski prostor.

Ni naključje, da so muslimani postavili prvi dve najstarejši univerzi na svetu, najprej leta 859 v maroškem Fesu, nato pa leta 975 v egiptovskem Kairu še znamenito Al-Azhar. Za primerjavo: univerza z neprekinjenim delovanjem, rednim poučevanjem in podelitvijo diplome se v latinskem krščanstvu pojavi kasneje, konec 11. stoletja v italijanski Bologni.

Islamska civilizacija je bila prva, ki je na več celinah hkrati vzdrževala imperije, v kateri so živela ljudstva različnih ras, jezikov, kultur in veroizpovedi. Zemljepisne in miselne meje islama so segale daleč onstran jugovzhodne Evrope in Male Azije, se pravi, onstran helenistične civilizacije in cesarstva Aleksandra Velikega.

Srednjeveški islam je predstavljal privlačno civilizacijo zato, ker je ideje antične Grčije in Rima znal ustvarjalno povezati s kitajskimi in indijskimi spoznanji. V islamski paket idej so bile samozavestno vključene pretanjene tehnike eksperimentalne znanosti in medicine, bančništva in trgovanja, matematike in astronomije.

Kjer ni predmeta, ideje ali načina delovanja, tam tudi ne more biti ustreznega izraza. Treba je uvoziti eno in drugo. S tega stališča najbrž lažje dojamemo osvobajajoče novosti in vzpodbude, ki jih je zahodna civilizacija prevzela od islamske. Besede »tarifa«, »algebra« in »zenit« so arabskega izvora, medtem ko »ček«, »pomaranča« in »kaviar« prihajajo iz perzijskega jezika farsi. V »damasku« in »muslinu«, izrazih za posebno cenjene vrste blaga,

pa verjetno celo neizvežbano uho zmore slišati imena arabskih mest.

Iz tehnoloških in spoznavnih razlogov bi bilo za srednjeveškega človeka povsem na mestu, če bi domneval, da bo modernost islamska. Res: islamska civilizacija je naredila pomemben napredek v prizadevanju po splošni razširitvi in vplivu.

Vendar pa je moderna zahodna civilizacija tista, ki danes tehnološko in miselno uokvirja ves planet.

Mnoge civilizacije so zrasle, postale vodilne in nato zatonile. Z ozirom na prihodnost modernega Zahoda torej ni razloga, da bi upali na izjemo. Z ozirom na preteklost in sedanjost pa moderni Zahod vendar je izjemen. Nobena druga civilizacija, kot rečeno, ni opravila sistemski ločitve med versko in posvetno avtoritetom. Šele ta ločitev predstavlja tisto bistveno prvino, brez katere bi moderni Zahod ostal brez intelektualne kritike, potrebne za notranjo dinamiko, in brez kapitalistične »ustvarjalne uničevalnosti«, potrebne za širitev zunanje moči.

Dvoumni paket modernih zahodnih idej in tehnologij

Da ne bo nobene pomote: moderna zahodna civilizacija vsebuje dvoumno dedičino. S kolonizacijo južne in severne Amerike so Evropejci to dedičino izvozili onstran tradicionalnega sidrišča moderne paradigm. Na obale „novega sveta“ so prispeli pod zastavo vojskujočega se krščanstva. Vendar pa so bili že tudi otroci svojega prevratniškega časa. Zato ni nenavadno, da je v knjigi prve globalizacije hkrati z mečem puščalo svojo sled tudi pero. Hernan Cortes in drugi *conquistadores* so genocid nad staroselskimi ljudstvi opravili v imenu krščanske večvrednosti belega človeka. A v novem svetu so se izkrcali še drugačni kristjani, taki, ki so v imenu moralne enakovrednosti vseh ljudi, „civiliziranih“ Evropejcev in „barbarskih“

domorodcev, pogumno zavrnili zločine in podrobno katalogizirali hudodelstva.

Bartolome de las Casas, Kolumbov sodobnik in kasnejši prvi škof v mehiškem Chiapasu, je na Kubo prišel kot mladi lahkoživec, željan naglega zaslужka v kolonijah. Zgrožen nad strašnim španskim mučenjem domačinov je vstopil v dominikanski red, nato pa odločno obsodil kolonializem in rasizem v "Kratkem poročilu o uničenju Indijancev" (1552), ki so ga vneto brali po vsej tedanji Evropi. Treba je reči, da Cortes in de la Casas šele skupaj predstavljata pravi, namreč Janusov obraz moderne zahodne civilizacije.

Moč modernega Zahoda se namreč skriva v sposobnosti za dvomeči premislek in razumno kritiko, ki lahko iznedri daljnosežno spoznanje, kakršnega od prvih dni kolonializma potrjuje zgodovina, na posebej mučen način pa 20. stoletje, stoletje totalitarnega zla. "Ni dokumenta civilizacije, ki ne bi bil tudi dokument barbarstva", je Walter Benjamin, melanholični glas brezdomne weimarske levice, ugotavljal v izgnanstvu Pariza, kamor se je začasno zatekel pred nacisti. Ko je Benjamin razčlenjeval srhljivo sočasnost nemške umetniške veličine in politične katastrofe, je v bistvu osvetlil strukturno zasnovano modernega Zahoda.

Ideje modernega Zahoda so v dobrem in slabem danes globalne ideje. Procesi prve globalizacije v imperialnem 16. stoletju, druge globalizacije v kolonialnem 19. stoletju in tretje globalizacije v korporacijskem 21. stoletju so dramatično preobrazili svet. Z menjavo idej in informacij, ljudi in kapitala, predmetov in storitev so postale medsebojno odvisne vse narodne skupine in kulturne tradicije na planetu.

Ideje in tehnologije modernega Zahoda so se v teh procesih dolgega trajanja prelevile v splošni paket idej in tehnologij. Le-te

predstavljajo okvir, v katerem sodobne kulture večinsko mislijo in delujejo.

Ker ne bom cepil akademskih dlak, povem naravnost: s »kulturo« merim na posebnosti, ki veljajo le za določeno skupino in prostor, s »civilizacijo« pa na ideje in tehnike, ki so prenosljive. Kultura se obnavlja z napajanjem pri lokalno obvezujočih načelih mišljenja in delovanja, civilizacija pa živi od izboljševanja izumov, preizkusov njihove splošne uporabljivosti in univerzalne odličnosti.

Moč modernih zahodnih idej je lepo razvidna že v različnih načinih skupinskega življenja, kakršne so izoblikovali narodi v Evropi, domačem sidrišču modernega Zahoda. Poglejmo: organizirani Nemci imajo na prvi pogled bore malo skupnega z improvizatorskimi Grki ali melanholičnimi Portugalci, prav tako kot klepetavi Italijani redko najdejo skupno točko z zadržanimi Danci in s pragmatičnimi Angleži, ali pa razposajeni Španci s hudomušnimi Čehi in svojeglavimi Francozi, da ne rečem niti besede o Slovencih, ki si umišljamo, da smo nekakšni »Avstrijci, toda z dušo«.

Ampak ali niso stereotipi zavajajoči zato, ker kompleksne skupine sploščijo na eno samo, pogosto slabšalno in pikro zaostreno razsežnost? Prav. Takoj jih lahko zavržemo. Njihov ponazoritveni ali--če hočete---karikirani smisel vseeno ne bo kar tako izpuhtel. Razlike so le preveč očitne.

Evropsko celino naseljujejo skupnosti, v katerih imajo domovinsko pravico številni indoevropski in drugi jeziki, ki segajo od ugrofinske madžarščine do baskovščine, sirote brez znanih sorodnikov; bogat je nabor značilnih ljudskih kultur, ki vključuje tako špansko bikoborbo kot tudi finsko savno in berlinsko parado gayevskega ponosa, tako francosko *haute cuisine* kot tudi kulinariko olivnega olja in turški burek; prav tako pestra so politična izročila, ki podpirajo zelo centralizirano državo, kakršna je Francija, ali pa zelo zvezno urejeno državo, kakršno imata Nemčija in Švica.

V vsakem primeru gre za dokaz več v prid verodostojnosti, ki jo ima zamisel, da različni evropski narodi predelujejo isto zalogo idej na različne načine. Razlike med »narodnimi značaji« namreč niso nič drugega kot rezultat posebnih stilov, s katerimi lokalne kulture posegajo v splošni paket idej.

Zakaj govorim o paketu? Zato, ker ne gre za nekakšen supermarket, iz katerega bi mogli poljubno izbirati. Modernizacija in pozahodenje posameznih družb sta siamska dvojčka. Tiste družbe, ki so zavrnile pomembne prvine paketa, so slejkoprej naleteli na velike ovire, na primer Sovjetska zveza včeraj ali pa Severna Koreja danes.

Kaj paket vključuje? Za začetek že osnovne predstave o času in prostoru. Poglejmo: leta in daljše časovne enote merimo z gregorijanskim koledarjem, ki ga je v 16. stoletju oblikovalo zahodno (latinsko) krščanstvo. Ure in manjše časovne enote merimo z uro, mehanično napravo, ki so jo na podlagi uporabe uteži in prenosa sile, izumljene med muslimanskimi inženirji v maverki Evropi, za javno rabo v pozнем srednjem veku usposobili zahodni krščanski menihi.

Gerard Mercator, renesančni risar zemljevidov iz Nizozemske, je na osnovi antičnih grških imen za (najprej tri) celine in z izumom globusa znatno izboljšal prostorsko predstavo o svetu. Po začetnem odporu, ki je trajal dobrejih sto let, so Mercatorjevo projekcijo sprejeli v otomanskem cesarstvu, nato pa še druge po islamskem srednjem Vzhodu. Danes je takšno razumevanje časa in prostora samoumevno povsod.

Paket vključuje tudi politično geografijo. Meje med državami se morajo in morejo potegniti, to pa s tehnično natančno ločnico, kar nujno vpliva na občutek skupinske pripadnosti in državljanke zavesti. Takšna organizacija življenja je seveda potrebovala simbolične pripovedi, s katerimi ljudje skupaj iščejo skupno dobro.

Moderni Zahod je izumil lepo število skupnih pripovedi ali pogodbenih fantazij, med njimi pa so predstavnška oblast in vladavina prava, svoboda govora in pluralizem, nacionalizem in liberalizem, individualizem in človekove pravice, ne smemo pa pozabiti niti na klerikalizem in komunizem, nacizem in fašizem. V kolonialni dobi so paket tako rekoč scela presadili v obe Ameriki in Avstralijo. Drugod po svetu so ga bile celo najbolj trmoglave lokalne elite primorane posvojiti, če so hotele sodelovati pri upravljanju ali si pridobiti neodvisnost.

Določajoča značilnost paketa modernih zahodnih idej in tehnologij pa je treba videti v »uničevalni ustvarjalnosti« kapitalizma, ki šele omogoča različne posebne in lokalne predelave univerzalnih idej. Po koncu hladne vojne in propadu komunizma je kapitalizem, kakršnega je razvil moderni Zahod, dejansko postal svetovni sistem.

Sodobna zahodniščna civilizacija

Ni upravičeno dvomiti, da je kapitalizem danes razširjen po vsem planetu. Upravičeno pa moramo podvomiti, da iz tega dejstva nujno sledi planetarna delitev na »Zahod in vse ostale«.

Zamisel o dveh ogromnih nasprotnih taborih, v katerih se stiska človeštvo, je seveda mamljiva. Za politično napredne zagovornike drugačnega, predvidoma bolj pravičnega sveta, je takšna enostavna delitev privlačna zato, ker ponuja možnosti za obtožuječi moralizem in obsojajočo kritiko izkoriščevalskega Zahoda. Za nazadnjaške odvetnike trka med civilizacijami, v katerem je Zahod tisti, ki je grožen, pa ima neubranljiv čar zato, ker daje navdih za vaje iz neskritega napuha in svetohlinskega prezira do vseh ne-zahodnih ljudstev, narodov in kultur.

Namesto ideologije, ki svet vidi skozi robata očala spora med »Zahodom in vsemi ostalimi«, velja poizkusiti s teorijo, ki opazuje svet skozi gibke leče »zahodniščne civilizacije«.

Pomagal si bom z vzporednicami med helenistično in zahodniščno civilizacijo. Najprej pa je treba vedeti, da tako kot klasična Grčija ne pomeni istega kot helenistična civilizacija, tudi moderni Zahod ni isto kot zahodniščna civilizacija.

Klasična grška civilizacija je vse do 4. stoletja p.n.š. in zatona mestnih državic, ki jo predstavljajo, namreč ostala v ozemeljskih mejah južnega Balkana, nekako tako, kot je bila civilizacija latinskega krščanstva oz. tradicionalnega Zahoda do nastopa modernosti, kolonizacije Amerike in prve globalizacije čvrsto zasidrana v zahodnih deželah evropske celine.

Helenistična civilizacija Aleksandra Velikega je seveda pognala iz klasične grške dediščine, vendar pa se je ozemeljsko raztezala praktično po vsem tedaj znanem svetu, segajoč do Egipta in Indije, Tadžikistana in Afganistana. Tudi zahodniščna civilizacija, ki izhaja iz moderne zahodne dediščine, danes obsega ves znani svet.

Iz posebne zmesi bližnjevzhodnih in indo-iranskih tradicij na eni in antičnega grškega izročila na drugi strani so zrasle takšne oblike skupinskega življenja, za katere je smisel klasičnega grštvca predstavljal »zgolj« hrbtenico, ne pa tudi celotnega družbenega telesa. Aleksander Veliki je načrtno širil meje na zemljevidu svojega mnogonacionalnega cesarstva in meje v glavah svojih mnogokulturnih podanikov. Vzpodbujoval je »mešane zakone« med grškimi kolonisti in domačini s prav takšnim žarom, s kakršnim je podpiral spajanje grških in lokalnih tehnologij in ideologij.

Tudi zahodniščna civilizacija je hibridne narave. Osnovni paket idej ima hrbtenico v dediščini modernega Zahoda, mnogotera rebra pa segajo na vse strani planeta, saj si te ideje različne skupnosti na različnih krajih planeta vselej prilagajajo na sebi lastne načine, pri

tem pa upoštevajo krajevne posebnosti. Primer volitev je nazoren: to obliko predstavnike demokracije danes izvajajo tako rekoč v vseh državah sveta, čeprav se bomo najbrž hitro strnjali, da ne povsod na enako svoboden in pošten način.

V antični Grčiji je posameznikovo identiteto določala politika mestne države. Ta je utelešala središče sveta. Zato so se stari Grki na trgovskih in vojaških pohodih v tujino, še zlasti pa v prekomorskih kolonijah, vedno ozirali k edini domovini, matičnemu mestu ali metropolisu. V helenistični civilizaciji pa se s poreklom posameznikov niso pretirano ukvarjali. Konec concev je antične grške ideje širom po tedaj znanem svetu ponesla vojska, ki ji je poveljeval Makedonec.

V obsežnem cesarstvu, ki je ležalo na treh celinah, potovanja med regionalnimi prestolnicami pa so lahko trajala tudi po več let, se je zlagoma zabrisala potreba po enem samem središču. Namesto metropolisa se je uveljavila zamisel svetovnega mesta ali kozmopolisa. Presegala je zgolj lokalno državljanstvo in nudila odgovor na nove potrebe po mnogoterih identitetah, zavezah in zvestobi. Namesto izključujočih domoljubnih čustev, ki jih povzema starogrško razlikovanje med »domom in svetom«, se v vključujočem helenističnem svetovljanstvu izraža paradoks globalne zavesti: »dom je svet«.

Mnogovrstne identitete ljudi in krajev v zahodniščni civilizaciji nemara najlepše pridejo do izraza v kozmopolisih, kakršni so Marseille in Milano, London in Lisboa, Berlin in Barcelona. Vsa ta mesta so zgodovinsko in geografsko zasidrana v deželah tradicionalnega Zahoda, vendar pa v svojo simbolično in stvarno ekonomijo že dolgo vključujejo tudi številne ne-zahodne prvine. Od hitre hrane do opojne glasbe, od dražljivih modnih stilov do razburljivih družabnih navad se tako na tem uličnem vogalu kot tudi

v oni podjetniški pisarni spajajo »domače« in »tuje« sestavine, porajajoč nove sintetične izdelke in hibridne zamisli.

Izven tradicionalnega Zahoda poteka podoben proces: velemeesta kot so Sydney in Saigon, Kairo in Kuala Lumpur, Mexico City in Manilla, se razkrivajo kot laboratoriji mnogoterih identitet, v katerih so transport in trgovina, znanost in industrija, komunikacije in oborožitev nezmotljivo zahodnega tipa, vendar pa jih sleherno lokalno okolje uporablja v skladu z lastnimi predsodki, potrebami in zmožnostmi.

Antična grščina, *lingua franca* heleniziranega sveta, je v žlobudranju plemen in ljudstev, vojakov in diplomatov, trgovcev in romarjev, dobivala mnogovrstne lokalne poudarke in doživljala (ne nujno pretanjene) prilagoditve, to pa nekako tako, kakor v globalnem kapitalizmu sodobne zahodniščne civilizacije dobiva angleščina vse mogoče naglase, ko različnim skupnostim in posameznikom služi pri medsebojni (ne nujno pretanjeni) izmenjavi idej, blaga in storitev.

Zahodniščna civilizacija torej ne pomeni enega zahodnega modela, enako vsiljenega vsem krajem planeta na enak način. Tako menijo le tisti, ki zagovarjajo delitev na »Zahod in vse ostale«, pojasnjujoč protislovne procese kulturne menjave kot preprosto slepo ulico, na koncu katere zmagovalni žepar (Zahod) izprazni mošnjičke vsem ostalim.

Zahodniščna civilizacija nosi spoznavno drugačno, če že ne politično bolj upajočo vsebino. Pojavlja se namreč kot dvosmerna ulica, na kateri poteka živahan promet z ideologijami in tehnologijami, ki jih je moderni Zahod sicer res izumil, vendar pa jih nima (več) v izključni lasti. Z drugimi besedami: globalizirane ideje modernega Zahoda predstavljajo krojno polo, ki določa osnovna pravila oblikovanja, ne da bi hkrati predpisovala debelino blaga, figuraliko vzorcev in barvo šivov.

Morda najboljši primer zahodniščne civilizacije je Japonska. Dežela vzhajajočega sonca je že pred več kot stoletjem začela vsrkavati zahodne ideje, sprejemajoč upravne, vojaške in industrijske postopke zahodnega tipa. To ji ni samo omogočilo, da se je izognila vlogi zahodne kolonije, ampak je celo sama postala regionalna kolonialna sila. Paket modernih zahodnih idej uporablja na sebi lasten način, v skladu s premišljeno izbiro in prilagoditvijo, ki še kako upošteva lokalno kulturno tkivo.

Nekatere sadove takšne hibridizacije je Japonska zelo dobičkonosno izvozila na Zahod. Za poznavalce so to anima in manga, za ljudstvo karaoke in karate, za profesionalne elite pa industrijska miniaturizacija, dostava blaga v zadnjem trenutku in množična proizvodnja cenovno nizkih ter kakovostno visokih izdelkov. Skrivnost globalnega uspeha Japanske leži namreč prav v sposobnosti za ustvarjalno spajanje zahodnih in lokalnih zamisli.

S tega vidika lahko rečemo, da danes ideje in tehnologije modernega Zahoda predstavljajo svetovni standard zato, ker so se rodile, živijo in rastejo v širokogrudni promiskuiteti, ne pa v zatohlem celibatu. Sam v takem okviru je mogoče negovati in vzpodbujiati raznolike kulturne tradicije, ki si med seboj prostovoljno delijo univerzalne standarde in norme moderne paradigm, s pomočjo katerih odličnost ni samo »domača« ali »tuja« last, ampak last vsega človeštva.

Curiosity and competence to excel in science

Prof. dr.Philip Taylor¹

The advancement of science has enabled the societies that live on this planet to develop material wealth.

In the present days of economic uncertainty, the question on what to economise is never far away. The scientific community and the science funding bodies quickly raise the issue that there is a clear relationship between the size of an economy or other development indices (such as Human Development Index) and the amount of spending by society (public and private). This is indeed quite true. On the other hand, there is the danger that in times of recession, the mere thought of absence of funding leads to apathy.

So one could argue : is the story truly that one sided ? The chief of the Manhattan project during WWII is believed to have said that "*by making 2 women pregnant, you do not get a baby in 4 ½ months*". Spending more money at science does not automatically lead to success.

So, what is it then that creates success in science ? If we would know, then we might be able to influence it. In fact, not only at the macro level (EU funding, national funding ...), but also at the micro level, in our own laboratory.

---

¹ Philip Taylor, European Commission Joint Research Centre, Institute for Reference Materials and Measurements, B-2440 Geel, Belgium

Surely there are various sociological, educational, cultural factors that have a pronounced effect of which we might not always be fully aware. How different is this from country to country ? Curiosity and competence definitely are key ingredients. A reflection to make in 2009, the European Year of Creativity and Innovation 2009.

A talk intending to provoke thinking and maybe a way to avoid the pitfall of acquiescence *when the going is tough*. As Hilary Clinton recently said, *never waste a good crisis*.

Excellence in academia

Prof. dr. Ewa Bulska¹

The prosperity of the society depends strongly on the education of its young generation, thus in Europe a lot of effort is done towards building the European Higher Education Area (EHEA). The main aim of EHEA is to encourage trans-national collaboration between universities, to boost mobility of students and academic teachers as well as to improve the recognition of studies and qualifications throughout the European Union. This requires promotion of mobility, exchanges of ideas and making academic degree standards and quality assurance standards compatible throughout Europe.

The value of the trans-national collaboration and exchange of students and staff is supported by the history of development of the universities, where the free exchange of ideas, disputes and persons involved, was the basic of its development.

Historically an **academy** (Greek Ἀκαδημία) is an institution of higher learning, research, or honorary membership. The name traces back to Plato's school of philosophy, founded approximately 385 BC at **Akademia**, a sanctuary of Athena, the goddess of wisdom, north of Athens in Greece. In the 17th century, British and French religious scholars popularized the term to describe certain types of institutions of higher learning. The British adopted the form **academy**, while the French adopted the forms **académie** and **académie**. By the end of the 13th century, there were over 80 universities in Europe, whereas in now days exceed the number of several thousands.

---

¹ Ewa Bulska, Faculty of Chemistry, University of Warsaw; Pasteura 1, 02-093 Warszawa, POLAND, ebulska@chem.uw.edu.pl

Ewa Bulska is Professor of Analytical Chemistry at Faculty of Chemistry of the University of Warsaw in Poland. Her research involved fundamentals studies in analytical chemistry as well as development and application on of new methods for chemical measurements. She is very much involved in teaching and in the introduction of new pedagogic tools in the field of analytical chemistry. She is the Head of the Laboratory of Theoretical Aspects of Analytical Chemistry as well as the Head of the Working Group on Atomic and Molecular Spectroscopy of the Committee of Analytical Chemistry of the Polish Academy of Sciences. Her many awards included the Bunsen-Kirchoff Award 2004 for achievement in atomic spectroscopy.

Within Europe, education is in principle an exclusive competence of the Member States of European Union. Thus the main aim of EU is to focus on the European dimension in education, in particular, by encouraging mobility of students and teachers. Education is mentioned in a general social clause in the recent "*EU Reform Treaty*" of Lisbon (signed on 13 December 2007 by the representatives of the 27 Member States and ratified by 5 Member States as of 8 February 2008, namely: Hungary, Slovenia, Malta, Romania and France). Here is an excerpt of Article 5a:

"In defining and implementing its policies and activities, the Union shall take into account requirements linked to the promotion of a high level of employment, the guarantee of adequate social protection, the fight against social exclusion, and a high level of education and training as well as protection of human health."

In this presentation the activity towards the excellence in academic education in Europe will be presented by an example on how the enthusiasms and beliefs of a group of academic teachers, namely chemists leads to the creation of an excellent master programme open for European students involved in chemical measurements. The aim of this activity was to create an European forum, where analytical chemistry lecturers can meet and share ideas and best practice in the field of generic measurement science in analytical chemistry.

Why the analytical chemistry was selected to exemplified the activities towards excellence in academia and its educational proposes? This come from the fact that analytical chemistry is and important discipline in the areas of natural sciences. At its early stage was an essential in research in natural sciences. Then become am equal discipline, being clearly distinguished from e.g. inorganic and organic chemistry, physical chemistry or biochemistry.

Nowadays the quality of chemical measurements, being a part of analytical chemistry become an important issue because its high impact on economy. Thus the dissemination of knowledge on the generic issue of chemical measurements become important, especially for the students entering the job market. Therefore the challenge was to set up within EHEA the curriculum for a second degree in natural science. An EUROMASTER® Join Degree Programme in Measurement Science in Chemistry (JDP MSC) was recently awarded with the accreditation certificate from European Chemistry Thematic Network Association (ECTN). This academic programme is rooted in the TrainMiC® training programme for Long Life Learning, that is since 2002 running under the management and technical supervision of the Institute for Reference Materials and Measurements of Join Research Centre of European Commission.

Information could be found on the respective webpage's:

For JDP MSC: <http://www.msc-euromaster.eu>.

For TrainMiC® : <http://www.trainmic.org>

1. Bulska Ewa, Taylor Philip, (2003) "Do we need education in metrology in chemistry?" *Anal Bioanal Chem*, No 377, pp. 588 – 589
2. Bulska Ewa, Taylor Philip, Prichard Liz, (2006) "Promoting the teaching of chemical metrology to undergraduates", *VAM Bulletin*, No 35, p. 42
3. Majcen Nineta, Bulska Ewa, Leito Ivo, Vassileva Emilia, Papadakis Ioannis, Taylor Philip, (2002) "A participatory improvement activity of the EC-JRC to improve metrology in chemistry in EU Candidates Countries", *Accred. Qual. Assur.*, No 7, pp. 419 – 422

4. Prohaska Thomas, Bulska Ewa, Duta Steluta, Leito Ivo, Magnusson Bertil, Majcen Nineta, Prichard Liz, Robouch Piotr, Suchanek Miloslav, Taylor Philip, Vassileva Emilia, Wegscheider Wolfghart, (2006) "Report of the 1st AcademIC Summer School for 'Metrology in Chemistry', held in Rogaška Slatina, Slovenia (6 – 9 July 2005)", *Anal Bioanal Chem*, No 385, pp. 1031 – 1032
5. Taylor Philip, Bulska Ewa, Duta Steluta, Majcen Nineta, Vassileva Emilia, (2009) "TrainMiC®: a programme for life-long learning in metrology in chemistry", *Accred. Qual. Assur.*, No 14, pp. 167 – 173
6. Taylor Philip, Bulska Ewa, Vassileva Emilia, Majcen Nineta, Suchanek Miloslav, (2003) "TrainMiC: an information platform as a tool for the education of metrology in chemistry", *Accred. Qual. Assur.*, No 8, pp. 369 – 371
7. Taylor Philip, Leito Ivo, Majcen Nineta, Galdikas Adamkus, Vassileva Emilia, Duta Steluta, Bulska Ewa, (2004) "A strategy for a national metrology institute to create a cost effective distributed metrology infrastructure for chemical measurements", *Accred. Qual. Assur.*, No 9, pp. 478 – 484

**21. mednarodni forum odličnosti in
mojstrstva
Otočec, 21. in 22. maj 2009**

**LUX – EXCELLENTIA EX ORIENTE ET
OCCIDENTE,
EX SEPTEMTRIONE ET MERIDIE**

Ob vstopu v tretje desetletje otoškega foruma odličnosti in mojstrstva, z namenom prispevati k zmanjševanju stisk v življenju naše generacije in k poskusu bogatenja vesoljne modrosti ob naši viziji, da nas lahko stremljenje k univerzalni odličnosti in mojstrstvu združi v aktivnostih za boljše življenje in uspešnejše delo, organizatorji in udeleženci 21. foruma odličnosti in mojstrstva Otočec 2009 predlagamo v razpravo, dopolnitve in obogatitve predlog listine, ki jo imenujemo

Otoška strategija o uveljavljanju univerzalne odličnosti in mojstrstva

1. Univerzalna odličnost in mojstrstvo sta sinonima za iskreno povezanost in ustvarjalno sožitje med ljudmi na svetovni ravni

Naša generacija živi v izrazito nemirnih in prelomnih časih, ki so polni sporov, napetosti in vsestranskih globokih neravnovesij, ki lahko prvič v zgodovini vodijo k propadu našega planeta. Vendar poseduje tudi izjemno razvito tehnologijo in znanje, kar lahko priomore k odpravi omenjenih neustreznosti. Zato moramo v tem svetu odgovorno delovati na temelju nekaterih ključnih skupnih vrednot in etičnih standardov.

V tem smislu verjamemo v moč besede in še posebej v moč univerzalne odličnosti in mojstrstva, ki naj skupaj z drugimi vrednotami, strategijami in aktivnostmi priomoreta k dostenjanstvenemu življenju in delu ter trajnostnemu razvoju. S

predlagano strategijo iščemo nov vzorec razmišljanja in delovanja, ki bo temeljil na tvornem dolgoročnem povezovanju in sodelovanju med državami in narodi ter bo obogatil naše življenje in delo.

Za izhodišče našega razmišljanja lahko med drugim vzamemo zanimive in za obravnavano strategijo primerne misli:

- *Misli dobro, delaj dobro. (Zaratustra)*
- *Uči se vsega, saj boš kasneje spoznal, da je vse koristno. (Hugo Svetoviktorski)*
- *Veliko bolje je vedeti nekaj o vsem, kot vedeti vse o eni stvari. Najboljša je univerzalnost. (Blaise Pascal)*
- *Najsrečnejši so ljudje, ki zgrabijo življenje na najštevilčnejših mestih. Ljudje, ki trpijo, pa so tisti, ki jih zanima samo ena stvar, pa jih usoda oropa zanko. (Theodore Roosevelt)*
- *Znanost brez religije je šepava; religija brez znanosti je slepa. (Albert Einstein)*

2. Ključne usmeritve

Splošne usmeritve

1. Sporočilo otoških mednarodnih forumov odličnosti in mojstrstva vse od začetka temelji na misli *Lux – excellentia ex oriente et occidente, ex septentrione et meridiene*. ali *Luč – odličnost prihaja od vzhoda in zahoda, s severa in juga*. Ta luč ter odličnost in mojstrstvo naj bi bili prebujeni na vseh kontinentih, v vsakem človeku.
2. Univerzalno odličnost in mojstrstvo naj bi kot pomembno miselno izhodišče ponotranjili tako, da bi nam dajalo energijo in bilo stalen vir našim nagnjenjem k izboljševanju sebe ter okolice

in posledično tudi k celovitemu napredku sveta. Z univerzalno odličnostjo naj bi obogatili odnose in zgradili »skupno strpno kulturo odnosov«.

3. Univerzalna odličnost in mojstrstvo predpostavlja, da je vsak človek lahko odličen in nosilec mojstrstva. Korenine odličnosti in mojstrstva so torej človeku lastne, vendar mnogokrat neodkrite in zatirane. Izgradnja celovite osebnosti nam je pri tem ključni cilj.
4. Univerzalna odličnost je pripomoček, ki poleg drugih podobnih aktivnosti najbolj celovito pripomore k temu, da je naše življenje pretežno radostno in naše delo večinoma uspešno.
5. Človek, ki udejanja odličnost in mojstrstvo, ne more ubijati, ne more Sovražiti ali uveljavljati drugih negativnih vrednot. Sam in s svojimi somišljeniki deluje za uveljavljanje pozitivnih vrednot in hkrati tudi za zmanjšanje negativnih.

Vzgoja, izobraževanja in vseživljenjsko učenje

6. Univerzalna odličnost in mojstrstvo temeljita na potrebi po pozitivnem razmišljanju in aktivnosti vsakega človeka. Vzgajanje in izobraževanje temeljita na načelu pomagaj si najprej sam in potem ti bodo pomagali tudi drugi.
7. Z uveljavljanjem univerzalne odličnosti in mojstrstva spodbujamo poglabljajanje znanja, ki je tesno povezano z medsebojnim spoštovanjem, s solidarnostjo, ki vodi v zadovoljstvo in veselje do življenja in dela.

8. Pri tem igra pomembno vlogo vzgoja za medsebojno strpnost, altruizem in empatijo ter nenehno izobraževanje, ki približuje različne kulture ter med njimi vzpostavlja sožitje in sočutje.
9. Univerzalna odličnost in mojstrstvo se začneta graditi z vzgojo naših otrok. Starši in vzgojno-izobraževalne ustanove nosijo izjemno odgovornost, da otroke že od malega vzugajajo in izobražujejo v skladu s človeškim dostojanstvom.

Sproščanje človekovih ustvarjalnih potencialov

10. Naše delovanje je usmerjeno v tako medsebojno sodelovanje, kjer ni poniževanj in preglasovanj in kjer je tolerantnost ena od temeljnih vrednot.
11. Uveljavljanje univerzalne odličnosti in mojstrstva razumemo kot svojo globalno odgovornost v povezovanju in tudi nadgrajevanju s temeljnimi človekovimi pravicami in dolžnostmi.
12. Univerzalna odličnost poskuša v vsakem človeku odkrivati skrite potenciale za uveljavljanje dobrega, ga spodbujati k preseganju dobrega in zmanjševanju slabega.
13. Univerzalna odličnost in mojstrstvo je nenehno spodbujanje sebe in svojih bližnjih k boljšemu. V tem smislu si prizadevamo uravnotežiti vzorec razmišljanja in delovanja »imetи – бити« in ne pretiravati z množičnim potrošništvom.

14. Univerzalno odličnost in mojstrstvo lahko in moramo jemati kot eno samo spodbujanje posameznika k osebni rasti, ki preraste v skupinsko, organizacijsko in družbeno rast.

Družbeno odgovorno sonaravno delovanje

15. Univerzalna odličnost in mojstrstvo predstavlja napore, želje in aktivnosti, ki vodijo k temu, da bo svet vsaj nekoliko boljši. Temelj je odgovorno ravnanje vsakega človeka, kar se kaže na vseh drugih ravneh delovanja.
16. Univerzalno odličnost in mojstrstvo bomo omogočali in uveljavljali v smislu enakih možnosti in priložnosti za vse ljudi.
17. Odličnost človeka se kaže predvsem v tem, da drugega razume kot samega sebe in da drugemu pomaga.
18. Vse vrste razvoja naj bodo v službi humanega razvoja. Človekov razvoj naj bo merilo vsega razmišljanja in delovanja.
19. Pri univerzalni odličnosti bomo kot izhodišče svojega razmišljanja in delovanja uveljavljali spoštovanje različnosti.
20. Pomembna sestavina opisane strategije je tudi svoboda kot vrednota, ki pri vsakem uravnovešeno upošteva pravice in dolžnosti.
21. Spori se morajo obravnavati vse do tedaj, dokler ne pride s strpnim dialogom do konsenzualne rešitve.

22. Kljub vsem težavam, sporom in neravnotežju v svetu z idejo o univerzalni odličnosti in mojstrstvu sezemo optimizem, s katerim lahko prebudimo pozitivne notranje moči in želje po presežkih, ki so v vsakem človeku in se potem na širših ravneh združijo v mednarodno koherenco. Ne bo lahko, toda splača se poskusiti.

Usmerjenost v samopreseganje in dosežke

23. Naše delovanje temelji na sicer izvirno medicinskom načelu *primum nil nocere* ali *najprej ne smemo škoditi*. Aktivnosti začenjamo s čim bolj celovitim analizami in koristmi, ki pokrivajo čim več dejavnikov.
24. Pri sebi in v svojem okolju širimo in poglabljamo vse vrste aktivnosti, ki so povezane s posebnimi odličnostmi in mojstrstvi. Pod tem razumemo zlasti poslovno odličnost, znanstveno odličnost, umetniško odličnost in etično odličnost.
25. Univerzalna odličnost je težnja in hrepenenje, ko se povezanost s svetovnim etosom povezuje z ljubeznijo do sebe. Upošteva se filozofija »in – in«, ki išče sinergijo v ekonomiji, kulturi in drugih dejavnostih.
26. Vodenje z odličnostjo (*management by excellence*) je nov model vodenja v gospodarstvu in tudi na drugih področjih družbenega življenja. Ponuja nam sožitje odnosov, ki si prizadeva za razvoj, sožitje in zadovoljstvo vseh dejavnikov družbe.

27. Pri konkretizaciji opisane mednarodne strategije se upošteva tudi uveljavljanje projekta Združena rastoča knjiga sveta, ki ga uveljavljamo v Sloveniji in temelji na enakopravnosti vseh narodov in uveljavljanju pravičnosti. Na prvem kamnitem listu te posebne knjige je zapisano: *Naj ne mine dan, da ne bi naredil česa dobrega zase, za družino, za ožjo in širšo skupnost.* Na drugem pa: *Povečuj in poglabljaj svoje znanje in k temu vabi tudi svoje sodelavce.*

Etičnost razmišljanja in delovanja

28. Uveljavljali bomo otoški rastoči pristop univerzalne odličnosti in mojstrstva, ki temelji na petih samoglasnikih naše abecede, zato je bil poimenovan »pristop A-E-I-O-U«. Predstavlja celovit razvojno naravnian pristop za osebni, timski, podjetniški in družbeni razvoj.

- Odličnost kot **A**: ambicija, aspiracija, alternativa, avtonomija, altruizem, analiza ...
  - Odličnost kot **E**: energija, efekt, elan, etika, estetika, emocije, empatija, ekologija ...
  - Odličnost kot **I**: izobraževanje, inovativnost, izboljševanje, igrivost, ideja, implementacija, integracija, instinkt, intuicija, inspiracija, intelekt, interes, izvrstnost, iskanje, imeti, interdisciplinarnost ...
  - Odličnost kot **O**: osebnost, odgovornost, odnosi, optimizem, okolje, organizacijska kultura, osmišljanje, odličnost ...
  - Odličnost kot **U**: učenje, uveljavljanje, uravnoteženje, uživanje, učinkovitost, uspešnost, upanje, ustvarjalnost, um
29. Pri svojem razmišljanju in delu upoštevamo vrednoto uravnoteženosti. *Vem, da nič ne vem – skromnost in ponižnost*

sta izhodišči za naše delo, ki ju kombiniramo z optimizmom. Tudi z majhnim moramo biti zadovoljni. Oholost je bolezen, ki uničuje posameznika, skupino in družbo.

30. Z uveljavljanjem univerzalne odličnosti in mojstrstva gradimo skupno identiteto. Hkrati smo pripadniki svojega naroda, ki ima svojo identiteto, pa tudi svetovljani, ki jim ni vseeno, kaj se dogaja danes in kaj se bo dogajalo v prihodnosti.
31. Vrednoti mir in nenasilje sta temelj za razvoj zdrave osebnosti, ki lahko optimalno razvije svoje potenciale. Na tem se gradi zdrava družba na univerzalni ravni.
32. Univerzalno odličnost in mojstrstvo uveljavljamo na vseh področjih človekovega delovanja. Pozornost in prednost pa namenjamo gradnji skupnega etičnega sistema, katerega izhodišče je Človek in katerega cilj je kulturno in materialno bogato življenje.
33. Glede na omenjeno misel in cilj naj bi na poti k odličnosti in mojstrstvu večino odločitev sprejemali s konsenzom.
34. Spoštljivo govoriti in poslušati ter s tem povezana dialog in polilog je naloga in neprecenljiva vrednota na poti k univerzalni odličnosti in mojstrstvu.

3. Popotnica strategiji

V večini civilizacij in verstvih se kot svetla sila, kot *vis vitalis*, pojavljata sonce – svetloba in zemlja kot nekaj dobrega. Vsi smo sinovi in hčere sonca – svetlobe in matere zemlje. Zato je naša

dolžnost, da skrbimo za skupno dobro zemlje in človeka, da bo, simbolično rečeno, na zemlji čim več svetlobe. Podobno jemljemo univerzalno odličnost kot nadgradnjo in sožitje dosedanjega znanja o skupno dobrem, humanem in trajnostnem razvoju, vzajemnem spoštovanju, povezovanju, sodelovanju in združevanju.

Pozitivne misli nikoli ne zaidejo, kot ne zaide tudi sonce, bi dejal pesnik. V smislu naše strategije naj nikoli ne zaide tudi poznavanje in uveljavljanje univerzalne odličnosti in mojstrstva; predstavlja naj nam eno od pomembnih poti k celoviti uspešnosti na vseh področjih človekovega dela in življenja, ki naj preide v kolektivno zavest in podzavest. V tem smislu bi lahko postal naš moto stavek, ki ga je izrekla Antigona: *Ne da sovražim, le da ljubim sem na svetu.*

Nič človeškega nam ni tuje. Vendar bomo razmišljali in delovali, da bo skušalo prevladovati več dobrega kot slabega danes, jutri ...

Naj končamo z obvezo, da bomo udeleženci forumov odličnosti in mojstrstva pri sebi uveljavljali mednarodno oziroma univerzalno odličnost in mojstrstvo in da bomo po svojih močeh pomagali tudi v drugih okolijih.

Dobronamerni in dobrohotni posamezniki in organizacije, udeleženci

21. mednarodnega foruma odličnosti in mojstrstva

21st Forum of Excellence and Mastery - Otočec 2009

LUX - EXCELLENTIA EX ORIENTE ET OCCIDENTE, EX SEPTEMTRIONE ET MERIDIE

Entering into the third decade of the Otočec Forum of Excellence and Mastery aimed at reducing the difficulties facing our generation and attempting to enrich universal wisdom, and as part of our vision of aiming for universal excellence and mastery in actions to improve life and work more successfully

the organisers and participants in the 21st Forum of Excellence and Mastery - Otočec 2009 propose for discussion and expansion the following draft document, entitled:

“Otočec strategy for universal excellence and mastery”

1. Universal excellence and mastery is a synonym for sincere integration and creative co-existence between people at the global level

Our generation lives at a turning point in history, in turbulent times full of disputes, tensions and deep imbalances that could lead to the destruction of our planet. Yet we also have exceptionally developed technology and knowledge that could help eliminate the problems we face. We must work in this world on the basis of a number of key shared values and ethical standards.

We believe in the power of words and particularly the words of universal excellence and mastery, which with values, strategies and activities will help achieve a life of dignity and work and sustainable development. The proposed strategy is an attempt to find a “new pattern of thinking and acting” that will be built on a creative, long-term integration and cooperation between countries and nations and will enrich our life and work.

To start off our thinking we might consider some interesting ideas of great relevance to the strategy:

- Zarathustra: “Think good thoughts, do good deeds.”

- Hugo Svetoviktorski: “Learn everything you can, later on you will see it is all of use.”
- Blaise Pascal: “It is far better to know something about everything than to know all about one thing. Universal is best.”
- Theodore Roosevelt: “The happiest people are those that take hold of life in many different ways. People who are unhappy are those who are only interested in one thing, but fate robs them of that too.”
- Albert Einstein: “Science without religion is lame; religion without science is blind.”

2. Key policies

General policies

1. The message of the international Forum of Excellence and Mastery has always been based on the idea: “Lux - excellentia ex oriente et occidente, ex septentrione et meridie”. Light – excellence comes from east and west, and north and south. And that light and excellence and mastery shall be awoken on all continents in every person.
2. Universal excellence and mastery should be internalised as an important mental image so that they give us energy and form a constant source for our commitment to improving ourselves and surroundings and as a consequence overall global progress. Universal excellence should enrich our relationships and help us build together “shared, tolerant cultural relations”.
3. Universal excellence and mastery mean that every person can be excellent and a master. The roots of excellence and mastery are

innate in humans, but often lie hidden and undiscovered. The construction of a holistic personality should be our key objective.

4. Universal excellence is a tool that – in addition to other similar activities – will help most to ensuring our lives are full of joy and our work is generally successful.
5. A person who acts with excellence and mastery must not kill, must not hate, and live out any negative values. They must work alone and with friends to embody positive values and reduce the negative.

Education, upbringing and lifelong learning

6. Universal excellence and mastery are based on the need for positive thinking and activity by every person. Education and upbringing are based on the principle of help yourself first, and then help others.
7. By achieving universal excellence and mastery we promote the profound seeking of knowledge, which is closely linked to mutual respect, solidarity, which leads to satisfaction and joy for life and work.
8. Upbringing has an important role in developing mutual tolerance, altruism and empathy and continual education, which brings different cultures closer together, developing empathy and enhancing co-existence.

9. Universal excellence and mastery start with the upbringing of our children, so parents and educational institutions have a major responsibility in bringing children up and educating them from the very youngest age in line with human dignity.

Awakening human creative potentials

10. Our work is directed towards mutual cooperation, without denigration or domination, and where tolerance is one of the basic values.
11. We understood applying universal excellence and mastery as our global responsibility in achieving and building on fundamental human rights and duties.
12. Universal excellence attempts to discover and consolidate the hidden potential of every person to realise the good within them and increase it and reduce the bad within them.
13. Universal excellence and mastery means continually encouraging ourselves and our neighbours to do better. This helps us to balance the “having-being” pattern of thinking and acting, and not to exaggerate with current mass consumerist trends.
14. Universal excellence and mastery can and must be taken as an encouragement to personal growth which then develops into group, organisational and social growth.

Socially responsible sustainable actions

15. Universal excellence and mastery represent the efforts, desires and activities that lead to making the world at least a little better – based on responsible conduct by every person and at every level of action.
16. We will enable and achieve universal excellence and mastery in the sense of equal opportunities for all.
17. Human excellence is seen primarily in the fact that we understand others as we do ourselves, and help each other.
18. All types of development should serve human development. Human development should be the criterion for all thoughts and actions.
19. In achieving universal excellence we will make respecting diversity a cornerstone of our thoughts and actions.
20. The value of freedom – taking into account the balance of everyone's rights and duties – is an important component of this strategy.
21. We will have to deal with disputes until we reach joint solutions via tolerant dialogue.
22. Despite all the problems, disputes and imbalances, we can sow optimism in the world with the idea of universal excellence and mastery with which we can awaken the positive inner power and desire for achievement that lies within every individual.

This can then be united internationally. It will not be easy but it is certainly worth trying.

Focus on self-conquest and achievements

23. Our actions are based on an original medical principle: “primum nil nocere – first, do no harm”. We start any action with a comprehensive analysis and benefits that cover as many factors as possible.
24. In ourselves and in our own environments we can spread all forms of actions relating to specific excellence and mastery. This can be understood to include business excellence, scientific excellence, artistic excellence, and ethical excellence.
25. Universal excellence is a tendency and an eager desire when connection with the global ethos links with love for oneself. Taking into account the concise philosophy “and, and” which seeks synergy in the economy, culture and other actions.
26. Management by excellence presents a new model of management, both commercial and in other areas of social life. It offers us a symbiosis of relations that seek development, symbiosis, and satisfaction of all factors of society.
27. The international strategy described has been joined by the “United Growing Book of the World” project, which is implemented in Slovenia and which is based on the equality of all nations and the exercise of justice. In the first stone page of this special book it is written: “Don’t let a day pass without doing something good for yourself, your family, and the

narrower and wider community.” The second states: “Increase and deepen your knowledge and invite your colleagues to do the same.”

Ethics in our thinking and work

28. We will use apply the Otočec growing model of universal excellence and mastery, known also as the “A-E-I-O-U model”, which is formally based on all five vowels of our alphabet. It represents an integral, development-oriented model for personal, team, enterprise and social development.

- Excellence as **A**: ambition, aspiration, alternative, autonomy, altruism, analysis...
- Excellence as **E**: energy, effect, zest, ethics, aesthetics, emotions, empathy, ecology...
- Excellence as **I**: education, innovation, improvement, playfulness, idea, implementation, integration, instinct, intuition, inspiration, intellect, interest, first-rate quality, quest, to have, interdisciplinarity...
- Excellence as **O**: personality, responsibility, relations, optimism, environment, organisational culture, making sense, excellence...
- Excellence as **U**: learning, enforcement, balance, pleasure, efficacy, performance, hope, creativity, sharp wit...

29. We respect the value of balance in our thinking and our work. “I know that I know nothing”. Humility and simplicity are a good

base, together with optimism, for our work. We must also be content with small things. Arrogance is a disease that destroys the individual, the group and society.

30. Through achieving universal excellence and mastery we can build a group identity. At the same time we are part of our own nation with our own identity, but also citizens of the world, who care about both present and future.
31. The values of “peace and non-violence” form the basis for the development of a healthy personality that optimally develop its potential. These are the building blocks of a healthy society at the universal level.
32. We will achieve Universal excellence and mastery in all spheres of human action. Close attention and priority are given to building a common ethical system, based on Humanity, with the objective of a culturally and materially-rich life.
33. This idea and objective should lead us make most decisions on the path to excellence and mastery unanimously.
34. Speaking and listening with respect, and the dialogue and multi-sided discourse that ensures it is an objective and a valuable skill on the path to universal excellence and mastery.

3. Sound foundation for the strategy

In most civilisation and faiths the sun and light appear as a bright force, a “vis vitalis” and the earth as a positive force. We are all sons and daughters of this sun – the light and Mother Earth. It is

therefore our duty to take care of the common good of the Earth and humanity so that – symbolically said – as much light falls on the Earth as possible. We understand universal excellence as an improvement and symbiosis of knowledge on the common good, humane and sustainable development, mutual respect, integration, cooperation and unity.

Positive thoughts never fade, just as the sun never fades, as a poet may say. In our strategy the understanding and application of universal excellence and mastery also never fades; it offers us one of the most important routes to overall success in all areas of human work and life, which should transfer to the collective consciousness and sub-consciousness. This means our motto could well be the same as Antigone's: "My nature is for love, not hate."

Nothing human is alien to us. Yet we will think and act in a way that as much good as possible overcomes what is bad, today, tomorrow and forever.

Let us close with a commitment that as participants in the Forums of Excellence and Mastery we too will achieve and help achieve international and universal excellence.

*Charitable individuals and organisations,
participants in the
21st International Forum of Excellence and Mastery,
Otočec, 21 and 22 May 2009.*
